

על זנות, מגדר ומשפט פלילי: הרהורים על הצעת החוק

להפללת צרכני זנות

נויה רימלט*

מאמר זה מציג את הטעמים העקרוניים התומכים בהצעת חוק איסור צריכת זנות וטיפול בקהילה (תיקוני חקיקה), התשי"ע-2010, שהונחה לאחרונה על שולחן הכנסת. הצעת חוק זו מבקשת להוסיף איסור פלילי לחוק העונשין שבו תיאסר רכישה של שירותי זנות. הטענה המרכזית במאמר היא שההתנגדויות הרווחות לרעיון של הפללת הלוקח בתעשיית הזנות – הממשיגות את הזנות כתופעה אנושית טבעית, מחד גיסא, וככזו השואבת את תוקפה משיח הזכויות הליברלי, מאידך גיסא – מייצרות שיח כוזב ביחס למהותה של הזנות וביחס לנוק החברתי הטמון בה. התנגדויות אלה מציגות את הדילמה המשפטית שמעוררת סוגיית הפללתם של צרכני זנות במונחים א-היסטוריים וא-מגדריים, ומשכיחות בכך את העובדה שהמציאות ההיסטורית שעודדה את התפתחותה של הזנות הייתה מציאות של אי-שוויון בין גברים לנשים ושל פערים ניכרים ביחסי הכוח ביניהם. זאת ועוד, שיח זה מתעלם גם מכך שמאפייניה המרכזיים של הזנות, עד עצם היום הזה, הם שיקוף וביטוי של אי-השוויון המגדרי שהצמיח תופעה חברתית זו מלכתחילה. בהקשר זה יש לזנוח אפוא את הדיבור הנקי על הטבע האנושי ועל זכותו של "אדם" אחד למכור שירותי מין ל"אדם" אחר לטובת הכרה בהיבטיה המגדריים המובהקים של תופעה חברתית זו. רק הכרה בנסיבות החברתיות שאפשרו את צמיחתה של הזנות, ובקווי הדמיון העמוקים בין הזנות העתיקה לבין הזנות העכשווית, תאפשר לנו להעריך נכונה את הנזק החברתי העצום הטמון בתופעה חברתית זו בכל הנוגע בפגיעתה בכבוד האדם ובשוויון בין המינים, ואת הצורך והצידוק

* מרצה בכירה, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה. אני מבקשת להודות לחברי מערכת משפט וממשל ולעורך אילן סבן על ההערות המועילות שסייעו לי לחדד את הטענות המועלים במאמר זה. תודה גם לטלי אייזנברג, אשר קראה, העירה והאירה, וגם לליה יונה ולהדס הולצשטיין, עוזרות-המחקר המסורות שלי, על סיוען הרב במחקר.

שבגיוסו של המשפט הפלילי לצורך מיגור התופעה בדרך של הפללת
הלקוחות.

מבוא. א. על זנות, אזרחות ומגדר – פרספקטיבה היסטורית. ב. מהזמן העתיק לזמן
החדש – אנגליה וזנות החל במאה התשע-עשרה. ג. הדין הישראלי: בין ישן לחדש, בין
"זונה" ל"אדם". ד. התנגדויות רווחות להפללתם של צרכני זנות: 1. הטבע האנושי, או
"זו דרכו של עולם"; 2. הביולוגיה הגברית, או "גבר עליו יצרו"; 3. הסכמה ובחירה בזנות,
או "זנות חופשית" לעומת "זנות בתנאי ניצול". ה. על משפט פלילי ושינוי חברתי.
ו. במקום סיכום: על זנות, חופש מיני ומימוש עצמי.

מבוא

ביום 19.7.2010 הונחה על שולחן הכנסת הצעת חוק איסור צריכת זנות וטיפול בקהילה
(תיקוני חקיקה), התש"ע-2010.¹ הצעת החוק, המצטרפת לכמה הצעות חוק זהות כמעט מן
השנים האחרונות,² מבקשת להוסיף איסור פלילי לחוק העונשין שבו תיאסר רכישה של
שירותי זנות. הסעיף המרכזי בהצעת החוק קובע כי "הרוכש שירות של מעשה זנות, דינו –
מאסר שישה חודשים".³

על-פי המצב הקיים, העיסוק בזנות, כמו גם צריכת שירותי זנות, אינם אסורים בישראל.
התיקון המוצע מבקש אפוא להטיל איסור פלילי על התנהגות המוגדרת כיום כהתנהגות
מותרת, ומטרתו היא לעשות זאת באופן חד-צדדי, משמע, להפליל רק את הלקוח, ולא את
מי שמספק(ת) לו שירותי מין.

במאמר זה אני מבקשת להציג את הטעמים העקרוניים התומכים בהצעת חוק זו,
ולבהיר את חשיבותה ותרומתה הפוטנציאלית לקידום השוויון בין המינים. בעוד הדיון
הציבורי העכשווי בסוגיה זו נוטה להמשיגה במונחים א-היסטוריים וא-מגדריים, ולהציג את
השאלה המשפטית הרלוונטית כנוגעת בזכותו של "אדם" אחד למכור שירותי מין ל"אדם"

1 הצעת חוק איסור צריכת זנות וטיפול בקהילה (תיקוני חקיקה), התש"ע-2010,
www.knesset.gov.il/privatelaw/data/18/2580.rtf (להלן: הצעת החוק).
2 ראו הצעת חוק איסור צריכת זנות וטיפול בקהילה (תיקוני חקיקה), התשס"ח-2008, שהונחה
על שולחן הכנסת על-ידי זהבה גלאון ביום 28.7.2008, במהלך כהונתה של הכנסת השבע-
עשרה (www.knesset.gov.il/privatelaw/data/17/3992.rtf), וכן הצעת חוק העונשין (תיקון –
איסור צריכת זנות), התשס"ט-2009, שהונחה על שולחן הכנסת הנוכחית על-ידי חבר-הכנסת
שלמה מולה ביום 1.4.2009 (www.knesset.gov.il/privatelaw/data/18/180.rtf).
3 ס' 1(3) להצעת החוק. על-פי ההצעה, סעיף זה אמור להיתוסף לחוק העונשין כס' 206(א). עם
זאת, ס' 1(2) להצעת החוק מסייג את יסוד הענישה שבס' 1(3), ומציע להוסיף לחוק העונשין
את ס' 85א, שיקבע כי אם הורשע אדם לראשונה בעבירה לפי ס' 206, בית-המשפט רשאי
להטיל עליו בצו, מבלי להרשיעו, מבחן לטיפול בקהילה, על-פי תוכנית שיוורה בית-המשפט.

אחר, מאמר זה מנסה לשנות את מסגרת הדיון, ולהציג את ההקשר המגדרי-ההיסטורי הרלוונטי לצורך בחינה מושכלת יותר של הסוגיה. טענתי בהקשר זה היא כי על-מנת להבין את טיבם של ההסדרים המשפטיים הקיימים ביחס לזנות, ולהאיר באור ביקורתי את העמדות החברתיות הרווחות כלפיה, ראוי לבחון בראש ובראשונה את התנאים והנסיבות ההיסטוריים אשר אפשרו את התפתחותה של הזנות על ציר הזמן, עיצבו את אופייה ותרמו לגיבושם של עקרונות משפטיים המשמשים בסיס להסדרת הזנות עד עצם היום הזה.

חלקו הראשון של המאמר מתמקד בהתפתחותה של הזנות ביוון העתיקה, ומצביע על הקשר בין התפתחותה של הזנות בתקופה זו לבין מערך של גורמים פוליטיים, חברתיים ומגדריים אשר אפשרו התפתחות זו ותמכו בה. בניגוד לתפיסה הרווחת – הנוטה להיאחז בעובדה שהזנות היא עתיקת-יומין כבסיס לטענה כי מדובר בהתפתחות שהיא טבעית לכל חברה אנושית שבה חיים בצוותא גברים ונשים – הדוגמה של יוון העתיקה חושפת את האידיאולוגיה המגדרית ואת מבני הכוח שבלעדיהם אי-אפשר להבין כלל מדוע וכיצד נהייתה הזנות "המקצוע העתיק בעולם". יתרה מזו, חשיפת ההיבטים האידיאולוגיים והכוחניים שאפשרו את התפתחותה של הזנות ביוון העתיקה לא רק נותנת בידינו כלים להבנת מהותה של הזנות ומאפייניה בעולם העתיק בכלל, אלא גם מניחה תשתית הכרחית להבנת תפיסות חברתיות עכשוויות רווחות ביחס לזנות, ולגיבושה של עמדה ביקורתית יותר כלפי תפיסות רווחות אלה.

חלקו השני של המאמר בוחן התפתחויות שחלו בדין האנגלי ביחס לזנות החל במאה התשע-עשרה, ועומד על העקרונות המנחים והתפיסות החברתיות שעמדו ביסודן של התפתחויות משפטיות אלה. העיון בדין האנגלי מניח את הבסיס להבנת יחסו ההיסטורי והעכשווי של הדין הישראלי אל הזנות. חלקו השלישי של המאמר מנתח את ההתפתחויות המשפטיות הספציפיות שחלו בהסדר הפלילי בישראל בנוגע לזנות, החל בנוסחו הראשון של הסדר זה, כפי שעוגן בפקודת החוק הפלילי המנדטורית משנת 1936, ועד לנוסחו הנוכחי בחוק העונשין. הדיון בשלושת החלקים הראשונים של המאמר מניח את התשתית לדיון בחלק הרביעי, הבוחן את ההתנגדויות הרווחות לרעיון הפללתם של צרכני זנות. חלק זה מתמקד באופן ספציפי בשלושה טיעונים רווחים מרכזיים: הטיעון המציג את הזנות כתופעה חברתית מושרשת מקדמת דנא, שהינה חלק בלתי-נפרד מכל חברה אנושית ולכן אינה ניתנת לשינוי; הטיעון המתמקד בפונקציה החברתית של הזנות, כמספקת אפשרות לפורקן מיני לאוכלוסיות מיוחדות של גברים; והטיעון הנאחז בחופש הבחירה של הזונה. ביחס לכל אחד מהטיעונים הללו מבהירים הדיון והניתוח מדוע אין בכוחו להעמיד התנגדות ראויה ליוזמה לקידום איסור פלילי של רכישת שירותי זנות. חלקו החמישי של המאמר מתייחס לסוגיית השימוש במשפט ככלי לשינוי חברתי, ובוחן בהקשר זה את תרומתו האפשרית של ההסדר הפלילי המוצע לשינוי הסדר החברתי הנוהג בכל הנוגע בצריכת שירותי זנות. חלק זה דן בהרחבה בשינויי חקיקה דומים – שבמרכזם הפללת צרכני זנות – שהתרחשו לפני כעשר שנים בשוודיה, ולאחרונה גם בנורווגיה ובאיסלנד, ומציג ממצאים חדשים ביחס לאופן שבו תרמו הרפורמות הפליליות שם לשינוי חברתי ממש.

לסיכום, טענתי היא כי בלהט הוויכוח על זכותן של נשים בעידן של חופש מיני למכור את גופן, ועל זכותם של גברים לרכוש שירותי מין מנשים אלה, נשכחת העובדה שהזנות אינה תופעה חדשה שצמחה לה בעולם הליברלי כחלק מחירות הפרט ומרצונם של פרטים להגיע למימוש עצמי. המציאות ההיסטורית שעודדה את התפתחותה של הזנות הייתה מציאות של אי-שוויון בין גברים לנשים ושל פערים ניכרים ביחסי הכוח ביניהם. יתרה מזו, דיון מושכל בשאלת הפללתם של צרכני זנות חייב לא רק למקם את הסוגיה בהקשר ההיסטורי הרלוונטי של אי-שוויון מגדרי שאפשר את התפתחותה של הזנות מלכתחילה, אלא גם להכיר בכך שמאפייניה המרכזיים של הזנות, עד עצם היום הזה, הם שיקוף וביטוי של אי-שוויון זה. בהקשר זה יש לזנוח אפוא את הדיבור הנקי על ה"אדם" העוסק בזנות לטובת הכרה בהיבטיה המגדריים המובהקים של תופעה חברתית זו. רק הכרה בנסיבות החברתיות שאפשרו את צמיחתה של הזנות, וכן בקווי הדמיון העמוקים בין הזנות העתיקה לבין הזנות העכשווית, תאפשר לנו להעריך נכונה את הנזק החברתי העצום הטמון בתופעה חברתית זו, בכל הנוגע בפגיעתה בכבוד האדם ובשוויון בין המינים, ואת הצורך והצידוק שבגיוסו של המשפט הפלילי לצורך מיגור התופעה בדרך של הפללת הלקוחות.

א. על זנות, אזרחות ומגדר – פרספקטיבה היסטורית

אחד מציוני-הדרך ההיסטוריים החשובים והמעניינים בהתפתחותה של תופעת הזנות בעולם העתיק מצוי באתונה הקלסית. אומנם, הזנות כתופעה חברתית הייתה מוכרת בעולם העתיק כבר בתקופה קדומה הרבה יותר.⁴ מקורות שונים מן האלף השלישי לפני הספירה ואילך מלמדים על קיומה של הזנות ועל התפקיד החשוב שמילאה בחברות של המזרח הקדום, כגון שומר, בבל, אשור, ארץ כנען ופרס, וההנחה המקובלת היא כי הזנות התפתחה בד בבד עם התפתחותה של החברה האנושית.⁵ עם זאת, יוון העתיקה מספקת דוגמה חשובה במיוחד בהקשר זה בשל ההיבט הארגוני וההיבט האידיאולוגי שאפיינו את התפתחותה של הזנות בתקופה זו. בהכללה ניתן לומר כי בעולם העתיק כולו היו לזנות שני מאפיינים מגדריים מרכזיים. ראשית, הזנות כמוסד חברתי נועדה תמיד לספק צרכים של גברים, ומי שסיפקו צרכים אלה היו בעיקר נשים ונערות – רובן המכריע שפחות. שנית, הזנות כתופעה

4 רחל פייג וישניא "הקדמה: בנות אפרודיטה – זנות וזונות בעולם העתיק" זמנים 90, 6 (2005). לסקירה היסטורית מקיפה של הזנות מן העת העתיקה ועד לזמן החדש ראו: WILLIAM W.

(1972) SANGER, THE HISTORY OF PROSTITUTION (פורסם במקור בשנת 1859).
5 פייג וישניא, שם. כפי שמצייין סנגר בהקשר זה (SANGER, שם, בעמ' 35): "...prostitution is coeval with society. It stains the earliest mythological records. It is constantly assumed as an existing fact in Biblical history. We can trace it from the earliest twilight in which .history dawns to the clear daylight of to-day, without a pause or a moment of obscurity"

התפתחה בין שתי תפיסות חברתיות קוטביות ביחס למקומה ולמעמדה של הזנות בחייהם של גברים ונשים. מצד אחד, מאז ומתמיד ניתנה לגיטימציה לצריכה גברית של שירותי מין, והזנות או ההליכה לזונה קושרו ליצר המיני הגברי הטבעי, שנתפס בהקשר זה כחלק בלתי-נפרד ממהותה של הגבריות. מן הצד האחר, החברה כולה הייתה שותפה לגינוי של העיסוק הנשי בזנות, שהוצג כפחות-ערך, כלא-מוסרי וכלא-מהוגן. הזונה נתפסה מאז ומתמיד כאנטי-זונה של מהוגנות נשית. לצד תפיסת הזנות כמוסד הכרחי שתכליתו סיפוק צרכים גבריים לגיטימיים, הוכפפו אפוא העוסקות בזנות לגינוי, לקלון ולהוקעה. הכרה בשני מאפיינים מרכזיים אלה של הזנות בעולם העתיק הינה הכרחית להבנת ההתפתחות הארגונית שחלה ביחס לזנות באתונה הקלאסית, שם נטלה לעצמה המדינה מונופול בארגון הזנות ובשליטה בה. מהלך ארגוני זה, חשוב לציין, נסמך על מערך של טעמים עקרוניים שסיפקו צידוק אידיאולוגי למיסוד זה וקשרו בינו לבין יסודותיה של המדינה האתונאית, ובראשם דמוקרטיה, אזרחות ושוויון.

באתונה הקלאסית, כך מתברר, היו הזונות זולות במיוחד, ולא בכדי. בין הרפורמות המיוחסות בתקופה זו לסולון, הנחשב לאדריכל הדמוקרטיה האתונאית, אפשר למצוא את הקמתם של בתי-זונות מסודרים בפיקוח מדינתי, אשר אוישו בעיקר בשפחות והופעלו במחיר השווה לכל נפש.⁶ רפורמה זו הייתה תוצר של חקיקה מן המאה השישית לפני הספירה, אשר העמידה את הזונות תחת פיקוחם של השלטונות החילוניים והעניקה למדינה מונופול של שליטה ופיקוח בהקשר זה. השפחות שעסקו בזנות נקנו בכספי ציבור, וחויבו מכוח החוק לספק את צורכיהם של כל מי שפקדו את בתי-הזונות.⁷ זונות אלה היו חייבות להתגורר בבתי-בושת מיוחדים, לקבל אתנן אחיד, ולשלם מיסים לאוצר המדינה.⁸ התייחסות מעניינת לרפורמה זו מצויה ביצירתו הקומית אחים של המשורר פילמון מהמאה השלישית או הרביעית לפני הספירה. ביצירה זו זוכה סולון בתודה מפיו של אחד הצעירים, ואגב כך אנו נחשפים לתפיסות חברתיות רווחות ביחס לזנות באותה תקופה:

...אתה סולון, כך אומרים, היית הראשון שגילה את הנוהג – מנהג דמוקרטי,
חי זאוס וחסכוני... בראותך את העיר מלאה גברים צעירים, ובראותך כי הם
נתונים ללחץ הטבע ועושים מעשים שלא יעשו, קנית והושבת נשים

6 דייוויד הלפרין "הגוף הדמוקרטי: זנות ואזרחות באתונה הקלאסית" זמנים 78, 6 (2002).
מאמר זה הוא תרגום מאנגלית של המאמר: David M. Halperin, *The Democratic Body: Prostitution and Citizenship in Classical Athens*, 2(1) DIFFERENCES: A JOURNAL OF FEMINIST CULTURAL STUDIES 1 (1990).

7 זונה פשוטה כונתה ביוון העתיקה "פורנה" (porne) – מילה הנגזרת מן הפועל היווני "פרנמי" (perenemi), שמשמעותו היא לסחור או למכור. כלומר, זונה נחשבה למעשה סחורה. ראו יוליה אוסטינובה "זנות בהיכל: זונות ונערות ליווי ביוון העתיקה ובפולחניה" זמנים 90, 30 (2005).

8 SANGER, לעיל ה"ש 4, בעמ' 43–44.

במקומות ציבוריים, מצוידים ומסודרים כרכוש ציבורי לכל. הן עומדות שם עירומות, כדי לא להוליך שולל, כי טוב מראה עיניים... אין ולו שמץ הצטנעות או הבלים, היא אינה נרתעת מפניך, אלא ניגשת הישר למלאכה, כפי שתאהב וככל שתרצה. אתה יוצא: שתלך לכל הרוחות, אין לך דבר עמה.⁹

שני המושגים המרכזיים שנקשרים בטקסט זה לזנות הם הטבע והשוויון הדמוקרטי. הצורך של כל הגברים (ללא הבדל מעמד) בפורקן מיני ובנגישות מינית מתמדת של נשים מסוימות מוצג כנגזר וכמתחייב לא רק מהטבע הגברי, אלא גם מאושיות הדמוקרטיה, ובראשן עקרון השוויון. דייוויד הלפרין, אשר כתב מאמר מאלף על הזנות באתונה הקלסית¹⁰ וניתח בו גם את יצירתו של פילמון, מציין בהקשר זה כי העיקר ביצירה זו אינו הדיקו ההיסטורי, שכן אין זה משנה אם סולון אכן היה האחראי לנגישותן ולזמינותן המינית של זונות באתונה הקלסית. העיקר הוא העובדה שרפורמה זו יוחסה לאדריכל הדמוקרטיה האתונאית. משמע, החיבור בין סולון, אבי הדמוקרטיה, לבין הרעיון של מיסוד הזנות והנגשתה לעני ולעשיר כאחד – בין אם יש לו בסיס במציאות ובין אם לאו – מעיד יותר מכל על כך שבאתונה הקלסית היו מי שראו בקיומה של הזנות במרחב הציבורי עניין עקרוני הנוגע במימושה של פונקציה חברתית דמוקרטית חשובה, שהיא חלוקה שוויונית של עונג מיני לגברים בכל רובדי החברה.¹¹ ההנחה הסמויה העולה מיצירה זו היא שחברה אינה יכולה להיות דמוקרטית כל עוד העונג המיני הוא זכות-יתר השמורה לבעלי הממון. הצורך הגברי בפורקן מיני הומשג אפוא בהקשר זה לא רק כנגזר באופן טבעי מהביולוגיה הגברית, אלא גם כזכות אזרחית שהמדינה האתונאית צריכה לשקוד על מימושה באמצעות החפצתן המינית של נשים מסוימות.

מאמרו של הלפרין כמו-גם ספרות מחקרית נוספת העוסקת בזנות ביוון העתיקה מלמדים על שני היבטים נוספים הנוגעים במאפייניה של הזנות באתונה הקלסית, וביחד עולה מתיאור זה תמונה מגדרית מרתקת ביחס לאופן שבו שימשה הזנות אמצעי חשוב לשרטוט גבולותיה של תפיסת האזרחות שם ולהעצמת היבטיה המגדריים.

ההיבט הראשון של הזנות באתונה הקלסית נוגע בגינוי החברתי המוחלט שלה ובתוצאות החברתיות והמשפטיות אשר נגזרו מתפיסת גנאי זו ונכפו על העוסקים בזנות. כך, למשל, מתברר כי לא כל הזונות ביוון העתיקה היו נשים. גברים צעירים ונערים עסקו גם הם בזנות, וזנות גברית וצריכתה על-ידי גברים אחרים התקיימו בגלוי במרחב הציבורי לצד בתי-הבושת שאוישו בנשים.¹² עם זאת, העיסוק הגברי בזנות היה כרוך בסנקציה דרקונית

9 הלפרין, לעיל ה"ש 6, בעמ' 13.

10 שם.

11 שם.

12 שם, בעמ' 8–9.

בכל הנוגע בהשפעתו על המעמד האזרחי של הגבר שזנה: מגבר אתונאי בעל מעמד אזרחי שגופו הושכר לאדם אחר לצורך שימוש מיני נשללה הזכות האזרחית ליטול חלק בחיי המדינה והדת של אתונה. ביסודה של סנקציה זו עמד יחס דו-ערכי, שהבחין בין מתן שירותי זנות לבין צריכתם. בעוד שצריכתם של שירותי מיין על-ידי גברים נתפסה והוצגה כאמור לא רק כהתנהגות גברית טבעית, אלא גם כמימוש של זכות אזרחית, הספקת שירותי מיין בתשלום נחשבה להשפלה לצד המספק אותם. ביסודו של יחס חברתי זה עמדה תפיסה שראתה בחדירה לגופו של אדם אחר אקט של שליטה ועליונות. לנשים ולעבדים, שנחשבו נחותים מטבעם, חדירה נחשבה טבעית, אולם כאשר דובר בגבר-אזרח, נתפסה החדירה כפוגעת בגבריותו.¹³ מנקודת-ראות זו, גבר שזנה כמוהו כמי שבחר להיות קורבן להשפלה. גבר כזה לא רק קיבל על עצמו את התפקיד הנשי הכנוע באקט המיני, אלא גם התנער מתפקידו כגבר-אזרח בכך שהעמיד את האוטונומיה שלו למכירה. הוא הוכיח כי הוא כלי לעינוג האחר, וכי שוב אין הוא פועל בזכות עצמו. אדם כזה איים על הדמוקרטיה, שאמורה להתבסס על אזרחים אוטונומיים ובני-חורין, ולכן היה הכרח לנשלו מזכויותיו בה. במילים אחרות, גבר שזנה נתפס כמי שהתפרק מאיכויותיו הגבריות והאזרחיות כאחד. בהקשר זה מעשה הזנות לא רק קושר עם נשים ועם נשיות, אלא גם תויג כהשפלה החמורה ביותר שאזרח יכול להתנסות בה, להוציא מכירה לעבדות.¹⁴ תפיסה זו, שלפיה מכירת הגוף היא מעשה בזוי ונחות ולכן מצדיקה – ואפילו מחייבת – שלילת זכויות בסיסיות, השפיעה כמובן גם על נשים זונות. מנשים זונות, שמעמדן מלכתחילה היה נחות מזה של גברים, נשללו מעט הזכויות שהיו נתונות להן להגנה על גופן מפני גברים זרים, ולכן גופן וחייהן של נשים זונות היו מופקרים לגמרי בחסות החוק.¹⁵ המקורות מלמדים כי גם זונות ששירתו את המעמדות הגבוהים, דוגמת הֶטַאִירוֹת (hetaera), סבלו השפלות ומעשי אונס, וכי באופן כללי היו חיייהן של רוב הזונות קשים מנשוא.¹⁶

13 אוסטינובה, לעיל ה"ש 7, בעמ' 32. אוסטינובה מסבירה בהקשר זה כי יחסים הומוסקסואליים היו מקובלים ביוון העתיקה כל עוד – לפחות למראית-עין – לא הייתה חדירה ולא ניתן תשלום בעבורם. באופן זה שורטט קו גבול ברור בין זנות גברית לבין יחסים אחרים בין גברים. שם.

14 מסיבה זו אדם אשר הביא אתונאי לידי זנות היה צפוי לעונשים קשים, כולל עונש מוות במקרה של סרסורים. ראו הלפרין, לעיל ה"ש 6, בעמ' 10.

15 שם, בעמ' 14. יפעת פלג מוסיפה ומציינת בהקשר זה כי ברומי העתיקה, למשל, מי שחטף או אנס זונה נחשב כמי שעשה מעשה ב"להט התשוקה", ולא נדרש לבוא על עונשו, וכך גם מי שנקט אלימות כלפי זונה או הטיל בה מום. יפעת פלג "העיר של ונוס – בתי הזונות של פומפיי" זמנים 90, 50, 61 (2005).

16 כפי שמסבירה אוסטינובה, רבות מן הֶטַאִירוֹת החלו את דרכן כשפחות, קנו את חירותן במאמץ עצום, ועם חלוף נעוריהן התקיימו בקושי רב. רק מעטות מהן הגיעו לעצמאות כלכלית, וכולן כמעט נפלו קורבן להשפלות ולמעשי אונס. אוסטינובה, לעיל ה"ש 7. לתיעוד מרתק של חיייה של הֶטַאִירה המשקף מציאות חיים קשה זו ראו דמוסתנס אפולודורוס נגד נאיריה: קורותיה של הטאירה ביוון העתיקה (דבורה גילולה מתרגמת, 1987). עוד בעניין זה

ההיבט השני של הזנות ביוון העתיקה שהספרות המחקרית הרלוונטית דנה בו נוגע באופן שבו השפיעה הזנות הנשית על מעמדן של כלל הנשים בחברה זו. המעמד של אזרח באתונה הקלסית היה שמור לגברים בלבד. הנשים באתונה הקלסית – גם אלה שהיו נשים אתונאיות בנות-חורין (ולא שפחות או נשים נוכריות) – היו בחזקת קטינות לכל החיים, ולכן היו כפופות תמיד לחסותו המשפטית של גבר אזרח. חסות זו כללה גם בעלות ושליטה על מיניותן של הנשים, והדבר בא לידי ביטוי בשורה של הסדרים משפטיים שנועדו למשטר את התנהגותן המינית של נשים "מהוגנות" ולהרתיע מפתים-בכוח. יחסי מין עם אישה הנתונה בחסותו המשפטית של אזרח אחר שקימו בהסכמתה של האישה אך ללא רשותו של אותו אזרח אחר נחשבו לפשע חמור יותר מאונס, ואזרח שתפס גבר אחר שוכב עם אשתו, אמו, בתו או פילגשו היה רשאי להמית את העבריין בר-במקום.¹⁷ גם העונש שהוטל על אישה נשואה נואפת היה קשה ביותר. לא זו בלבד שהחברה הוקיעה אותה ואפסו סיכוייה להינשא שנית, נאסר עליה גם ליטול חלק בטקסים הדתיים, שנחשבו להזדמנות המכובדת היחידה לנשות האזרחים להופיע בפרהסיה.¹⁸

זאת ועוד, כפי שמסבירה יוליה אוסטינובה בהקשר זה, בעולם שבו אמצעי המניעה היעילים ביותר היו התנזרות ממין או הפלות והפקרת תינוקות לא-רצויים, השתמשו הגברים בגופן של הרעיות החוקיות לצורכי הולדה בלבד. כך יכלו להגביל את מספר הצאצאים ולמנוע פיצול של הרכוש המשפחתי.¹⁹ את יצרם המיני – אשר נתפס כאמור כבלתי-נשלט וככזה שחייב לבוא לידי פורקן – סיפקו הגברים באמצעות זונות. מבחינה זו, קיומן של נשים זונות במרחב הציבורי, שהיו זמינות מינית לכל גבר במחיר שווה לכל נפש, מילא פונקציה חברתית חשובה. התפיסה החברתית המקובלת הייתה כי הזנות הינה למעשה מוסד הכרחי המשלים את חיי הנישואים. אפולודורוס (Apollodoros) – אזרח אתונאי בן המאה הרביעית לפני הספירה – נתן ביטוי לתפיסה רווחת זו בנאום שנשא בבית-המשפט, שבו התייחס, בין היתר, לתפקידן של הזונות בעלות המעמד החברתי הגבוה ביותר באותה תקופה – הֶטַאִירוֹת: ²⁰ "הֶטַאִירוֹת יש לנו למען התענוג, ופילגשים למען הטיפול היומיומי

ראו לסלי דין ג'ונס "זנות כמסך עשן: מעשה בזונת-צמרת ביוון העתיקה" זמנים 90, 40 (2005); SANGER, לעיל ה"ש 4, בעמ' 47–49. לדיון במציאות חייהן הדומה של זונות ברומי העתיקה ראו פלג, לעיל ה"ש 15. אכן, כפי שמסבירה אוסטינובה, רוב החוקרים מסכימים כיום כי למיתוסים בנוגע לקיומה של זנות מכובדת ומשוחזרת בעת העתיקה אין בסיס. לדיון המנתץ את המיתוס בדבר קיומם של פולחני פריון במקדשים שבמרכוזם פרקטיקות של זנות מקודשת ראו מאיר גרובר "זונה וזנות בעולם המקרא" זמנים 90, 20 (2005); STEPHANIE BUDIN, THE MYTH OF SACRED PROSTITUTION (2008).

17 הלפרין, לעיל ה"ש 6, בעמ' 8–9.

18 אוסטינובה, לעיל ה"ש 7, בעמ' 33.

19 שם, בעמ' 32.

20 להסבר מפורט על הקטגוריות השונות של זנות ביוון העתיקה ראו SANGER, לעיל ה"ש 4, בעמ' 43–63, וכן אוסטינובה, לעיל ה"ש 7.

בגופנו ונשים נשואות כדין למען הולדת ילדים כחוק וכדי שתהיינה שומרות שמירה נאמנה על אשר בבית.²¹ יתרה מזו, על-מנת להבטיח הבחנה ברורה בין ה"זונה" לבין "האישה ההגונה", עסקה החקיקה הרלוונטית בעניין הזנות גם בסימון הזנות, וכך סייעה לגברים להבחין ביניהן לבין נשים מהוגנות. הזנות חויבו ללבוש בגדים מיוחדים, וחלקן הוגבלו לרבעים מסוימים, ולא הורשו ליטול חלק בטקסים דתיים.²² פרקטיקה זו של מתן סימני-זיהוי רשמיים בזנות, שהייתה מקובלת אגב בעולם בעתיק עוד קודם לכן,²³ הקלה את אכיפת המשטר המשפטי הנוהג, אשר הגדיר כאמור שתי קבוצות אלה של נשים ("זונות" ו"נשים הגונות") במונחים קוטביים הפוכים, והכפיף אותן בהתאם למערך של כללים ממשטרים מסוג שונה.

קיומם של בתי-הזנות הממוסדים במרחב הציבורי סייע גם בסימונו ככזה שמתהלכות בו רק נשים מופקרות. מי ששהו במרחב הציבורי נתפסו כזונות או כמזמינות תיוג שלילי של נשים שנגישות מינית לכל אחד. עובדה זו העמידה בסכנת פגיעה כל אישה שהתנהלה במרחב הציבורי ללא ליווי והגנה של גבר, מכיוון שמזונות נשללה כאמור כל הגנה משפטית מפני אונס, תקיפה או חטיפה.²⁴ אישה שחפצה לשמור על כבודה ולזכות בהגנת החוק הייתה זקוקה אפוא למחסה של הבית ולהגנתו של הגבר האפורופוס. מצב דברים זה העצים את הגדרתה של הספירה הציבורית כמקום השמור לגברים בלבד, ואת הספירה הביתית כמקום השמור לאישה המכובדת, האם והרעה, אשר בילתה את רוב שנותיה בין כותלי הבית – תחילה של אביה ואחרי כן של בעלה.²⁵

21 דמוסתנס, לעיל ה"ש 16. הציטוט מובא גם אצל אוסטינובה, אשר מסבירה כי נאומו של אפולודורוס השתמר בקובץ נאומיו של דמוסתנס (Demosthenes), מדינאי אתונאי מהמאה הרביעית לפני הספירה, אך כיום ברור שלא הוא כתב אותו, וההנחה הרווחת היא שמדובר בנאומו של אפולודורוס עצמו במשפט התביעה שהגיש נגד נאיירה, שהייתה הֶטַאִירָה שחיה באתונה העתיקה. ראו אוסטינובה, לעיל ה"ש 7, בעמ' 39. לדיון במשפט של אפולודורוס נגד נאיירה ולנסיבות שבהן נשא התובע אפולודורוס את נאומו ראו ג'ונס, לעיל ה"ש 16.

22 יהודה רימרמן הזנות והנערה הסוטה 11 (1977). אוסטינובה מוסיפה ומציינת בהקשר זה כי בסינקרטיזם שבסיציליה, למשל, אסר החוק על אישה לענוד תכשיטי זהב וללבוש בגדים צבעוניים או מעוטרים בפסי ארגמן, אלא אם כן הזדהתה כזונה. אוסטינובה, לעיל ה"ש 7, בעמ' 32.

23 כך, למשל, החוק האשורי והחוק הבבלי תבעו מהזונה להופיע בראש בלתי-מכוסה ברחובות העיר, כדי להבדילה מאישה מכובדת, שלפי מנהג המקום הייתה חייבת לעטוף את פניה ואת ראשה בצעיף. סימון זה הציב את הזונה בתחתית הסולם החברתי, נמוך אפילו מהמשרתת, שכיסתה את ראשה אך לא את פניה על-מנת לבדל את עצמה ולהדגיש את מעמדה הגבוה בהשוואה לאישה המופקרת. רימרמן, שם, בעמ' 16–17.

24 ראו לעיל ה"ש 15 והטקסט שלידה.

25 סנגר הסביר בהקשר זה כי הציפייה החברתית הברורה מהאישה המהוגנת (אם-הבית) הייתה שהיא תגביל את עצמה למרחב הביתי. האישה לא קיבלה שום חינוך, ונאסר עליה לבקר בתיאטרון או במשחקי הספורט. כאשר יצאה למרחב הציבורי, היה עליה לכסות את פניה. יתרה מזו, אף שלבעלה הייתה שליטה מוחלטת בחייה ובגופה, לא הייתה לה זכות לדרוש

יוון העתיקה מספקת אפוא דוגמה חשובה לצורך דיון בהתפתחותה של הזנות, משום שהיא מאירה את הקשר בין התפתחותה של הזנות בתקופה מסוימת בעת העתיקה לבין מערך של גורמים פוליטיים, חברתיים ומגדריים אשר אפשרו התפתחות זו ותמכו בה. בהקשר זה מתברר כי מה שתמך במיסוד הזנות ואפשר אותה הוא בעיקר הפונקציות החברתיות המשמעותיות שהיא מילאה – הן במתן מענה לתפיסות חברתיות רווחות ביחס ל"נשיות" ול"גבריות", והן באישוש ובהנצחה של סדר חברתי שביסודו הייררכייה מגדרית ברורה. בעולם אשר נשלט על-ידי גברים והותאם לצורכיהם, התפתחה הזנות כתופעה שנועדה לתת מענה ליצר המיני הגברי ולצורך הגברי בפורקן מיני, אשר נתפסו והוצגו בהקשר זה כמוכּנים בביוֹלוגיה הגברית וכנגזרים ממנה באופן טבעי. בתי־הזנות הוקמו אם כן משום שגברים חפצו בכך ומשום שהיה להם הכוח הפוליטי, המשפטי והחברתי להגדיר את הצרכים והאינטרסים שלהם במונחים של זכויות, ולרתום את המדינה להגנתן של זכויות אלה באמצעות הקמת בתי־זנות במרחב הציבורי ואישושם בעיקר בנשים. עם זאת, העובדה שנשים גויסו בהקשר זה לסיפוקו של צורך גברי שנתפס כחשוב וכעקרוני, ושהזנות הותרה כפעילות נשית יחידה במרחב הציבורי, לא היטיבה כאמור עם מעמדן של נשים בכלל ועם נשים זונות בפרט; להפך – מכירת הגוף לכל המרבה במחיר נתפסה כמעשה הבזוי והנחות ביותר מנקודת־ראות אזרחית, המעמיד את האדם הנוהג כך במעמד של חפץ נטול אוטונומיה גופנית ולכן ככזה המצדיק – ואפילו מחייב – שלילת זכויות בסיסיות. יתרה מזו, זיהויה של הזנות בעיקר עם נשים העמיק את הסטריאוטיפ החברתי ביחס למהות הנשית, שבמרכזו תפיסת האישה כחפץ מיני שתמצית הווייתו היא הספקת שירותי מין לגבר. ההבדל בין נשים הגונות לבין זונות התמצה מבחינה זו בכך שנשים הגונות, בניגוד לנשים זונות, נדרשו לספק שירותי מין רק לגבר שהיה אחראי להן, ובכך הן קנו להן הגנה מסוימת תחת החוק. לבסוף, קיומה של זנות נשית במרחב הציבורי לא פתח כאמור את המרחב הציבורי לנשים, אלא דווקא סגר אותו בפניהן עוד יותר.

ב. מהזמן העתיק לזמן החדש – אנגליה וזנות החל במאה התשע-עשרה

הדברים שהוצגו לעיל מניחים תשתית חשובה לעיון ביקורתי בהסדרים המשפטיים הנוגעים בזנות שעוצבו בתקופה המודרנית במשפט האנגלי, אשר השפיעו מאוחר יותר גם על ההסדר הפלילי הרלוונטי שעוגן בחוק העונשין הישראלי. בהקשר זה מתברר קו של דמיון בין הרציונלים האידיאולוגיים שאפשרו את התפתחותה של הזנות בעולם העתיק לבין תפיסת הזנות, הטיפול החברתי בה והסדרתה המשפטית בעת החדשה. במיוחד בולטת לעין

ממנו חום או חיבה גופנית, ובוודאי לא הייתה לה זכות שהוא יחלוק עימה את מחשבותיו ורעיונותיו. SANGER, לעיל ה"ש 4, בעמ' 53. ראו גם אוסטינובה, לעיל ה"ש 7, בעמ' 32.

העובדה שלמרות הבדלי הזמן והמקום, התמות המרכזיות ביחס החברתי והמשפטי לזנות, ובמיוחד המתח המובנה בין גינויים והוקעתם של העוסקים בזנות לבין מתן הלגיטימציה החברתית והמשפטית לאלה הצורכים אותה, לא השתנו כמעט במהלך השנים.

באנגליה של ראשית המאה התשע-עשרה אנו מוצאים את החקיקה הפלילית הראשונה המטפלת בהיבטים מסוימים של הזנות בעידן החדש. החל במועד זה ואילך, מה שמניע את ההסדרה החוקית ומכוון אותה הוא טיבו של האינטרס הציבורי שהמחוקק מזהה כרלוונטי להסדרה זו.²⁶ בשלב הראשון עומדת ביסוד ההתייחסות המשפטית לזנות תפיסה כמטרד פוטנציאלי. כך, למשל, חוק השוטטות (The Vagrancy Act), משנת 1824, העניק למשטרה סמכות לטפל ב"זונה מצויה" (common prostitute) המתנהגת "באופן פרוע ומגונה" (riotous and indecent manner).²⁷ באופן דומה, חוק המשטרה העירונית (The Metropolitan Police Act), משנת 1839, העניק למשטרה סמכות לקנוס כל זונה שנמצאה משדלת עוברים-ושבים למעשה זנות.²⁸ מטרת החקיקה בשלב זה הייתה אפוא לטפל נקודתית בזונות שבהתנהגותן הפרו את הסדר הציבורי או פגעו במוסר הציבורי. המחוקק האנגלי מעולם לא הטיל איסור פלילי על מעשה הזנות עצמו, שביסודו הספקת שירותי מין תמורת כסף. ההתמקדות הייתה כאמור רק באותם מקרים שבהם נהפכה הזנות למטרד מנקודת-ראות ציבורית. יתרה מזו, בניגוד לאתונה הקלסית, שבה התמקד הגינוי החברתי של הזנות בהיותה התנהגות שאינה ראויה לאזרח אוטונומי, באנגליה הוויקטוריאנית של המאה התשע-עשרה נבעו הוקעתה של הזנות ומיקומה בתחתית הסולם החברתי בעיקר מתיוגה כהתנהגות הפוגעת במוסר ובצניעות. האינטרס הציבורי היה אפוא להסתיר את הזנות ככל האפשר, על-מנת למנוע השחתה של המרחב הציבורי ופגיעה ברגשותיהם של אנשים מהוגנים המסתובבים בו, אך בה-בעת לאפשר לזנות להתקיים.²⁹

במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה היתוסף לעיסוק המשפטי בזנות גם אינטרס של הגנה על בריאות הציבור או למעשה הגנה על בריאותם של גברים. חוק המחלות המידבקות (The Contagious Diseases Act), שנחקק לראשונה בשנת 1864, הוחל במקור על אחת-עשרה ערים אשר בהן או בקרבתן היו מחנות צבא. ההערכה הרווחת באותה תקופה הייתה כי אחד מכל חמישה חיילים בצבא הבריטי חולה במחלת הסיפיליס, וחקיקה זו נועדה לפיכך לעצור את התפשטות המחלה במחנות הצבא באמצעות כפיית בדיקות רפואיות על הזונות והרחקתן בכפייה מציבור החיילים במקרה שמתברר כי הן מהוות סכנה לגבר שירצה

Mary Childs, *Commercial Sex and Criminal Law*, in FEMINIST PERSPECTIVES ON CRIMINAL LAW 205, 207 (Donald Nicolson & Lois Bibbings eds., 2000).

שם, בעמ' 207.

THE WOLFENDEN REPORT: REPORT OF THE COMMITTEE ON HOMOSEXUAL OFFENCES AND PROSTITUTION 160 (Authorized American Edition, 1964) (להלן: "REPORT").

Childs, לעיל ה"ש 26, בעמ' 205.

לרכוש מהן שירותי מיין.³⁰ חוק זה אפשר לכל שוטר לכפות בדיקה רפואית (בדיקה גינקולוגית ובדיקת לוע) על כל אישה שזוהתה כ"זונה רגילה" (common prostitute). מצד אחד, סירוב לעבור בדיקה היה גורר הרשעה פלילית; מצד אחר, אם גילתה הזונה נכונות להיכרך, ובבדיקה התגלה כי היא חולה במחלת מיין, הביא הדבר לידי אשפוזה בכפייה בבית-חולים סגור לתקופה של שלושה חודשים. נוסף על כך הטילה החקיקה על הזונות חובה להירשם במרשם מסוים ולהזדהות במקרה הצורך. מאוחר יותר הורחבה החקיקה לערים נוספות בממלכה הבריטית, ותקופת הבידוד בכפייה במוסדות סגורים התארכה לתשעה חודשים.³¹ הצידוק הרשמי לחקיקה זו היה כאמור הרצון להגן על הכוחות הלוחמים מפני מחלות מיין ולהבטיח שמירה על הסדר הציבורי, אך היו גם מי שזיהו בהקשר זה צורך חברתי נוסף. חקיקה זו נתפסה גם כאמצעי להבטיח לגברים נגישות מינית של נשים מסוימות ממעמד הפועלים. הנגשה זו נועדה לא רק לתת מענה ליצר המיני הטבעי של גברים ולאפשר להם פורקן מיני, אלא גם להגן באופן כזה על נשים הגונות מפני תקיפה מינית או אונס על-ידי גברים שיצרם המיני לא בא על סיפוקו.³² אם כן, כמו ביוון אלפי שנים קודם לכן, הזנות נתפסה כמשרתת הן אינטרסים הנוגעים בהגנה על הגבריות הנורמטיבית (שהומשגה במונחים של מיניות פעילה וטבעית) והן אינטרסים הנוגעים בהגנה על הנשיות הנורמטיבית (שהומשגה במונחים סבילים של צניעות וטוהר מיני). בכך הועמקה עוד יותר ההצדקה החברתית להשלמה עם קיומה של הזנות למרות סלידתם של אנשים מהוגנים מתופעה "מגונה" זו.

החל במחצית השנייה של המאה העשרים נרשם השלב האחרון בהתפתחותה של ההסדרה המשפטית הפלילית של הזנות באנגליה. ועדת וולפנדן (Wolfenden) האנגלית, שנדרשה באמצע שנות החמישים לסוגיה של עבירות משכב זכר ועבירות זנות, אימצה את העמדה שראתה בהתנהגויות אלה עניינים פרטיים של מוסר מיני המצויים בתחום של צנעת הפרט ולפיכך אינם צריכים להיות כפופים להתערבות משפטית.³³ בנסיבות אלה קבעה הוועדה כי תפקידו של המשפט הפלילי ביחס לזנות צריך להצטמצם למצבים שבהם ההפללה חיונית לצורך הגנה על הסדר הציבורי, על הצניעות המינית או על רגשות הציבור, וכן לצורך מניעת ניצולם של אחרים. באופן ספציפי קבעה הוועדה:

We are concerned not with prostitution itself but with the manner in which the activities of prostitutes and those associated with them offend

30 SANGER, לעיל ה"ש 4, בעמ' 357.

31 JANE JORDAN, JOSEPHINE BUTLER 107 (2001).

32 Childs, לעיל ה"ש 26, בעמ' 208.

33 THE WOLFENDEN REPORT, לעיל ה"ש 28. הוועדה מונתה בשנת 1954 והגישה את מסקנותיה כשלוש שנים לאחר-מכן.

against public order and decency, expose the ordinary citizen to what is offensive or injurious, or involve the exploitation of others.³⁴

בכך לא שינתה הוועדה בצורה משמעותית את המצב המשפטי הנוהג, שכן גם קודם לכן, כאמור, מעשה הזנות עצמו כמו גם רכישת שירותי זנות לא היו אסורים על-פי החוק. יתרה מזו, בעצם זיהויים של אינטרסים חברתיים – כגון הגנה על צניעות מינית, מניעת השחתה מוסרית והגנה על הסדר הציבורי ועל רגשות הציבור – כאינטרסים אשר רלוונטיים לצורך הטלת איסורים פליליים על היבטים מסוימים של הזנות, אימץ הדוח באופן משתמע את העמדה המסורתית, אשר מוקיעה את הזנות ומתייגת אותה כהתנהגות מינית מגונה ובלתי-מוסרית, היכולה לפיכך לפגוע ברגשות הציבור המהוגן ולאיים על המוסר הציבורי. עם זאת, לצד הנימוקים המוסרניים המסורתיים ביחס לאופייה המגונה של הזנות, הכירה הוועדה גם בכך שהטלת איסורים פליליים על היבטים מסוימים של הזנות היא לגיטימית גם כאשר הזנות מתקיימת בתנאים של ניצול והשחתה של חלשים או צעירים. הכרה זו בעצם קיומה של זנות בתנאי ניצול העניקה – בפעם הראשונה – לגיטימציה לגיוסו של המשפט הפלילי להגנתן של זונות מסוימות, ולא רק למשטורן, אך בה-בעת היא העמיקה את החסינות של כל מקרי הזנות ה"רגילים" מפני התערבות משפטית. מן ההכרה המפורשת בקיומם של מקרים שבהם הזנות נעשית בתנאים של ניצול נגזרה משתמעת בקיומה של זנות רגילה, אוטונומית וחופשית, שביחס אליה אין מקום, בעיני הוועדה, להתערבות משפטית, וזאת לא רק בשל הזכות לפרטיות, אלא גם מפאת עקרון חופש הבחירה של הפרט. בחלק אחר של הדוח נתנה הוועדה ביטוי מפורש לדברים הללו:

It follows that there are limits to the degree of discouragement which criminal law can properly exercise towards *a woman who deliberately decided to live her life in this way, or a man who has deliberately chosen to use her services*. The criminal law, as The Street Offences Committee plainly pointed out, "is not concerned with private morals or with ethical sanctions".³⁵

אם כן, השינוי שיצר דוח ועדת וולפנדן הוא הצבתו של המצב המשפטי הנוהג ביחס לזנות בתוך הקשר של זכויות, והצגת ההימנעות מהפללה במצבים של "זנות רגילה" כעניין עקרוני הנגזר מן הזכות לפרטיות ולחופש בחירה. יתרה מזו, ניתן לראות בחלחולו של שיח זכויות לעיסוק המשפטי בהסדרת הזנות מעין סגירת מעגל. כזכור, אתונה הקדומה סיפקה דוגמה ראשונה להמשגת היבטים מסוימים של הזנות במונחים של זכויות. שם, כזכור, יוחד שיח

34 שם, בעמ' 156.

35 שם, בעמ' 155, פס' 226 (ההדגשות הוספו).

הזכויות לגברים בלבד, והדגש היה בזכותו האזרחית של גבר חופשי ובן-חורין לעונג מיני. באנגליה המודרנית של אמצע המאה העשרים הותאם שיח זה למציאות של שוויון פורמלי בין נשים לגברים, והורחב בהתאם גם לנשים הזונות. מה שבעולם העתיק הוצג והומשג כזכות גברית בלבד נהפך בעידן המודרני לזכות ניטרלית שוויונית, והרציונל המשפטי לאי-התערבות במעשה הזנות הרגיל הציג את עצמו כמגן על שני הצדדים למעשה הזנות – הזונה והלקוח. הללו זוכים בהגנה שווה של החוק מכוח זכותם הדומה לפרטיות ולאוטונומיה בכל הנוגע בהתנהגותם המינית ובהעדפותיהם המוסריות.

ג. הדין הישראלי: בין ישן לחדש, בין "זונה" ל"אדם"

שלב אחרון זה בהתפתחותו של הדין האנגלי בנושא הסדרת הזנות מביא אותנו לפתחו של חוק העונשין הישראלי ואל הפרק שבו אשר רלוונטי לזנות. חוק העונשין הוא למעשה גלגולה של פקודת החוק הפלילי משנת 1936, אשר נוסחה בזמנו על-ידי המחוקק המנדטורי.³⁶ למרות שינויים שנעשו בחוק במהלך השנים, סעיפי עבירות מסוימים נותרו ללא שינוי, וגם שינויים מאוחרים אימצו פעמים רבות מגמות דומות בדין האנגלי. בכל הנוגע בזנות ניכרים קווי דמיון בין העקרונות המנחים להסדרת הזנות שהותוו בזמנו על-ידי ועדת וולפנדן האנגלית לבין ההסדר הנוכחי בחוק העונשין. בהקשר זה מעניין לתת את הדעת לסיווג העקרוני של עבירות הזנות ולאיסורים הספציפיים שהן מטילות. כיום עבירות אלה כלולות תחת סימן י לחוק העונשין, הנושא את הכותרת "זנות ותועבה". סימן זה החליף את סיווג המקורי של עבירות הזנות בפקודת החוק הפלילי כ"עבירות כלפי המוסר",³⁷ אולם התיוג החדש לא שינה את טיבו של הגינוי המשתמע של הזנות הגלום בו בהשוואה לתיוג הקודם. "זנות ותועבה" או "עבירות נגד המוסר" שתיהן כותרות הממקמות את הפסול שבזנות במישור המוסרי, ובכך הן משחזרות ונותנות ביטוי מחודש ליחס החברתי המסורתי של גינוי והוקעה של הזנות, אשר התמקד תמיד בטומאה שבתופעה ובפגיעתה בנורמות מקובלות של מוסר מיני ומהוגנות מינית. יתרה מזו, מיקומו של סימן י לחוק העונשין בתוך הפרק שעניינו "פגיעות בסדרי המשטר והחברה", בין הסימן שלפניו, שכותרתו "בריונות ותקלות לציבור", לבין הסימן שאחריו, שכותרתו "מטרדים", מרמזת על הערכים החברתיים שהמחוקק רואה כרלוונטיים להסדרת הזנות, הממוקמים בתוך שבין הגנה על הציבור מפני תקלה ציבורית לבין הגנה עליו מפני מטרדים. עיון בסעיפי החוק

36 פקודת החוק הפלילי, 1936.

37 פרק יז לפקודת החוק הפלילי משנת 1936 נשא את הכותרת "עבירות כלפי המוסר", וכלל לצד עבירות הזנות גם את עבירות המין למיניהן, ובכלל זה אונס, מעשה מגונה, בעילה אסורה ועוד, וכן עבירות אחרות שנתפסו באותה עת כבעלות גוון מוסרי, כגון רמזים לא-מוסריים, גבר בלבוש אישה, איסור הפלה או פרסום דברי תועבה. שם, ס' 151–179.

הכלולים בסימן י חושף במדויק את הערכים הרלוונטיים מנקודת-ראותו של המחוקק לצורך הסדרה פלילית של הזנות. באופן ספציפי, הרגולציה של הזנות בסימן זה מתאפיינת בשלושה עקרונות מנחים. העיקרון המנחה האחד הוא הטלת איסור על הזנות בכל מקום שבו היא מהווה מטרד לציבור. המטרה היא למנוע ככל האפשר מפגנים פומביים של זנות, תוך הרחקה מהציבור והצנעת קיומה. כך, אנו מוצאים בהקשר זה איסור החזקת מקום לשם זנות,³⁸ איסור השכרת מקום לשם זנות³⁹ או הטלת הגבלות על פרסום שירותי זנות.⁴⁰ העיקרון המנחה השני הוא הטלת איסורים פליליים על כל היבט של זנות שמתקיים בו יסוד של ניצול. כאן אנו מוצאים איסור סרסרות,⁴¹ איסור הבאת אדם לידי מעשה זנות⁴² או לידי עיסוק בזנות,⁴³ ושלל איסורים שתכליתם להגן על קטינים מפני עיסוק בזנות או מפני חשיפה למעשי זנות.⁴⁴ העיקרון המנחה השלישי הוא מתן לגיטימציה חוקית לכל מעשה זנות שאינו נופל בשתי הקטגוריות הראשונות. כך, בדומה למשפט האנגלי לפניו, גם המשפט הישראלי משרטט בהקשר זה הבחנה משתמעת בין "זנות חופשית" לבין "זנות בתנאי ניצול". יתרה מזו, ניתן להוסיף ולטעון בהקשר זה כי הלגיטימציה שניתנת לזנות ה"חופשית" נגזרת לא רק מהדרתה הפורמלית מתחולתו של חוק העונשין, אלא גם מהרציונל המהותי שהדרה זו מתבססת עליו, הנוגע בהמשגתה במונחים שהם אנטיתזה לפרקטיקה של זנות המתקיימת בתנאי ניצול.⁴⁵

38 ס' 204 לחוק העונשין, התשל"ז-1977. כך, למשל, הסביר השופט חשין בפסק-הדין בעניין תורג'מן את התכלית העומדת ביסודה של עבירה זו: "מן הצד האחר, יועדה לעבירות אלו שלפנינו המטרה של ביעור מיטרדים, בין מיטרדים ליחיד ובין מיטרדים לרבים. מטרה זו אין היא נגזרת לא מהשקפת עולם, לא מערכי מוסר נעלים ולא מן הצורך לעשות לתיקון החברה ולהגנת החלשים בה. מזין אותה הצורך הפשוט והבסיסי, כי יותן לו לאדם – לאותו 'שכן' לחיות את חייו בשקט ובשלווה, בהשקט ובביטחה, שלא יבוא לידי טירדה ושלא יפגעו ברווחתו." ראו ע"פ 3520/91 תורג'מן נ' מדינת ישראל, פ"ד מז(1) 441 (1993) (להלן: פרשת תורג'מן).

39 ס' 205 לחוק העונשין.

40 ס' 205א, 205ב ו-205ג לחוק העונשין.

41 ס' 199 לחוק העונשין.

42 ס' 201 לחוק העונשין.

43 ס' 202 לחוק העונשין.

44 ס' 203ב, 203ג, 205א, 205ב ו-208 לחוק העונשין.

45 ביטוי מובהק להבחנה דיכוטומית זו בין זנות חופשית לבין זנות בתנאי ניצול ניתן למצוא בפסק-הדין בעניינה של תורג'מן, אשר הורשעה בסרסרות ובניהול מקום לשם עיסוק בזנות. השופט חשין סבר בדעת מיעוט כי יש להקל בעונשה הסביר: "וזו דמותו של הסרסור ה'קלאסי', הסרסור שהמחוקק שיווה לנגד עיניו: איש אלים, קשוח, אגוצנטרי, חסר רגשות וחסר מצפון, נעדר רגשי מוסר כלשהם. אדם השולח נשים צעירות וחלשות אופי לעבוד עבורו בזנות, נוטל מהן את כספן, נוהג בהן באלימות ובכפייה וחי חיים בזבזניים על חשבונן... האם עונה המעוררת על קווים אופייניים של הסרסור? התשובה לשאלה היא בשלילה. התמונה המצטיירת באשר ליחסים שהיו בין המעוררת לבין הבחורות שהעסיקו עצמן בדירה היא של

שני מאפיינים מרכזיים נוספים של ההסדר הנוהג בחוק העונשין ביחס לזנות חושפים מתח מובנה בין ישן לחדש בכל הנוגע ברגולציה של הזנות ובהפללתה. ראשית, אף שבסימן כולו, כולל בכותרתו, חוזר שוב ושוב השימוש במונח "זנות", אין למונח זה כל הגדרה בחוק. כמו בחוק האנגלי, שמעולם לא נכללה בו הגדרה רשמית של זנות,⁴⁶ כך גם החוק הישראלי נמנע מהגדרה כזו. בהקשר זה אפשר להניח כי בעולם שבו הזנות קיימת מקדמת דנא לא התעורר מעולם כל צורך להגדיר תופעה זו. העובדה שמדובר בהסדרה של פרקטיקה עתיקת-יומין אפשרה אפוא למחוקק ולבתי-המשפט לנהל עם הציבור שיח ברור בנוגע לגבולות המותר והאסור ביחס לזנות מבלי שנדרשו בהקשר זה הבהרות והגדרות ביחס למהותם של מושגים כגון "עיסוק בזנות", "שירותי זנות", "מעשי זנות" וכיוצא בהם.⁴⁷

מן הצד האחר ניכרים סימניו של השיח הליברלי החדש של זכויות בהסדרה המשפטית של הזנות. לצד הרציונל המשתמע של הגנה על האוטונומיה וחופש הבחירה, העומד ביסוד אי-הפללתה של "הזנות החופשית", בולט לעין הניסוח הניטרלי מבחינה מגדרית המאפיין את הסעיפים החדשים יותר בהסדר הפלילי – אלה שהוספו או תוקנו בשנים האחרונות – בהשוואה ללשונו המגדרית המובהקת של ההסדר בנוסחיו המוקדמים. עיון בהיסטוריה החקיקתית של חוק העונשין, מאז נחקקה פקודת החוק הפלילי בשנת 1936, חושף את אופי השינוי שהתרחש בהסדרה הפלילית של הזנות בהקשר זה. כאשר נחקקה הפקודה לראשונה ניכר כי למחוקק המנדטורי, כמו למחוקק האנגלי באותה תקופה, הייתה תפיסה מגדרית

עיסקה בין אנשים בגירים, היודעים את אשר לפניהם, ללא ניצול כלשהו של מצוקה וללא יחסי תלות. הבחורות באו למקום מרצונן, ויכולות היו ללכת כרצונן... אכן, אין ענייננו באותו אב טיפוס של סרסור, שהכול נוטל הוא לעצמו ומותר אך שייכים ופירורים לבחורה, משל היתה שפחה חרופה העובדת תחתיו." פרשת תורג'מן, לעיל ה"ש 38, בעמ' 458–459. תהילה שגיא מציינת בהקשר זה כי מה שחזק את ההבחנה בין "זנות בתנאי ניצול" לבין "זנות רגילה", תוך העמקת הלגיטימציה של הקטגוריה האחרונה, הוא מהלך הרפורמה שהתרחש בשנת 2000, אשר הוסיף לחוק הפלילי את איסור הסחר בנשים למטרות זנות. ההתמקדות בסוגיית הסחר ויצירת ההבחנה בינה לבין "זנות סתם" שרטטו לטענתה ביתר שאת הבחנה דיכוטומית בין שני סוגי זנות שונים אלה, תוך שהגינניו של הסוג האחד (סחר בנשים למטרות זנות), בשל יסוד הניצול והפגיעה הגלום בו, מעניק לגיטימציה על-דרך ההיפוך לסוג האחר. ראו תהילה שגיא "נדרש כפר שלם כדי ליצור זנות: מלחמתם של ארגוני זכויות אדם בסחר בנשים בישראל ותרומתם למיסוד הזנות" עיונים במשפט, מגדר ופמיניזם 583 (דפנה ברק-ארוז, שלומית יניסקי-ריבד, יפעת ביטון ודנה פוגץ' עורכות, 2007).

46 Childs, לעיל ה"ש 26, בעמ' 206. ועדת וולפנדן התייחסה להיבט זה של הדין האנגלי, והסבירה כי עובדה זו לא מנעה את בתי-המשפט מלקבוע בהקשר זה כי "זונה רגילה" היא אישה המציעה את גופה לביצוע מעשים מגונים תמורת תשלום. The Wolfenden Report, לעיל ה"ש 28, בעמ' 160.

47 כך, למשל, הסביר השופט שמגר בעניינו של דן תומר, אשר הורשע בעבירה של סרסרות: "הזנות עצמה איננה עבירה; אולם משמעותו של המונח ברורה מימים ימימה, והוא כי המדובר במי שמקיימת מגע מיני תמורת תשלום." ראו ע"פ 2885/93 תומר נ' מדינת ישראל, פ"ד מח(1) 635 (1994).

מובהקת ביחס למהותה של תופעת הזנות: זנות נתפסה והוצגה כתופעה שהעוסקות בה הן נשים. תפיסה זו התבססה כמובן על המציאות החברתית הנוהגת, שבה זנות הייתה מאז ומעולם פרקטיקה שבה עוסקות בעיקר נשים. בהתאם לכך נוסחו כל סעיפי ההסדר המקורי בלשון נקבה. כך, למשל, סעיף 151 לפקודה, אשר פירש את המונח "בית-זונות", קבע בהקשר זה כי "כל בית או חדר או שורה של חדרים שבהם יושבות או מבקרות שתי נשים או יותר לשם מעשי זנות, ייחשבו לבית זונות". התייחסויות דומות לעוסקים בזנות תוך שימוש במונחים כגון "זונה רגילה"⁴⁸ או "זונה מופקרת"⁴⁹ ניתן למצוא בסעיפים נוספים בהסדר המקורי משנת 1936, שבהם לשון החוק לא הותירה כאמור ספק ביחס לזהותם המגדרית. לשון מגדרית מפורשת זו השתמרה לאורך השנים בחוק העונשין. המחוקק הישראלי אימץ בשנים ראשונות את החזקה המגדרית ביחס לזהותן של העוסקות בזנות, והטמיע אותה שוב ושוב בחוק העונשין, גם כאשר תיקן סעיפים מסוימים או ניסח אותם מחדש.

הרפורמה המשמעותית הראשונה בהסדרה הפלילית של הזנות נערכה בשנת 1962, שאז ביטל המחוקק הישראלי את רוב סעיפיו של ההסדר המנדטורי המקורי והחליפם בסעיפים חדשים.⁵⁰ רפורמה זו ריכזה את עבירות הזנות תחת ראש-פרק נפרד שכותרתו "עבירות זנות", ושינתה את ניסוחן של העבירות המרכזיות, וביניהן עבירות השידול, הסרסרות והחזקת מקום. עם זאת, הרפורמה לא שינתה את ההתייחסות המפורשת ל"אישה" בהקשר זה. ביחס לסרסרות נקבע אפוא בנוסח החדש: "מי שמחייטו, כולה או מקצתה, דרך קבע או בתקופה כלשהי, על רווחיה של זונה";⁵¹ וביחס לשידול נקבע: "מי שמשדל אשה למעשה זנות עם אדם אחר".⁵²

המשגה זו של הזנות במונחים שיש בהם הטיה מגדרית מובהקת אפיינה את סעיפי החוק הרלוונטיים עד לשנת 1998, שאז הוסיף המחוקק להסדר הקיים סעיפים אחדים שתכליתם הגנה על קטינים מפני ניצול בזנות.⁵³ סעיפים אלה זנחו בפעם הראשונה את ההתייחסות לעוסקים בזנות בלשון נקבה, ונוסחו בלשון שנועדה להחילם על נערים ונערות כאחד. מהלך זה של מעבר מלשון מגדרית ספציפית ללשון ניטרלית מבחינה מגדרית הושלם בשנת 2000, שאז זנח המחוקק את השימוש בביטויים "אישה" ו"זונה" בכל סעיפי העבירות האחרים

48 ככתוב בס' 161(א) לפקודת החוק הפלילי: "המשדל או המנסה לשדל אשה למטה מבת עשרים שאינה זונה רגילה ושאינה ידועה כבעלת אופי בלתי מוסרי לשכב שלא כחוק עם כל אדם אחר בין בתוך פלשתינה (א"י) או מחוצה לה...".

49 ככתוב בס' 162(ב) לפקודת החוק הפלילי: "המשדל או המנסה לשדל אשה למען תהיה זונה מופקרת לרבים בתוך פלשתינה (א"י) או מחוצה לה...".

50 חוק לתיקון דיני העונשין (עבירות זנות), התשכ"ב-1962, ס"ח 78.

51 שם, ס' 1 (ההדגשה הוספה).

52 שם, ס' 2 (ההדגשה הוספה). ראו עוד בעניין זה גם ס' 3, 4, 8 ו-9, המעמידים כולם במרכזם את האישה העוסקת בזנות.

53 חוק העונשין (תיקון מס' 52), התשנ"ח-1998, ס"ח 316. תיקון זה הוסיף לחוק העונשין את ס' 205א-205ג, וכן תיקן את ס' 214 לחוק.

בסימן, והחליפם בביטוי "אדם".⁵⁴ ביחס לעברת הסרסרות החליף אפוא המחוקק את הביטויים "רווחיה של זונה" ו"מעשה זנות של אשה" בביטויים "רווחי אדם העוסק בזנות" ו"מעשה זנות של אדם", בהתאמה.⁵⁵ באופן דומה נמחקו סעיפי השידול למעשה זנות ולעיסוק בזנות, שעסקו בשלל מצבים שבהם "אישה" משודלת למעשה זנות או לעיסוק בזנות, והוחלפו בשני סעיפים קצרים האוסרים הבאת "אדם" לידי מעשה זנות או לידי עיסוק בזנות.⁵⁶

רפורמה לשונית זו ניקתה את ההסדר הפלילי בנושא זנות כמעט כליל ממאפייניו המגדריים ההיסטוריים, אולם הותירה – אם במודע ואם מחמת שכחה – אי אחרון של התייחסות מגדרית מפורשת לתופעת הזנות. סעיף 200 לחוק העונשין – שנושא את הכותרת "חזקת סרסרות" ואשר קובע כי "גבר הגר עם זונה או שהוא רגיל להילוות אליה דרך קבע או משתמש בפיקוחו או בהשפעתו עליה בדרך שיש בה כדי לסייע בידה או להכריחה לזנות, חזקה עליו שהוא חי על רווחיה, זולת אם הוכח היפוכו של דבר" – נותר ללא שינוי. סעיף זה, שהוסף לחוק העונשין בשנת 1962 במסגרת הרפורמה הראשונה בעברות הזנות שביצע המחוקק הישראלי, ניסח מחדש עיקרון דומה שעוגן כבר בפקודת החוק הפלילי,⁵⁷ והוא מהווה מבחינה זו שיקוף אחרון בהסדר הקיים של האופן ההיסטורי שבו נתפסה הזנות והומשגה לצורך רגולציה פלילית.

התוצאה היא שהמסר העולה כיום מחוק העונשין בנוגע לזנות הוא מסר דו-ערכי. מצד אחד, החוק ממשיג את הזנות כמונחים נטולי כל סממן מגדרי, ומעמיד במרכזה בהתאם את ה"אדם" העוסק בזנות. המשגה זו מציבה את עברות הזנות בשורה אחת עם עברות רבות אחרות בחוק העונשין, כגון גנבה, תקיפה וחבלה, שבהן אין כל רלוונטיות לזהות המגדרית של המעורבים בעברה. מן הצד האחר, חזקת הסרסרות, המתייחסת מפורשות לסיטואציה

54 חוק העונשין (תיקון מס' 56), התש"ס-2000, ס"ח 226.

55 כתוצאה מהתיקון קובע כיום ס' 199 לחוק העונשין: "(א) אלה דינם מאסר חמש שנים: (1) מי שמחיתו, כולה או מקצתה, דרך קבע או בתקופה כלשהי, על רווחי אדם העוסק בזנות; (2) מי שמקבל ביודעין מה שניתן בעד מעשה זנות של אדם או חלק ממה שניתן כאמור; (ב) עבר אדם עבירה לפי סעיף זה בבן זוגו, בילדו או בחורג, או שעבר את העבירה תוך ניצול יחסי מרות, תלות, חינוך או השגחה, דינו – מאסר שבע שנים; (ג) לענין סעיף זה אין נפקא מינה – (1) אם הדבר שקיבל העבריין היה כסף, שווה כסף, שירות או טובת הנאה אחרת; (2) אם קיבל את הדבר מאדם העוסק בזנות או מאדם אחר; (3) אם קיבל אתן בעד מעשה זנות או חליפיו של אתנן."

56 ראו ס' 201 ו-202 לחוק העונשין, בהתאמה.

57 ס' 200 החליף בזמנו את ס' 166 לפקודת החוק הפלילי, אשר נשא את הכותרת "החי על רווחיה של זונה" וקבע: "(1) כל גבר החי לגמרי או במקצת על רווחיה של זונה יאשם בעוון. (2) כשהוכח שגבר חי יחד עם זונה או מצוי בקביעות בחברתה או אם הוכח שהשתמש בהשפעתו או בשליטתו על תנועותיה של זונה באופן המראה שהוא עוזר או מסייע בידה או מכריחה לזנות עם כל אדם אחר או לזנות בכלל, ייחשב אותו אדם, בלתי אם הוכיח לבית המשפט ההפך, כאילו הוא חי ביודעין על רווחיה של זונה."

של גבר סרסור ואישה העוסקת בזנות, חורצת חריץ במעטה זה של ניטרליות מגדרית, ומרמזת כי מקומן הראוי של עבירות הזנות הוא יחד עם עבירות ספורות אחרות בחוק העונשין, כגון אונס⁵⁸ או המתת תינוק,⁵⁹ שבהן זהותם המגדרית של המעורבים במעשה רלוונטית לצורך הגדרת העבירה.

שניות מושגית זו בהתייחסות המשפטית לזנות מעוררת בהכרח את השאלה מהו המודל הראוי יותר בהקשר זה. מצד אחד, בעידן הנוכחי – של שוויון בין המינים ומחויבות עקרונית להגנה על כבוד האדם – ברור המעבר מלשון משפטית המתמקדת בנשים בלבד ללשון ניטרלית החלה על כל אדם באשר הוא אדם. תכליתו של החוק הפלילי היא לספק הגנה שווה לנשים ולגברים, וכן להכפיפם באופן דומה לאיסורים הפליליים. יתרה מזו, ניתן להוסיף ולטעון כי ההתייחסות המסורתית של ההסדר הפלילי לנשים זונות בלבד לא רק מנעה הגנה משפטית מנערים ומגברים צעירים העוסקים בזנות ומנוצלים בהקשר זה, אלא גם יצרה חיבור סטריאוטיפי בלתי-ראוי בין נשיות לבין זנות. מן הצד האחר, המציאות החברתית עד עצם היום הזה היא שהעוסקים בזנות הם בעיקרם נשים ונערות. לגבי היקפה המדויק של הזנות בישראל אין נתונים מדויקים. הערכות של ארגוני-שטח מדברות על יותר מ-10,000 בני-אדם העוסקים בזנות,⁶⁰ מהם יותר מ-1,000 נערות ונערים.⁶¹ עם זאת, כל הגורמים הרלוונטיים מסכימים ביחס לאופייה המגדרי של התופעה. ההערכה היא כי מספר הנערות העוסקות בזנות גדול פי ארבעה ממספר הנערים,⁶² וכי בקרב הבוגרים הנשים מהוות רוב מכריע.⁶³ יתרה מזו, קיימת גם הסכמה רחבה כי כמעט כל צרכני הזנות הם גברים. אם בצד של מתן שירותי זנות מצויים בכל-זאת גם גברים, בעיקר קטינים, בצד של

58 ס' 345 לחוק העונשין.

59 ס' 303 לחוק העונשין.

60 ההערכה נמסרה לוועדה לקידום מעמד האישה של הכנסת על-ידי מכון "תודעה" לחקר הזנות. ראו פרוטוקול ישיבה מס' 7 של הוועדה לקידום מעמד האישה, הכנסת ה-17 (21.6.2006) www.knesset.gov.il/protocols/data/html/maamad/2006-06-21.html

61 עמותת עלם דו"ח שנתי לשנת 2006 28 (2006) elem.org.il/lm/files/articlefile_1178569492875.pdf

62 לירון פורת-יעקובי ודנה כרמל "זנות בחצר ביתי" nana10 news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=427431

63 אלה איל "הנשים הנעלמות מן העין" – נייר מדיניות בנושא: זנות בישראל בין מיסוד להפללה" (2008) public-policy.huji.ac.il/upload/znout.pdf. נתון זה ביחס לאופייה המגדרי המובהק של הזנות מתיישב עם נתונים במקומות אחרים בעולם. כפי שנכתב בפרסום רשמי של ממשלת שוודיה לפני שנים אחדות: "...prostitution is a gender specific phenomenon; the overwhelming majority of victims are women and girls, while the perpetrators are invariably men." Ministry of Industry, Employment and Communications, *Prostitution and Trafficking in Women* (2004), [www.legislationline.org/download/action/download/Prostitution and Trafficking in Women](http://www.legislationline.org/download/action/download/Prostitution%20and%20Trafficking%20in%20Women) (להלן: *Women*).

הביקוש לזנות וצריכתה ההטיה המגדרית מוחלטת – הן בארץ והן בעולם.⁶⁴ אחת ההערכות שנשמעה לאחרונה היא כי בישראל מתקיימים מדי חודש מיליון ביקורים של גברים אצל זונות.⁶⁵ מצב דברים זה מתיישב עם המציאות ההיסטורית של תופעת הזנות. מאז ומעולם, כאמור, מי שעסקו בזנות היו בעיקר נשים, ומי שצרכו את שירותי המין של נשים אלה היו גברים. מבחינה זו, המציאות החברתית הרלוונטית הקשורה לזנות עולה בקנה אחד הרבה יותר עם המודל המסורתי של ההסדרה הפלילית שהעמיד במרכזו את ה"אישה" הזונה, ולא עם המודל החדש, הניטרלי מבחינה מגדרית, המתמקד ב"אדם" העוסק בזנות. זאת ועוד, אם בעבר שיקפה לשון החוק את מאפייניה המגדריים של תופעת הזנות, כיום לשון החוק מטשטשת מציאות זו ומסווה אותה, תוך יצירת מראית-עין של תופעה חברתית נטולת ייחוד או משמעות מבחינה מגדרית.

עובדה אחרונה זו מניחה תשתית חשובה לדיון בחלקו הבא של המאמר, העוסק בטיבם של הנימוקים העקרוניים המועלים על-ידי אלה המתנגדים להפלתם של צרכני זנות. כפי שיתברר בהמשך, את עקבותיו של טשטוש הגבולות שהתרחש בשנים האחרונות ביחס למאפייניה המגדריים של תופעת הזנות וביחס למשמעויות הנגזרות מכך ניתן למצוא גם בהתנגדויות המושמעות כיום להצעת החוק.

ד. התנגדויות רווחות להפלתם של צרכני זנות

דומה שאין מקום ראוי יותר להתחיל בו את הדיון בהתנגדויות הרווחות להפלת לקוחות של זונות מאשר דוח ועדת וולפנדן האנגלית משנת 1957. בפרק המבוא לחלק השלישי של הדוח, שבו הוצגה מסגרת השיקולים הרלוונטיים שהנחו את הוועדה בכל הנוגע בהסדרה הפלילית של תופעת הזנות, נקבע:

Prostitution is a social fact deplorable in the eyes of moralists, sociologists and, we believe, the great majority of ordinary people. But it has persisted in many civilizations throughout many centuries, and the failure of attempts to stamp it out by repressive legislation shows that it cannot be eradicated through the agency of the criminal law. It remains true that without a demand for her services the prostitute could not exist, and that there are enough men who avail themselves of prostitutes to keep the trade alive. It also remains true that there are women, who even when

64 *Prostitution and Trafficking in Women*, שם.

65 חני בן ישראל ונעמי לבנקרון משוואה עם נעלם: לקוחות של נשים הנסחרות בתעשיית המין בישראל 12 (2005).

there is no economic need to do so, choose this form of livelihood. For so long as these propositions continue to be true there will be prostitution, and no amount of legislation directed towards its abolition will abolish it.⁶⁶

הדבר הבולט לעין בציטוט זה הוא ההתייחסות לזנות כאל עובדת-חיים בלתי-ניתנת לשינוי. לצד הגינוי המוסרני המסורתי של הזנות והמשגתה של הדילמה שהזנות מעוררת במונחים של פגיעה בנורמות מקובלות של מוסר מיני, התייחסה הוועדה לזנות כאל התפתחות אנושית טבעית, וקבעה כי הבחירות האוטונומיות של הנשים העוסקות בזנות, מחד גיסא, והביקוש מצידם של הגברים הצורכים את שירותיהן, מאידך גיסא, הופכים תופעה זו לחלק בלתי-נפרד מהמציאות החברתית הקיימת. משמע, שלוש התמות המכוננות בהקשר זה הן: הטבע האנושי; הביולוגיה הגברית; והבחירות האוטונומיות של הפרט. יתרה מזו, מה שמזין תמות אלה, ובמיוחד את התמה השלישית, הוא תפיסתה העקרונית של "הזנות החופשית" כעניין מגונה, מתועב ונקלה, אך לא בעייתי בשום דרך אחרת. שלוש תמות אלה, כך מתברר, מהוות עד היום נדבך מרכזי בהתייחסות לזנות, וניתן לזהות את עקבותיהן בטיעונים המושמעים נגד הפללתם של צרכני זנות. מכיוון שכך, יוקדש חלק זה לבחינה ביקורתית פרטנית של כל אחד מצירי התייחסות אלה.

1. הטבע האנושי, או "זו דרכו של עולם"

כאמור, התייחסות רווחת לזנות רואה בה עובדה קיימת, טבעית ובלתי-ניתנת לשינוי. מה שמחזק עמדה זו הוא העובדה שמדובר ב"מקצוע העתיק בעולם", ושהזנות הייתה קיימת מאז ומעולם בכל חברה אנושית.⁶⁷ עמדה זו קיבלה ביטוי רשמי בישראל עם פרסומו של דוח הוועדה לבדיקת בעיות הזנות בשנת 1977.⁶⁸ הוועדה, בראשות השופטת בן-ענת, מונתה על-ידי שר המשפטים כדי לבדוק את נושא הזנות בישראל על היבטיו השונים, ולהגיש מסקנות והצעות. בדיון-וחשבון שהגישה הוועדה נקבע כי קיימת הסכמה רחבה ביחס לעובדה "כי אין אפשרות לעקור את הזנות מהחברה האנושית".⁶⁹ מכיוון שכך הסיקה הוועדה כי "יש להשאיר לעוסקות בכך שטח מחיה, שבו תוכלנה לעסוק בעיסוקן, על כל השלבים הכרוכים בו מבלי לעבור על החוק".⁷⁰

66 The Wolfenden Report, לעיל ה"ש 28, בעמ' 154.

67 SANGER, לעיל ה"ש 4, בעמ' 35.

68 הוועדה לבדיקת בעיות הזנות דו"ח הוועדה (משרד המשפטים, 1977).

69 שם, בעמ' 8.

70 שם, בעמ' 10.

עמדה זו – אשר מציגה את הזנות כהתפתחות טבעית שהיא חלק בלתי־נפרד מכל חברה אנושית שבה גברים ונשים חיים זה לצד זה, ולכן גוזרת ממנה את המסקנה כי בנסיבות אלה אין להפריע לה להתקיים – ראויה לביקורת משום שהיא מחמיצה היבט מרכזי בהתפתחותה של הזנות. הדיון ההיסטורי לעיל חשף כאמור את מה שנוטים לעיתים לשכוח, והוא שהזנות התפתחה בעולם שנשלט על־ידי גברים, בתקופה שבה לנשים כקבוצה לא היה כוח פוליטי או השפעה על עיצוב המרחב הציבורי והפרטי. המציאות ההיסטורית שבה התפתחה הזנות הייתה מציאות של אי־שוויון בין גברים לנשים ושל פערים ניכרים ביחסי הכוח ביניהם. במצב דברים זה היו אלה אפוא צורכיהם של הגברים והאינטרסים שלהם שהכתיבו את אופן עיצובו של המרחב הציבורי ואת הגדרת המותר והאסור בהקשר זה, כמו־גם בכל הנוגע בסדר החברתי המקובל בבית ובמשפחה. משמע, לא רק שהפרספקטיבה הגברית היא שעיצבה את מערך הכללים המקובלים בעולם העתיק, אלא שאם נשים נהנו באותה תקופה מזכויות מסוימות או מהיתר לפעילות כזו או אחרת, היו אלה זכויות והיתרים שהוענקו להן על־ידי גברים. הזנות התפתחה אפוא במרחב הציבורי משום שגברים חפצו בזנות ומשום שהיה בידם הכוח הפוליטי להקים בתי־זונות, לכפות (לעיתים בחקיקה) על נשים מסוימות (בעיקר שפחות) לעסוק בזנות, ולגייס את המדינה לטובת הסדרת הזנות והנגשתה לכל גבר שחפץ בכך. יתרה מזו, לזנות כתופעה חברתית הייתה השפעה על מעמדן של כלל הנשים בחברה. לצד הוקעתן של העוסקות בזנות והכפפתן לסנקציות חברתיות ומשפטיות, עצם קיומה של הזנות, ובמיוחד המשגתה של הזונה כאנטיזה של נשיות נורמטיבית, שימשו אמצעי חשוב להעמקת שליטתם של גברים במיניותן של נשים מהוגנות, למשטור התנהגותן ולהדרתן מן המרחב הציבורי. הזנות שימשה אפוא משחר ימיה לא רק כלי לסיפוק צורך גברי, אלא גם מכשיר חברתי שהסדיר את היחסים בין המינים והנציח והעמיק את אי־השוויון ביניהם.

ההתייחסות לזנות כאל תופעה אנושית טבעית מעלימה אפוא ומטשטשת את ההקשר המגדרי הכוחני והלא־שוויוני שבמסגרתו התפתחה "עובדה" חברתית זו. אכן, הזנות קיימת מאז ומעולם, אלא שאי־אפשר לדון בהתפתחות זו במנותק מיחסי הכוח הלא־שוויוניים בין גברים לנשים ומן האופן שבו השפיעו יחסים אלה על מערך הכללים המשפטיים והתפיסות החברתיות שאפשרו לנשים לעסוק בזנות ולגברים לצרוך זנות במשך מאות ואלפי שנים. יתרה מזו, הכרה בהקשר ההיסטורי־המגדרי שאפשר את התפתחותה של הזנות, ואשר השפיע במידה רבה על אופייה ועל התפיסות החברתיות המקובלות כלפיה, מחדדת ביתר שאת ומסבירה לא רק את העובדה שהזנות היוותה מאז ומתמיד מוסד חברתי שסיפק צרכים של גברים, ושמי שסיפקו – ועדיין מספקות – צרכים אלה הן בעיקר נשים; הקשר כוחני זה מסביר גם את המתח המובנה ביחס החברתי והמשפטי כלפי זנות, שבמרכזו גינוי מוחלט של העוסקות בזנות לצד מתן לגיטימציה, חלקית לפחות, לגברים שצורכים שירותי זנות, אשר מספקים בכך את הביקוש שמאפשר ומעודד את קיומה של תופעה זו כבר אלפי שנים.

דברים אלה מביאים אותנו אל הטיעון הרווח השני העומד ביסוד ההתנגדות להתערבות בזנות החופשית בדרך של הפללת הלקוח – טיעון היצר הגברי.

2. הביולוגיה הגברית, או "גבר עליו יצרו"

לצד גיוס הטבע האנושי, גויסה מאז ומתמיד הביולוגיה הגברית להצדקת הביקוש הגברי לזנות. הטיעון המקובל בהקשר זה הוא שאת ההליכה לזונה ואת צריכת שירותיה על-ידי גברים יש להבין כנגזרים מהצורך הגברי בפורקן מיני, ולכן כמהווים חלק בלתי-נפרד ממנו.⁷¹ משמע, הביולוגיה הגברית מספקת בנסיבות אלה בסיס אובייקטיבי להצגתם של גברים כיצורים מיניים הזקוקים באופן קבוע לפורקן מיני באמצעות זמינות המינית של נשים מסוימות. דוגמה עכשווית מאלפת לטיעון מסוג זה ניתן למצוא באחד מניירות-העמדה, שבו פרשה הסנגוריה הציבורית את נימוקיה נגד הצעת החוק הראשונה להפללתם של צרכני זנות, אשר הוגשה בזמנו על-ידי חברת-הכנסת זהבה גלאון. תחת הכותרת "הפונקציונאליות של הזנות", נכתב בנייר-עמדה זה:

לא ניתן להתעלם מטענות בדבר הפונקציונאליות החברתית של תופעת הזנות, אשר מאפשרת פורקן וסיפוק לאוכלוסיות שונות. כך, ביחס לעובדים זרים (שעל פי בדיקה ראשונית נמצאו כאוכלוסיה השלישית בגודלה הצורכת שירותי מין תמורת תשלום), אנשים מתת קבוצות מסורתיות/שמרניות אשר לא יכולים למצוא סיפוק בקבוצות המוצא וכן נכים וחולים.⁷²

אם כן, טיעון "הביולוגיה הגברית" אוצר בתוכו שלושה נדבכים מרכזיים: ראשית, הוא ממשיג את הצורך הגברי בפורקן מיני כעובדה ביולוגית; שנית, הוא קושר בקשר של סיבה ותוצאה בין עובדה ביולוגית זו לבין קיומה של הזנות, וכך הופך את זמינות המינית של נשים זונות לתוצאה הכרחית המתחייבת באופן אובייקטיבי מהיצר הגברי הטבעי; שלישית, הוא מסתמך על המציאות האמפירית, שבה רק גברים הולכים לזנות, על-מנת לחזק את

71 עמדה זו נשמעת תדיר על-ידי גברים הצורכים שירותי זנות. במחקר שנערך בסקוטלנד, שבחן את ההיבט הגברי של צריכת זנות באמצעות ראיונות עם 110 גברים שצרכו שירותי זנות, נמצא כי שליש מן הגברים הללו הצדיקו את הזנות על בסיס הצורך הגברי בסיפוק ובפורקן מיניים. בהקשר זה נוצר חיבור ישיר בין טבע העולם לבין היצר הגברי. תגובות אופייניות שנשמעו בהקשר זה היו: "Prostitution is there to sate men's lust"; "We would need to become like sea horses, hermaphrodites, become one sex, that's the only way to stop prostitution"; "It's Human nature"; "It's part of society"; "It's there since the beginning of time". JAN MACLEOD, MELISSA FARLEY, LYNN ANDERSON & JACQUELINE GOLDING, CHALLENGING MEN'S DEMAND FOR PROSTITUTION IN SCOTLAND: A RESEARCH REPORT BASED ON INTERVIEWS WITH 100 MEN WHO BOUGHT WOMEN IN PROSTITUTION 19–20 (2008), CHALLENGING (להלן: www.prostitutionresearch.com/ChallengingDemandScotland.pdf).

72 ראו חגית לרנאו "עמדת הסנגוריה הציבורית להצעת חוק איסור צריכת שירותי מין בתשלום, התשס"ז-2007 מיום 14 לאוקטובר 2007" (לא פורסם, הוגש לח"כ זהבה גלאון, עותק מצוי בידי המחברת) (להלן: "עמדת הסנגוריה הציבורית I").

הטיעון ביחס לאופן שבו הביולוגיה הגברית מחייבת את שימור המצב הקיים והנצחתו. טיעון זה, חשוב לזכור, אינו טיעון חדש. הוא משכפל במידה רבה את אחת התפיסות החברתיות המרכזיות ביחס לזנות, אשר קישרה מאז ומתמיד את הזנות לצרכים ביולוגיים גבריים, והצדיקה אפוא את ההליכה לזונה – ולעיתים אפילו עודדה אותה – בשמם של צרכים אובייקטיביים אלה. מבחינה זו אין הבדל של ממש בין יוון העתיקה לבין אנגליה של המאה התשע-עשרה. אומנם, ביוון העתיקה, על רקע תפיסות משוחררות ביחס למיניות הגברית ולמוסר המיני הגברי, נתפסה ההליכה לזונה כמימוש של זכות לעונג מיני, ואילו באנגליה הנוצרית הוויקטוריאנית כבר נלוותה אליה עקימת חוטם מוסרנית מסתייגת, אולם אלה כמו אלה התייחסו אל הצורך הגברי בזמינות המינית של זונות כאל עובדה קיימת, ופירשו את המציאות של ביקוש גברי בלבד לשירותי זנות כמחזקת הנחה זו וכנותנת לה משנה תוקף. ביוון העתיקה הוקמו אפוא בתי-זונות בחסות מדינתית, ואילו באנגליה, כאלפיים שנה מאוחר יותר, חוקק חוק המחלות המידבקות, שמטרתו לא הייתה למנוע את הגברים מללכת לזונות, אלא לספק להם בחסות החוק הגנה בריאותית מרפית כאשר הם נזקקים לשירותי המין של זונות.

הביולוגיה הגברית מהווה אפוא ציר מרכזי בהגנה על הזנות "החופשית" מפני הפללת לקוחות. יתרה מזו, השימוש בביולוגיה מעניק חסינות מיוחדת למצב הקיים, שכן הוא מציגו כמצב טבעי והכרחי שאי-אפשר לשנותו. כמו השימוש בטבע האנושי, כך גם גיוס הביולוגיה הגברית הופך את הזנות, ובמיוחד את הביקוש הגברי לשירותי זנות, לעובדה בלתי-ניתנת לשינוי. עם זאת, נראה כי גם בהקשר זה ראוי להעלות כמה הרהורים ביקורתיים לפני שאנו מקבלים עמדה זו ומאמצים אותה ללא ערעור.

ראשית, חשוב לזכור כי במיוחד בהקשר המגדרי עלינו להיות חשדניים כלפי טיעונים הנאחזים בביולוגיה כנימוק להצדקת המצב הקיים ולהנצחתו, שהרי טיעונים ביולוגיים שימשו באופן מסורתי להצדקת קיפוחן והפלייתן לרעה של נשים. במשך שנים גויסה הביולוגיה על-מנת להציג נשים כטיפשות, כהיסטריות וכלא-רציונליות מעצם טיבן. בהתבסס על טיעונים אלה – אשר התגבשו כאמור בעולם שנשלט על-ידי גברים אולם הומשגו במונחים ביולוגיים אובייקטיביים – נשללו מנשים, בחסות המשפט, זכויות אזרחיות בסיסיות; הן הודרו לספירה הפרטית; והושמו, כמו ילדים, בחסותם של גברים, אשר נדרשו להגן עליהן ואגב כך גם קיבלו לידיהם שליטה מלאה בגופן ובחיייהן.⁷³ בצד

73 אחת הדוגמאות הבולטות לשימוש בנימוקים של שונות ביולוגית טבועה ובלתי-ניתנת לשינוי כאמצעי לשלילת זכויות מנשים ולהדרתן לספירה הפרטית מצויה בפסק-הדין האמריקאי בעניינה של מרי ברדוול (Bradwell), שם אישר בית-המשפט את תוקפו של חוק שמנע נשים מלעסוק בעריכת-דין, בקובעו: "The civil law as well as nature herself, has always recognized a wide difference in the respective spheres and destinies of man and woman. Man is or should be, woman's protector and defender. The natural and proper timidity and delicacy which belongs to the female sex evidently unfits it for many of the

הנשי שימשו אפוא טיעונים שנאחזו בכיולוגיה הנשית אמצעי יעיל לדיכוי נשים, שכן הכיולוגיה אפשרה להציג את נחיתותן בחברה כמצב טבעי שנגזר משונותן הכיולוגית ואשר אי-אפשר לכן לערער עליו או לשנותו.⁷⁴

גם בצד הגברי אנו מוצאים שימוש מסורתי בכיולוגיה הגברית כאמצעי להצדקת אופיים של היחסים בין המינים ולהצגתו כבלתי-נמנע. מבחינה זו השימוש בכיולוגיה הגברית בהקשר של זנות אינו יוצא-דופן. דוגמה חשובה נוספת היא השיח המשפטי על-אודות האונס. אחת התמות שמוצאת עדיין את ביטויה בדיון המשפטי על האונס היא התמה של האישה המפתה והגבר ש"גבר עליו יצרו". המיניות הגברית מובנית בהקשר זה כיסוד ביולוגי נתון שאינו בר-שליטה או בר-פיקוח, ולכן כנסיבה אובייקטיבית רלוונטית לצורך הערכת חומרת המעשה. אומנם, ברמה הפורמלית "גבר עליו יצרו" אינו מונע את עצם ההרשעה באונס, ובית-המשפט מקפיד להדגיש בהקשר זה את חשיבות ההתמקדות בשאלת הסכמתה של האישה.⁷⁵ אולם פה ושם משורטט, במפורש או במשתמע, חיבור בין התנהגותה המינית של האישה לבין "הצורך הגברי הביולוגי בפורקן ובסיפוק מיניים", וחיבור זה מציג את האונס שהתרחש בסופו של דבר כחמור פחות בשל אי-יכולתו של הגבר לכבוש את יצרו. כך, למשל, בפסק-הדין בעניינו של יעקב בנימין,⁷⁶ דן בית-המשפט במקרה שבו התרחש האונס לאחר שהאנס והנאנסת בילו במועדון-לילה תוך שהם רוקדים, מתחבקים ומתנשקים. לאחר הבילוי נענתה הנאנסת להצעת האנס להשתמש בשירותים בדירתו, ואז כפה עליה האנס מגע מיני. בבית-המשפט המחוזי נדון האנס לארבע שנות מאסר בפועל, ואילו בערעור לעליון הופחת העונש לשנתיים מאסר בלבד. השופט קדמי, אשר תמך בהקלת העונש יחד עם השופטת שטרסברג-כהן, הסביר בהקשר זה:

בליל האירוע נושא האישום לא נתנה [המתלוננת] הסכמה לבעילתה... זו בוצעה על ידי המערער ללא הסכמתה כאשר הנפת היד שקדמה לה הבהירה למתלוננת שאין הוא מוכן להמשיך ולהמתין להסכמתה כשהוא מגורה עד לשיא יכולת הסבל שלו, ושהובטח לו שההסכמה בוא תבוא...

occupations of civil life. The constitution of the family organization, which is founded in the divine ordinance, as well as in the nature of things, indicates the domestic sphere as that which properly belongs to the domain and functions of womanhood." Bradwell v. Illinois, 83 U.S. [16 Wall.] 130, 141 (1872).

74 לניתוח חשוב של ההיבטים המיזוגניים של המחשבה הפוליטית במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה, ושל האופן שבו שימשה הכיולוגיה הנשית נימוק מרכזי בהבנייתן של נשים כשונות וכנחותות, ראו: SUSAN MOLLER OKIN, WOMEN IN WESTERN POLITICAL THOUGHT (1979).

75 ראו, למשל, ע"פ 7951/05 מדינת ישראל נ' פלוני (פורסם בנבו, 7.2.2007).

76 ע"פ 5515/94 בנימין נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 2.11.1995) (להלן: פרשת בנימין).

אכן... במקום שכיבוד רצונה של האשה מעמיד את הגבר בפני ה"בלתי אפשרי"... חובתו לסגת ובעוד מועד... ברם... אל לנו להתעלם מן הנסיבות המיוחדות למקרה הנדון...

במקרה דנא... יצאו המערער והמתלוננת להרפתקת אהבים וזו – בזכות – בחרה שלא למהר ולהיעתר לו. במהלך מערכת היחסים שהתפתחה ביניהם היה המערער נתון במצב של גירוי שהלך והתעצם עד שלא עמד בו.⁷⁷

אם כן, מנקודת-ראותו של השופט קדמי, שדן בערעורו של יעקב בנימין בכית-המשפט העליון, היצר המיני של הגבר והצורך הטבוע בו להגיע לפורקן מיני מהווים נסיבות הכרחיות לצורך הבנת האירוע, שהרי סירובה של האישה לתת "הסכמה לבעילתה" העמיד אותו במצב "בלתי אפשרי", כשהוא "נתון במצב של גירוי שהלך והתעצם עד שלא עמד בו". תמה זו של היצר המיני הגברי הבלתי-ניתן לשליטה מופיעה גם בפסקי-דין אחרים. כך, למשל, אנו מוצאים בהקשר זה שימוש בביטויים כגון "לא יכול עוד לשלוט ביצרו"⁷⁸ או "אינו עומד בכך",⁷⁹ המשמשים בידי חלק מהשופטים אמצעי חשוב להבניית הסיטואציה במונחים דטרמיניסטיים, אשר מרמזים לאחריות מופחתת של האנס,⁸⁰ שהיה נתון בשליטתו של היצר המיני, ומצדיקים בסופו של דבר הקלה בעונש.⁸¹ התוצאה היא אפוא לא רק מתן לגיטימציה חלקית למעשי אונס המתיישבים עם הנרטיב של "אונס כתוצאה מאובדן שליטה מינית", והשלמה משתמעת עם קיומם, אלא גם טשטוש היסודות של שליטה, אלימות, תפיסות מיוזוגניות ופערים ביחסי הכוח בין המינים, אשר מהווים – על-פי הניתוח הפמיניסטי ועל-פי מחקרים בנושא אלימות מינית – יסודות אינטגרליים להבנת היקפה ומאפייניה של תופעת האונס בחברה.⁸²

77 שם, בעמ' 5–6 (ההדגשות הוספו).

78 ת"פ 3011/00 מדינת ישראל נ' מסילתי (פורסם בנבו, 31.12.2000).

79 ת"פ 200/98 מדינת ישראל נ' מוגרבי (פורסם בנבו 24.8.1998).

80 שם. בפסק-דין זה הסביר בית-המשפט כי "המקרה שלפנינו אינו נמנה עם החמורים שבמקרי האונס. המתלוננת הסכימה לישון עם הנאשם במיטתו, להתעלס עמו, לפשוט את בגדיה ולהתגפף עמו. היא לא הסכימה להיבעל על ידו. בהעדר הסכמתה, גם מעשה זה – אונס הוא". ראו פרשת בנימין, לעיל ה"ש 76. לניתוח נרטיבי מאלף של פסק-דין זה, ושל האופן שבו הוא תורם לשיח המבנה את המיניות הגברית כבלתי-נשלטת, ראו עירית נגבי סיפורי אונס בבית המשפט: ניתוח נרטיבי של פסקי דין 29–44 (2009).

82 ראו: CAROL SMART, WOMEN, CRIME AND CRIMINOLOGY: A FEMINIST CRITIQUE (1976); SUSAN BROWN MILLER, AGAINST OUR WILL – MEN, WOMEN AND RAPE (1976). ראו בהקשר זה גם את מחקרו של מנחם אמיר מתחילת שנות השבעים, המתבסס על ניתוח של 646 מקרי אונס שהתרחשו בפילדלפיה. ממחקר זה עולה כי רובם המכריע של מעשי אונס אלה לא היו ספונטניים, ואי-אפשר להגדירם כתולדה של דחפים מיניים בלתי-נשלטים, וזאת בניגוד למיתוס הרווח, אשר מציג כאמור את האנס הטיפוסי כמי ש"גבר עליו יצרו", וכתוצאה מכך

"גבר עליו יצרו" משמש גם ציר בחלק מהפסיקה העוסקת בהטרדה מינית. כך, אליעזר זרור, שהיה ראש ענף תלונות הציבור במשרד התחבורה, והטריד מינית אישה שהגיעה למשרדו כדי להגיש תלונה על נהג מונית, ננזף על-ידי בית-המשפט על כך ש"נתן דרור ליצורו" בנוכחותה של המתלוננת.⁸³ באופן דומה, בעניינו של יצחק אילוז, קצין בצבא שהטריד פקודות שלו, קבע בית-המשפט כי "אין לסבול את התופעה שמפקדים בצבא יתנו דרור לגחמותיהם..."⁸⁴ אם כן, גם כאן, במקום דיון מורכב בקשר שבין מעמדה הנחות של נשים בשוק העבודה ובצבא לבין הטרדתן המינית על-ידי גברים הנמצאים בעמדת כוח בהשוואה אליהן, אנו עדים לדיון אשר משטיח תופעה זו ומעקרה מחומרתה באמצעות קישורה ליצר המיני הגברי הטבעי. משמע, הביולוגיה הגברית מספקת בנסיבות אלה את ההסבר המרכזי לקיומה של תופעת ההטרדה המינית בחברה, ואגב כך השיח השיפוטי מתעלם מההקשר המגדרי-ההיררכי שבו מתקיימת ההטרדה המינית ואשר אותו היא אוכפת ומנציחה.⁸⁵ יתרה מזו, הצגתם של הגברים כיצורים מיניים הזקוקים מעצם מהותם הגברית לפורקן מיני הופכת בנסיבות אלה את כל הנשים לקורבנות פוטנציאליים של אונס והטרדה מינית, תוך הסטה משתמעת של האחריות למעשה מהגבר אל האישה, אשר צריכה בנסיבות אלה להימנע מסיטואציות מסוכנות, כגון הליכה ברחוב לבד בלילה, או להקפיד על לבוש והתנהגות מהוגנים ונטולי גוון מיני.⁸⁶

זאת ועוד, בהקשר זה מעניין שהביולוגיה הגברית משמשת בשיח הפופולרי גם ציר מקשר בין אונס לבין זנות. כך, אחת הטענות הרווחות היא שקיומה של הזנות ומתן אפשרות זמינה לפורקן מיני לכל גבר משמשים אמצעי יעיל להפחתת מספרם של מקרי האונס

את מעשה האונס הטיפוסי כאירוע של מין ספונטני שיצא מכלל שליטה. MENACHEM AMIR, PATTERNS IN FORCIBLE RAPE 142 (1971).

83 באופן ספציפי קבע בית-הדין למשמעת של עובדי המדינה בהקשר זה: "במקום למלא את תפקידו באמונה ולברר את תלונת המתלוננת לגופה במסגרת זרוע אכיפת החוק של המדינה, עשה פלסטר את תפקידו ונתן דרור ליצורו..." עש"מ 309/01 זרור נ' נציב שירות המדינה, פ"ד נה(2) 830, 833 (2001) (ההדגשה הוספה).

84 יצחק אילוז היה קצין מטה בפיקוד דרום שהטריד מינית נגדות רישום שהיו כפופות לו. בית-הדין הצבאי שדן בעניינו קבע: "אין לסבול את התופעה שמפקדים יתנו דרור לגחמותיהם בעשיית מעשים מגונים בנשים המשרתות בצבא." ע 51/01 רנ"ג אילוז נ' התובע הצבאי הראשי (לא פורסם, 5.4.2001) (ההדגשה הוספה).

85 לניתוח ביקורתי מקיף של השיח השיפוטי בנושא הטרדה מינית ושל התמות השונות המאפיינות אותו, ובכלל זה יסוד "גבר עליו יצרו", ראו: Noya Rimalt, *Stereotyping Women, Individualizing Harassment: The Dignitary Paradigm of Sexual Harassment Law between the Limits of Law and the Limits of Feminism*, 19 YALE J. L. & FEMINISM 391 (2008); נויה רימלט "על מין, מיניות וכבוד: החוק למניעת הטרדה מינית בראי התיאוריה הפמיניסטית והמציאות המשפטית" משפטים 601 (2005).

86 ראו בהקשר זה גם אלון הראל ולילך וגנר "על 'האשם התורם' של קורבן האונס" פלילים ו 235 (1997).

בחברה. ביטוי לתפיסה זו נמצא במחקר סקוטי מן העת האחרונה, שניסה לשרטט פרופיל של לקוחות של זונות באמצעות ראיונות עם 110 גברים שצרכו שירותי זנות.⁸⁷ 41% מהגברים שהשתתפו במחקר תמכו בעמדה שלפיה הזנות מונעת אונס, שכן היצר המיני הגברי חייב לבוא על סיפוקו, ולכן בהעדר אפשרות לקנות שירותי מין, ייקחו גברים בכוח את מה שאי-אפשר להשיג בדרך אחרת.⁸⁸ עמדה זו אינה חדשה. כאמור, כבר ביוון העתיקה הומשגה הזנות והוצדקה גם כאמצעי חברתי יעיל להגנה על נשים הגונות מפני יצריהם הבלתי-נשלטים של גברים, וביטוי לעמדה זו נמצא כמעט אלפיים שנה לאחר-מכן גם באנגליה הוויקטוריאנית. יתרה מזו, ניתן לראות בעמדה זו כמניחה את הבסיס לשיח "גבר עליו יצרו" גם בהקשר של אונס. הרי אם אנו מצדיקים את הזנות בשם היצר הגברי הבלתי-נשלט, אי-אפשר לגנות לגמרי את אלה ש"נאלצו" – בשל חוסר יכולת להגיע לפורקן עם אישה זמינה – להפעיל כוח על אישה בלתי-זמינה.⁸⁹

אולם כשם שאי-אפשר להבין את תופעת האונס בחברה רק כתוצר של סטייה יחידנית של אנס כזה או אחר, כך גם להנחה שיש קשר בין זנות לבין הפחתת מקרי האונס בחברה אין ביסוס אמפירי. למעשה, הממצאים הקיימים מצביעים על קיומו של קשר הפוך. בארצות-הברית, למשל, מתברר כי שיעורם של מקרי האונס בערים כגון לאס-וגאס או רינו שבמדינת נוואדה, שבה הזנות היא חוקית, גבוהים בצורה משמעותית משיעורם של מקרי האונס בערים תיירותיות אחרות, כגון ניו-יורק או לוס-אנג'לס, הנמצאות במדינות שבהן הזנות אינה חוקית.⁹⁰ זאת ועוד, מתברר כי קיומה של הזנות במרחב הציבורי לא רק לא הופך את המרחב הציבורי למוגן יותר בעבור נשים אחרות, אלא להפך – מחקרים מראים כי באזורים שבהם מתקיימת זנות-רחוב, נשים אחרות אינן יכולות להתהלך בבטחה, והן נחשפות באופן קבוע להטרדה מינית, להצעות מיניות, לאיומים ואפילו לתקיפה.⁹¹ לבסוף,

87 CHALLENGING MEN'S DEMAND FOR PROSTITUTION, לעיל ה"ש 71.

88 שם, בעמ' 23. כך, למשל, הסביר אחד המרואיינים: "People who might be tempted to commit a sexual crime could get rid of their frustration if they can go to a prostitute".
מרואיין אחר הוסיף: "Prostitution keeps a lot of people off the street who might otherwise attack women, such as shy people with no confidence". שם.

89 מתאם ערכי כזה אכן נמצא באותו מחקר סקוטי שבדק עמדות רווחות בקרב גברים שצרכו שירותי זנות. לצד העמדה המקשרת בין זנות לאונס, הביעו שליש מהגברים הללו עמדות סובלניות כלפי אונס, ונטו לתאר אונס כמקרה שבו היצר המיני מביא את הגבר לידי "היסחפות" או "יציאה מכלל שליטה". שם, בעמ' 14.

90 שם, בעמ' 23.

91 Childs, לעיל ה"ש 26, בעמ' 209. ביטוי היסטורי מעניין להיבט זה של הזנות ניתן למצוא ברוח ועדת וולפנדן, שבו ציטטה הוועדה מעדותו של שוטר בשנת 1881 לפני ועדה בבית-הלורדים שדנה בחקיקה שנועדה להגן על נשים מכובדות מפני התוצאות הנובעות מקיומה הגלוי של הזנות במרחב הציבורי: "...the state of affairs which exists in the capital is such that from four o'clock, or one may say from three o'clock in the afternoon, it is impossible for any respectable woman to walk from the top of the Haymarket to

מתברר כי קיים מתאם חיובי בין מידת התכיפות של צריכת שירותי זנות בקרב גברים לבין התנהגות פוגענית שלהם כלפי נשים אחרות. במחקר הסקוטי שבחן עמדות רווחות בקרב גברים הצורכים שירותי זנות נמצא כי 10% מהגברים שהשתתפו במחקר הודו כי היו אונסים אישה אילו היו בטוחים שלא ייתפסו.⁹² ממצא דומה נמצא גם במחקר אמריקאי שבדק את מידת הסבירות לביצוע אונס בקרב צרכני זנות לעומת גברים שאינם צורכים זנות.⁹³

מן האמור לעיל מתברר אפוא כי השימוש בביולוגיה הגברית בהקשר של הזנות אינו יכול לסיים את הדין, אלא מחייב ניתוח ביקורתי יותר. כמו ביחס לאונס או להטרדה מינית, נראה שחשוב לשרטט בהקשר זה באופן מדויק יותר את קו הגבול שבין הביולוגיה לבין ההבניה החברתית, ולעורר שאלות ביקורתיות לגבי האופן וההקשר שבהם עוצבו תפיסות רווחות ביחס למיניות הגברית בהשוואה למיניות הנשית, לגבי ההטיה המגדרית של תפיסות אלה ולגבי טיב האינטרסים שהן משרתות ואוכפות. הניתוח הפמיניסטי, חשוב לזכור, מבקר זה עשורים רבים את התפיסה המסורתית המציגה את המיניות הגברית כסוד טבעי. הטענה היא כי מושג הגבריות על היבטיו השונים, בדיוק כמו מושג הנשיות, הוא תוצר של הבניות חברתיות רבות-עוצמה שהתגבשו בעולם של אי-שוויון בין נשים לגברים ופערים ניכרים ביחסי הכוח ביניהם. אחד הביטויים המובהקים לכך הוא המשגתם של מושגי המיניות הנשית והמיניות הגברית במונחים קוטביים. בעוד בצד הגברי נהפכו היצר המיני והצורך בפורקן מיני לחלק בלתי-נפרד מהגדרת הגבריות הנורמטיבית ולביטוייה הטבעיים והמובהקים, בצד הנשי נהפכה ההתנהגות המינית לאות-קלון, לטאבו ולאנטיזה של מהוגנות נשית.

הקשר מגדרי-הייררכי זה שבו עוצבו הגבולות המקובלים של מיניות נשית ומיניות גברית יכול לספק אפוא הסבר חלופי לכך שהזנות התפתחה כתופעה חד-צדדית שבה מי שצורכים שירותי זנות הם אך ורק גברים. ההסבר הביולוגי קושר כאמור מצב דברים זה ליצר המיני הטבעי של גברים, ומציג את הביולוגיה הגברית כנבדלת באופן מהותי מהביולוגיה הנשית בכל הנוגע בצורך בפורקן ובסיפוק מיניים.⁹⁴ עמדה זו מספקת תשובה

Wellington Street, Strand. From three or four o'clock in the afternoon, Villiers Street and Charing Cross Station and the Strand are crowded with prostitutes, who are there openly 'soliciting prostitution in broad daylight', *THE WOLFENDEN REPORT*, לעיל ה"ש 28, בעמ' 159.

92 CHALLENGING MEN'S DEMAND FOR PROSTITUTION, לעיל ה"ש 71, בעמ' 15.
93 Martin A Monto & Joseph N. McRee, *A Comparison of the Male Customers of Female Street Prostitutes with National Samples of Men*, 49 INT'L J. OFFENDER THER. & COMP. CRIMINOL. 505 (2005).

94 ביטוי מעניין לעמדה זו שלפיה נשים נזקקות פחות למין, ובוודאי אינן נזקקות לו בדרך של קניית שירותי מין בתשלום, ניתן למצוא בפסיקה נזיקית שעסקה, בין היתר, בשאלה אם צריכת שירותי מין בתשלום צריכה להוות חלק מחישוב הנזק שנגרם לאדם שתפקודו המיני נפגע בתאונה. בעוד ביחס לגברים נהגו בעבר בתי-המשפט, כדבר שבשגרה, לאשר פיצוי בעבור

אובייקטיבית לכאורה לשאלה מדוע הביקוש לזנות הוא ביקוש גברי בלבד, ומדוע אין מקבילה נשית לתופעה. אולם באותה מידה ניתן לטעון כי אין ביקוש נשי לזנות גברית משום שנשים מעולם לא היו בעמדת כוח שאפשרה להן להגדיר את מיניותן ולשלוט בה, או לארגן את המרחב הציבורי והפרטי באופן שיאפשר להן לבטא באופן חופשי יצרים מיניים ולחתור לסיפוקם. הטיעון בדבר הביולוגיה הגברית מטשטש אפוא ומעלים את האופן שבו תהליכי חברות ויחסי כוח מהווים חלק בלתי-נפרד מן האופן שבו אנו תופסים עד היום ומגדירים מושגים מגדריים מובהקים, כגון מיניות גברית ומיניות נשית.

יתרה מזו, בהקשר זה חשוב גם להכיר בכך שהטיעון הביולוגי אינו מפריד בין ההנחה בדבר היצר המיני הגברי הטבעי לבין המסקנה הטבעית-לכאורה הנגזרת מכך בדבר הצורך לספק יצר זה באמצעות זמינות המינית של זונות. גם אם נניח שלכל אדם יש יצרים מיניים וצורך בפורקן ובסיפוק מיניים, אין הדבר מוליך בהכרח למסקנה טבעית והגיונית שיש צורך או חשיבות בקיומה של זנות. כיום אין מחלוקת כי גם נשים הן יצורים מיניים, עם צרכים מיניים ועם יכולת ורצון להגיע לסיפוק מיני. למרות זאת איש אינו גוזר מכך מסקנה בדבר צורך או חשיבות שיש בקיומה של זנות גברית, גם לא כאשר מדובר בנשים נכות, בעובדות זרות או בנשים עריריות ללא בן-זוג. עובדה זו מחייבת אפוא להרהר באופן ביקורתי יותר אחר החיבור ארוך-השנים בין היצר המיני של גברים לבין המסקנה בדבר החשיבות והצורך בזמינות המינית של נשים זונות במרחב הציבורי. כאמור, חיבור זה נוצר בעולם שבו לגברים היה כוח לא רק להגדיר את מיניותם במונחים של "זכות" ושל "טבע", אלא גם להבטיח את נגישותן וזמינותן המינית של נשים מסוימות. חיבור זה העמיק כאמור גם את שליטתם של גברים במיניותן של נשים מהוגנות, שכן עצם קיומה של הזונה אפשר לגברים לכפות קודים מחמירים של צניעות מינית על הנשים האחרות. מצב דברים זה מתקיים במידה רבה עד עצם היום הזה. כאשר הסנגוריה הציבורית קובעת כי הזנות ממלאת פונקציה חברתית חשובה משום שהיא נותנת מענה ל"אנשים מתת קבוצות מסורתיות/שמרניות אשר לא יכולים למצוא סיפוק בקבוצות המוצא", נראה כי טיעון זה אינו משרטט את התמונה בכללותה, ואינו מתמודד עם ההקשר המגדרי-ההיררכי שבו מתקיימת צריכת הזנות בחברות מסורתיות ואשר אותו היא משרתת ומנציחה. למעשה, יכולתן של חברות שמרניות לשמר עד היום פרקטיקות פטריארכליות דכאניות נגד נשים – כגון קידוש בתוליה של האישה, הבטחת נאמנותה המינית של האישה לבעלה, הגדרת יחסי מין בין גבר לאשתו החוקית כמיועדים למלא פונקציה של פריון בלבד, איסור שימוש באמצעי מניעה ודיכוי היצר המיני אצל האישה ההגונה באמצעות הבניית הנשיות הנורמטיבית במונחים א-מיניים

רכישת שירותי מין, בכל המקרים שבהם דובר בנשים שתבעו מימון רכישת שירותי מין בנסיבות דומות נדחתה התביעה בגין ראש-נוק זה. ראו צביקה טריגר "המשפט הישראלי הוא אחד: דיני המשפחה וסחר בנשים בישראל כשני קצוות של רצף אחד" ספר דליה דורנר 363, ה"ש 16 בעמ' 368 והפסיקה המפורטת שם (שולמית אלמוג, דורית ביניש ויעד רותם עורכים, 2009).

של טוהר וצניעות – מבוססת, בין היתר, על כך שלגברים בחברות אלה יש חלופה לסיפוק ולפורקן מיניים באמצעות זמינותן המינית המתמדת של נשים אחרות, המוגדרות מופקרות, מיניות וטמאות.

זאת ועוד, ממצאים אמפיריים ביחס לפרופיל הטיפוסי של גברים הצורכים שירותי מין מערערים את ההנחה הרווחת שההליכה לזונות היא פרקטיקה המאפיינת בעיקר קבוצות-שוליים של גברים, ושהיא מיועדת לתת מענה למצוקה אמיתית של העדר בת-זוג ו/או חוסר יכולת לקיים קשרים מיניים באופן אחר. בהקשר זה מתברר כי גברים הצורכים שירותי מין באים מכל שכבות האוכלוסייה, ללא אפיון מיוחד של גיל, מוצא, מעמד, השכלה או רמת הכנסה.⁹⁵ יתרה מזו, מתברר כי קיים דווקא קשר הפוך בין קשרים של גברים עם נשים אחרות לבין שימוש בשירותי זנות. המחקר הסקוטי מן העת האחרונה, המבוסס על ראיונות עם 110 גברים שצרכו שירותי זנות, מגלה כי 48% מהגברים הללו דיווחו כי הם מצויים במערכת יחסים קבועה עם אישה, חברה או שותף אחר לחיים. שני שלישים מהם דיווחו כי היו להם במהלך חייהם קשרים מיניים מגוונים עם לפחות 16 שותפות או שותפים מיניים שונים.⁹⁶ ממצא זה עולה גם ממחקרים אחרים, ומכולם מתברר כי ככל שלגבר יש שותפים מיניים רבים יותר כן גדל הסיכוי שהוא יצרוך גם שירותי מין בתשלום.⁹⁷ פשרו של נתון זה מתבהר כאשר נדרשים לניתוח המוטיווציה הגברית העומדת ביסוד הפרקטיקה של קניית שירותי מין מזונות. אף ששליש מהגברים שרואיינו במחקר הסקוטי הדגישו את הנימוק הביולוגי ואת הצורך הגברי התמידי בסיפוק ובפורקן מיניים כנימוק מרכזי לצריכת שירותי

95 CHALLENGING MEN'S DEMAND FOR PROSTITUTION, לעיל ה"ש 71, בעמ' 8–9. מחקר זה, שנערך בסקוטלנד והתבסס כאמור על ראיונות עם 110 גברים שצרכו שירותי זנות, בחן מאפיינים אישיים של גיל, מוצא, נטייה מינית, הכנסה והשכלת הורים, וגילה כי אי-אפשר לייחס את צריכת הזנות למאפיין אישי/דמוגרפי כזה או אחר. נתון זה מתיישב עם ממצאים דומים במקומות אחרים. בנייר-העמדה שפרסם משרד התעשייה, התעסוקה והתקשורת השוודי – *Prostitution and Trafficking in Women*, לעיל ה"ש 63 – נכתב ביחס לסוגיה זו: "According to the most recent studies conducted by the National Institute of Public Health... one man in eight in Sweden buys sex at least once in his life. These individuals represent a cross-section of Swedish men of all ages and from all social classes. Many are married or cohabiting and have children. The image of the typical buyer as a lonely deviant is not borne out by the facts. He is much more likely to be a well-dressed, well-paid middle class father on a business trip. Buyers have money, stability, education and power; in marked contrast to the women and children they buy" בישראל. ראו אילנה המרמן במחוזות זרים: סחר נשים בישראל 105–107 (2004); בן ישראל ולבנקרון, לעיל ה"ש 65.

96 CHALLENGING MEN'S DEMAND FOR PROSTITUTION, לעיל ה"ש 71, בעמ' 110.
97 N. McKeganey, *Why Do Men Buy Sex and What are Their Assessments of the HIV-Related Risks When They Do?* 6(5) AIDS CARE 289 (1994); ANNE M. JOHNSON, J. WADSWORTH, J. FIELD & K. WELLINGS, *SEXUAL ATTITUDES AND LIFESTYLES* (1994).

זנות,⁹⁸ חשוב לתת את הדעת לכמה תמות נוספות שעלו בראיונות אלה, המדגישות דווקא את ההקשר החברתי – ולא הביולוגי – של צריכת שירותי זנות. ראשית, מתברר כי הפרקטיקה של הליכה לזונה היא לעיתים קרובות פרקטיקה חברתית שנעשית בנסיבות של בילוי גברי משותף,⁹⁹ מתנת יום-הולדת לגברים צעירים¹⁰⁰ או טקס חניכה גברית של איבוד בתולים,¹⁰¹ ובתוך כך מתברר גם שקיים מתאם חיובי בין צריכת שירותי זנות בגיל צעיר לבין הסיכוי שגבר ימשיך ויצרוך שירותי מין גם בגיל מאוחר יותר.¹⁰² שנית, חלק מהגברים הצורכים זנות מדגישים את חשיבותו ומרכזיותו של יסוד הכוח והשליטה שמתקיים במפגש שלהם עם זונות. כך, למשל, באותו מחקר סקוטי שניסה לאפיין לקוחות של זונות ולזהות את המוטיווציות שעומדות ביסוד רכישתם של שירותי מין מנשים, הסביר אחד המרואיינים:

It's a power thing really – being able to get a woman to give you sexual services by handing over money.¹⁰³

מרואיין אחר הוסיף בהקשר זה:

Women are becoming more domineering in the workplace and I think a lot of guys like to have power over women. They use prostitutes and talk bad about them, exercising their power.¹⁰⁴

משמע, ההליכה לזונה אינה מיועדת רק לספק צורך מיני, אלא כרוך בה ללא הפרד גם צורך חברתי לבטא – הן באופן סמלי והן באופן מעשי – היבטים של שליטה גברית, מחד גיסא, ושל פגיעות נשית, מאידך גיסא. יתרה מזו, הצורך בשליטה בנשים ובתחושת העליונות כלפיהן, אשר מסופק על-ידי הביקור אצל זונה, מבהיר תמה נוספת שעלתה בראיונות עם לקוחות של זונות, שלפיה הזנות מספקת ללקוחות הגברים, בחלק לא-מבוטל מהמקרים,

-
- 98 CHALLENGING MEN'S DEMAND FOR PROSTITUTION, לעיל ה"ש 71, בעמ' 19.
- 99 41% מהגברים שהשתתפו במחקר הסקוטי דיווחו כי היו עם חבר או אחרים כאשר רכשו בפעם הראשונה שירותי זנות. שם, בעמ' 10.
- 100 אחד המרואיינים במחקר הסקוטי הסביר: "There was pressure to go along with the guys. It was a common experience for young guys, for their 16th or 18th birthday". שם.
- 101 17% מהמרואיינים במחקר הסקוטי ציינו כי המפגש עם הזונה היה הניסיון המיני הראשון שהיה להם. אחד המרואיינים הסביר בהקשר זה: "It's uncomplicated, it's a good way to have your first sex". שם.
- 102 T.M. Groom & R. Nandwani, *Characteristics of Men who Pay for Sex: A UK Sexual Health Clinic Survey*, 82 SEXUALLY TRANSMITTED INFECTIONS 364 (2006).
- 103 CHALLENGING MEN'S DEMAND FOR PROSTITUTION, לעיל ה"ש 71, בעמ' 20.
- 104 שם.

אפשרות למפגש מיני הכולל צורות התנהגות שאינן נתפסות כלגיטימיות עם האישה המהוגנת, כגון מין אורלי, מין אנלי, וגם אלימות פיזית, סדיזם ומזוכיזם.¹⁰⁵ בכך הזנות משרתת ומנציחה את הבנייתן של המיניות הגברית הנורמטיבית והמיניות הנשית הנורמטיבית במונחים פטריארכליים מובהקים: בצד הנשי, ההליכה לזונה מעמיקה את התפיסה שלפיה התנהגות מינית מסוימת, כגון מין אורלי או מין אנלי, אינה הולמת נשים מהוגנות, אלא רק נשים מופקרות; ובצד הגברי, ההליכה לזונה מחזקת את המשגת המיניות הגברית במונחים הקושרים בין מין לבין עליונות גברית ושליטה בנשים, ועובדה זו תורמת לטשטוש הגבולות בין יחסי מין לבין אלימות נגד נשים.

דברים אלה, חשוב לציין, מתקשרים להיבט מהותי של הזנות – היבט האלימות, ומאירים אותו באור חשוב. הנתונים הקיימים ביחס למציאות חייהן של זונות מגלים כי נשים ונערות העוסקות בזנות עוברות אונס אלים בערך אחת לשבוע. מדובר בתדירות של פי מאתיים מנשים באוכלוסייה הכללית.¹⁰⁶ גם שיעור האלימות הפיזית הוא גבוה ביותר. מחקרים מצביעים על כך ש-82% מהנשים ומהנערות העוסקות בזנות נחשפות לאלימות פיזית, וכי כ-55% מהתקיפות נעשות על-ידי לקוחות.¹⁰⁷ בהקשר זה מתברר גם כי אלימות של לקוחות נגד זונות קיימת בכל סוגי הזנות, וכי אין הבדל בעניין זה בין מי שעובדת ברחוב, בדירה, במכון ליווי או בבית-בושת.¹⁰⁸ אם כן, הצורך של לקוחות בהפגנת שליטה בנשים ובהשפלתן מיתרגם לעיתים קרובות לאלימות של ממש כלפי האישה הזונה, ובכך מתבהרת ביתר שאת המשמעות החברתית של ההליכה לזונה והפונקציות שהיא משרתת מעבר לסיפוקו של היצר המיני הגברי.

יתרה מזו, מצב דברים זה – שבו הביקור אצל זונה אינו כרוך רק בקניית שירותי מין, אלא כולל לעיתים קרובות גם מפגנים של אלימות ופגיעה פיזית בזונות – אינו חדש. כאמור, הדיון ההיסטורי גילה כי כבר בזמן העתיק היו אלימות, אונס וזנות שלובים זה בזה. בהקשר זה מתברר החיבור בין תפיסות חברתיות ביחס לנחיתותן של זונות לבין הסדרים משפטיים אשר שללו מהן כל הגנה משפטית ובכך אפשרו ואפילו עודדו פגיעה בהן ואינסון. הדים לתפיסות חברתיות עתיקות אלה ולסוג ההתנהגויות שהן מעודדות אנו מוצאים כיום בממצאים המגלים כי קיים מתאם חיובי בין עמדות עוינות כלפי נשים או עמדות סובלניות

105 שם, בעמ' 23–24. ראו בהקשר זה גם בן ישראל ולבנקרון, לעיל ה"ש 65.

106 איל, לעיל ה"ש 63.

107 אמיאלה קופמן "מהי הזנות: תובנה לתוך קהילת הנשים בזנות – תיאור מצב" מכון תודעה (2006) www.macom.org.il/todaa_what-is-prostitution.asp

108 Melissa Farely, Ann Cotton, Jacqueline Lynne, Sybille Zumbeck, Frida Spiwak, Maria E. Reyes, Dinorah Alvarez & Ufuk Sezgin, *Prostitution and Trafficking in Nine Countries: An Update on Violence and Posttraumatic Stress Disorder*, 2(3/4) J. TRAUMA PRACTICE 33, 34 (2003), available at www.prostitutionresearch.com/pdf/Prostitutionin9Countries.pdf (להלן: *Prostitution and Trafficking in Nine Countries*).

כלפי אונס לבין השימוש בשירותי מיין של זונות.¹⁰⁹ בהקשר זה נראה כי קניית שירותי מיין מזונות אוכפת ומנציחה עמדות אלה.¹¹⁰

ממצאים אלה ממחישים אם כן ביתר שאת עד כמה בעייתי הוא הניסיון לצמצם את הדיון בהפללתם של צרכני זנות לד' אמותיה של הביולוגיה הגברית. הטיעון הביולוגי הופך כאמור את הפרקטיקה של צריכת שירותי זנות לעובדת-חיים הנגזרת באופן אובייקטיבי מהביולוגיה הגברית, ובכך מטשטש את הגבול בין עובדות ביולוגיות לבין הבניות חברתיות. יתרה מזו, טיעון זה גם מתעלם מהמהות המורכבת של צריכת שירותי זנות ומהמשמעות החברתית והמגדרית של פרקטיקה זו, אשר אי-אפשר להסבירה רק במונחים של סיפוק יצר מיני. המוטיווציות החברתיות העומדות ביסוד ההליכה לזונה, הפנטזיות הגבריות שהיא משרתת ומנציחה ביחס לשליטה בנשים, כמו-גם הדחפים האלימים שהיא מעוררת – כל אלה מלמדים עד כמה השימוש בביולוגיה בהקשר של זנות הוא חסר, כוזב ומטעה.

3. הסכמה ובחירה בזנות, או "זנות חופשית" לעומת "זנות בתנאי ניצול"

דומה שהטיעון הנאחז בחופש הבחירה של העוסקות בזנות מהווה את חוד-החנית של השיח המבקש להגן על המצב הקיים ולמנוע את שינוי ההסדר הפלילי הקיים באמצעות הפללת הלכות. בעוד הטיעון הביולוגי וטיעון הטבע האנושי ממשיגים את המצב הקיים כבלתי-נמנע, הטיעון ביחס לחופש הבחירה מוסיף על כך מימד עקרוני שביסודו לא רק השלמה מחמת חוסר ברירה עם המצב קיים, אלא גם הצדקה נורמטיבית של מצב זה בשל העובדה שהוא מתיישב עם שיח הזכויות המקובל ונגזר ממנו. יתרה מזו, בהקשרו של טיעון זה בולט לעין אימוצו של שיח ניטרלי מבחינה מגדרית, אשר מציב במרכזו – כמו חוק העונשין בנוסחו המתוקן – את ה"אדם" העוסק בזנות ואת ה"אדם" הצורך שירותי זנות. בנייר-עמדה נוסף שהגישה הסנגוריה הציבורית לכנסת בתגובה על כמה הצעות חוק נוספות שנועדו להטיל הגבלות על זנות נאמר:

המסגרת הנורמטיבית המקובלת בדמוקרטיה ליברלית היא שהחירות האישית היא ערך שאין לצמצמו או לתחמו, אלא כאשר מרחב החירות גולש לפגיעה בזולת. במסגרת טענה זו חזקה שאין להתייחס ליחסי מיין, אשר מתקיימים בהסכמה בין שני אנשים שהם בגירים ואחראים למעשיהם,

109 CHALLENGING MEN'S DEMAND FOR PROSTITUTION, לעיל ה"ש 71, בעמ' 14–15.
110 כך, למשל, 12% מהמשתתפים במחקר הסקוטי טענו כי מבחינה קונספטואלית אונס אינו יכול להתרחש כאשר מדובר בקניית שירותי מיין מפרוצה. 22% מהמרואיינים הביעו את העמדה כי ברגע שהלקוח משלם לזונה, הוא רשאי לעשות בה ככל העולה על רוחו. שם, בעמ' 14.

כעבירה פלילית. ויודגש כי עמדה זו נותרת חזקה גם מבלי להתייחס לויכוח בדבר היחס בין אופי ההתנהגות לבין המונח האונטולוגי של "רצון חופשי". מרחב ההגנה אשר ניתן עד היום בחוק הפלילי מפני פגיעת הזולת אינו נועד לבחון קיומו של רצון חופשי ממשי ואוטנטי, אלא קיומה של הסכמה לביצוע ההתנהגות, ונכונות להשתתף בה בזמן התרחשותה. הסכמה כזו וודאי קיימת במסגרת יחסי זנות.¹¹¹

עמדה זו נסמכת על שלושה נדבכים עקרוניים. ראשית, היא משתמשת בלשון נקייה מכל זיהוי מגדרי בכל מה שקשור לתיאור הדילמה הרלוונטית. מעשה הזנות מתואר אפוא כ"יחסי מין, אשר מתקיימים בהסכמה בין שני אנשים שהם בגירים ואחראים למעשיהם". שנית, מובלעת בעמדה זו הנחה ביחס לקיומם של סימטרייה ושוויון בין הלקוח לבין הזונה בכל הנוגע בהסכמתם למעשה הזנות הרגיל ובבחירתם באינטראקציה מסוג זה. שלישית, עמדה זו נסמכת גם על ההנחה שמנקודת-ראותו של המשפט הפלילי העיקר הוא קיומה של הסכמה להתנהגות הספציפית. לכן בכל מצב שבו יש הסכמה להתנהגות כזו או אחרת, המשפט הפלילי אינו צריך להתערב. שלושה נדבכים אלה של הטיעון המגייס את שיח הזכויות לצורך הצדקת אי-הפללתו של הלקוח בתעשיית הזנות ראויים לטעמי לעיון ביקורתי. השימוש בלשון א-מגדרית בהקשר של זנות חוטא כאמור למציאות האמפירית ולמאפייניה של הזנות בשטח. כפי שהסברתי בהרחבה לעיל, נקודת המוצא לדיון בסוגיית הפללתם של צרכני זנות צריכה להכיר, בראש ובראשונה, בכך שהספקת שירותי המין בתשלום נעשית ברוב המקרים על-ידי נשים ונערות, וכי בצד של הלקוח נמצאים כמעט תמיד גברים.¹¹² יתרה מזו, השימוש בלשון א-מגדרית בהקשר זה גם מטשטש הקשר הכרחי לצורך דיון בשני הנדבכים האחרים של הטיעון ביחס לחופש הבחירה: נדבך הסימטרייה בין הצדדים למעשה הזנות והנדבך המתמקד בשאלת מקומה וחיבותה של סוגיית ההסכמה במשפט הפלילי.

111 ראו חגית לרנאו "עמדת הסנגוריה הציבורית להצעות החוק: הצעת חוק העונשין (הצעת חוק איסור צריכת זנות), תשס"ח-2008, הצעת חוק העונשין (תיקון – איסור פרסום מודעות המציעות שירותי זנות), תשס"ח-2008, הצעת חוק העונשין (איסור ניהול בית בושת באינטרנט), תשס"ז-2007" (הוגש לח"כ זהבה גלאון, 2008) www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/8C0CE3CB-8AC6-4967-B2F5-102FA7DAB3E7/10718/HatssaatHokZnut.pdf (להלן: "עמדת הסנגוריה הציבורית II").

112 ראו לעיל ה"ש 60–65 והטקסט שלידן.

(א) סימטרייה ובחירה?

ביחס לשאלת הסימטרייה בין הלקוח לזונה¹¹³ חשוב לזכור כי הספרות המקצועית מצביעה על חמישה מאפיינים מרכזיים רלוונטיים לנשים העוסקות בזנות: כניסה לזנות בגיל צעיר מאוד, לרוב בגיל ההתבגרות;¹¹⁴ היסטוריה של ניצול מיני והתעללות;¹¹⁵ מצוקה כלכלית;¹¹⁶ בריחה מהבית;¹¹⁷ והתמכרויות – בעיקר לסמים.¹¹⁸ העיסוק בזנות גם חושף את הנשים הללו לפגיעות קשות בגופן ובחייהן – פגיעות שבאופן רגיל המשפט מנסה למנוע את התרחשותן. כפי שכבר ציינתי לעיל, אונס, אלימות (פיזית, מילולית ומינית), הטרדה, השפלה וביזוי הם חלק בלתי-נפרד מהעיסוק היומיומי בזנות.¹¹⁹ מחקר שבחן את טיב הפגיעה והנזקים הכרוכים בעיסוק בזנות, בהתבסס על ראיונות עם 854 מרואיינים

113 בהקשר זה חשוב לציין כי עצם המטען הנורמטיבי הטמון בביטויים "לקוח" ו"זונה" מעיד על עומק אי-השוויון וחוסר הסימטרייה ביניהם. בעוד המונח "לקוח" הוא מונח ניטרלי המשמש גם בהקשרים רבים אחרים, הביטוי "זונה" מיוחד לעיסוק בזנות, והוא לא רק מתאר את העיסוק הזה, אלא גם מהווה בה-בעת כינוי-גנאי המסווג אותו כעיסוק הבזוי ביותר האפשרי. שולמית אלמוג מכנה גינוי חברתי זה "מס הקלון החברתי", וטוענת כי התיוג השלילי של הזנות כופה על נשים העוסקות בה קלון חברתי וגנאי בעוצמה כה גדולה, שדי בנזק זה לבדו להצדיק את מיגורה של הזנות. ראו שולמית אלמוג נשים מופקרות 11–21 (2008). ביטוי עכשווי לעוצמתו של הגינוי החברתי של הזונה והזנות, כפי שהוא משתקף בשיח המשפטי, ניתן למצוא בפסק-הדין בפרשת אסולין, שם קבע בית-המשפט ביחס למעשה אונס של זונה: "פרוצה העומדת על אם הדרך אינה הפקר, זכאית היא להגנה על חירותה ועל כבודה, אפילו עוסקת היא במלאכה בזויה." ע"פ 1641/94 אסולין נ' מדינת ישראל, פס' 5 לפסק-הדין (פורסם בנבו, 1.12.1994) (להלן: פרשת אסולין).

114 יש מחקרים המצביעים על גיל ארבע-עשרה כעל הגיל הממוצע לכניסה לזנות. ראו Mimi H. Silbert & Ayala M., *Prostitution and Trafficking in women*, לעיל ה"ש 63; Pines, *Entrance into Prostitution*, 13 YOUTH AND SOCIETY 471 (1982). מחקרים אחרים מדברים על גיל גבוה במקצת, אולם כל המחקרים מאוחדים במסקנה כי הכניסה לזנות נעשית בגיל צעיר מאוד. ראו ענת גור מופקרות: נשים בזנות 32 (2008).

115 רובן המכריע של העוסקות בזנות גדלו בסביבה אלימה ועברו התעללויות קשות בתוך התא המשפחתי. ההערכה המקובלת היא שבין 70% ל-90% מהנשים העוסקות בזנות עברו התעללות מינית בילדותן, ובכלל זה גילוי-עריות. ראו גור, שם, בעמ' 28–32; איל, לעיל ה"ש 63.

116 גור, לעיל ה"ש 114, בעמ' 39.

117 רבות מן העוסקות בזנות גדלו במשפחות לא-מתפקדות, ושיעור ניכר דיווחו על בריחות מהבית קודם לעיסוק בזנות. אורלי לוטן "הזנות בישראל – סקירת התופעה ויחס הממסד אליה" מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2006) www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m01632.pdf.

118 בהקשר זה המחקרים מזהים שתי תופעות מקבילות: מצד אחד, מכורות לסמים מתדרדרות לזנות או נשארות בעולם הזנות כאמצעי למימון; ומן הצד האחר, רבות מן העוסקות בזנות משתמשות בסמים כדי להקל עליהן את העיסוק, שכן הסמים משמשים אמצעי לניתוק בין הגוף לתודעה. גור, לעיל ה"ש 114, בעמ' 35–37; איל, לעיל ה"ש 63.

119 ראו לעיל ה"ש 106–108 והטקסט שלידן.

שעסקו בזנות מתשע מדינות שונות, מגלה לא רק ששיעורי הפגיעה הפיזית, המינית והנפשית בעוסקים בזנות הם גבוהים ביותר, אלא שבהקשר זה אין הבדל של ממש בין זנות-רחוב לבין זנות במועדונים או במקומות הנחשבים מוגנים יותר, וכן אין הבדל בין מידת הפגיעה בעוסקים בזנות בין מדינות שבהן הזנות ממוסדת לבין מדינות שבהן הזנות או היבטים מסוימים שלה, כגון סרסרות, אסורים.¹²⁰ פגיעות תדירות אלה מביאות לידי כך שרוב הנשים העוסקות בזנות סובלות מנזקים בריאותיים קשים – כגון הפלות חוזרות ונשנות, קרעים באיברי המין, מחלות מין כרוניות, איידס ומוות מאלימות או ממנת-יתר¹²¹ – ומפתחות בעקבות זאת וכחלק בלתי-נפרד מכך תסמינים רבים של לחץ נפשי, הכוללים הפרעות חרדה, הפרעות דיסוציאטיביות, התמכרויות, הפרעות אישיות ודיכאון.¹²² המחקר המקיף ביותר על נזקי הזנות, שהתבסס כאמור על ראיונות עם מאות עוסקים בזנות בתשע מדינות, מגלה כי 68% מהעוסקים בזנות לוקים בתסמונת פוסט-טראומטית בעוצמה דומה לזו שנמצאה אצל חיילים נפגעי הלם-קרב.¹²³ על רקע נתונים אלה מתברר גם פשרו של הנתון שלפיו כמעט 90% מן העוסקות בזנות היו חפצות לעזוב את הזנות,¹²⁴ אולם רק מעטות מצליחות לעשות זאת ללא עזרה מבחוץ.¹²⁵

מבחינה זו, גם אם בזמן מעשה הזנות עצמו קיימת הסכמה של האישה למכירת גופה תמורת כסף, חשוב להכיר ברקע של מצוקה, ניצול וחולשה שהביא מלכתחילה את האישה לידי הסכמה זו, כמו-גם בתוצאות המסתברות של הסכמה זו, אשר פגיעתן הקשה בכבוד האדם, בגופו ובשלומו הנפשי אינה נתונה כאמור במחלוקת. לעומת זאת, אי-אפשר לזוהר הקשר דומה של מצוקה בצד של הלקוחות או להצביע על מחיר דומה שההליכה לזונה כרוכה בו בצד הגברי. כפי שכבר צוין לעיל, על-פי נתונים בארץ ובעולם, לקוחות של זונות באים מכל שכבות האוכלוסייה, וקניית שירותי זנות הינה מעשה שכיח.¹²⁶ כאמור, ההנחה היא כי בישראל מתקיימים כמיליון ביקורים אצל זונות מדי חודש. ההסבר המרכזי לנפיצותה של פרקטיקה זו בקרב גברים מכל שכבות האוכלוסייה, ללא הבדל מעמד, השכלה, מצב כלכלי, מוצא וכיוצא בזה, הוא שההליכה לזונה נהנית מלגיטימציה חברתית בשל תפיסתה המסורתית כנגזרת מהביולוגיה הגברית ומטבעו של עולם, וגם אינה כרוכה באות-הקלון ובתוצאות המאפיינות את הזנות בצד הנשי.

120 *Prostitution and Trafficking in Nine Countries*, לעיל ה"ש 108.

121 איל, לעיל ה"ש 63.

122 לסיכום מקיף וממצה של הרבדים הרבים של הפגיעות והנזקים הכרוכים בזנות ראו גם שולמית אלמוג "זנות: לקראת המשגה משפטית של קלון חברתי" זנות, לקראת המשגה של קלון חברתי 13, 13–17 (נייר-עמדה בהנחיית פרופ' שולמית אלמוג, 2009) (להלן: זנות, לקראת המשגה של קלון חברתי).

123 *Prostitution and Trafficking in Nine Countries*, לעיל ה"ש 108.

124 שם, בעמ' 34.

125 גור, לעיל ה"ש 114.

126 לעיל ה"ש 65 ו-95 והטקסט שלידן.

(ב) הסכמה כמחסום מפני הפללה?

הכרה זו בפערים ביחסי הכוח המתקיימים במפגש בין הלקוח לזונה מובילה אותנו לנדבך השני של טיעון האוטונומיה – זה המניח כי קיומה של הסכמה להתנהגות ספציפית מחסנת את ההתנהגות מפני התערבות של המשפט הפלילי, אשר אינו מתעניין בהקשר זה בשאלות רחבות יותר של רצון חופשי, אלא מסתפק כאמור בהסכמה להתנהגות קונקרטיית כזו או אחרת. אומנם עקרון ההסכמה הוא עיקרון מרכזי בשרטוט הגבול בין מותר לאסור בהקשר הפלילי.¹²⁷ עם זאת, קיימים בהקשר זה קווים אדומים ברורים, והמשפט הפלילי כופה לעיתים הגנות פטרנליסטיות ומתערב בחופש הבחירה של הפרט. איסור צריכת סמים מסוכנים,¹²⁸ איסור החזקת אדם בתנאי עבדות,¹²⁹ איסור סחר באיברים¹³⁰ או חובת חבישת קסדה¹³¹ – כל אלה איסורים וחיובים שבהם לשאלת הסכמתו של האדם ולשיתוף הפעולה שלו אין כל רלוונטיות מנקודת-ראותו של המשפט הפלילי. משמע, גם אם יסכים אדם למכור את עצמו לעבדות, וגם אם יבטיח לעצמו עבדות הומנית ונטולת אלימות, לא ישפיע הדבר על שאלת ההפללה של מי שיחזיקו בתנאי עבדות. באופן דומה, גם מי שמוכן ליטול על עצמו את הסכנות הכרוכות בנהיגה ללא קסדה או ללא חגורת-בטיחות ייכפה לעשות זאת באמצעות הדין ויוכפף לסנקציות פליליות אם לא יעשה כן, וכך גם ביחס לשימוש עצמי בסמים מסוכנים. גם בנוגע לסחר באיברים או אוסרים על אדם לסחור באיבריו, גם כאשר הוא מודע להשלכות האפשריות של מכירת איבריו על מצב בריאותו ומסכים לקבל אותן על עצמו.¹³² הסיבה לכך היא הערכים שהמחוקק חפץ להגן עליהם באמצעות איסורים אלה – ובראשם ערך החיים, ערך שלמות הגוף וערך כבוד האדם – והפגיעות החמורות בערכים אלה שאותן הוא חפץ למנוע.

השאלה הרלוונטית אפוא ביחס לזנות היא לא אם קיימת הסכמה מצידה של האישה למעשה הזנות, אלא אם הסכמה זו שומטת בהכרח את הצידוק להפללת לקוחות של זונות לאור הערכים והאינטרסים שהמשפט הפלילי מתגייס בדרך-כלל להגנתם. משמע, העיקר בהקשר זה הוא שהמשפט הפלילי הינו מערך שיוורי של כללים שנועד להגן על האינטרסים החברתיים החשובים ביותר מפני הפגיעות החמורות ביותר. אין ספק שלא כל התנהגות חברתית פסולה ראויה לטיפול באמצעות החוק הפלילי. עם זאת, כאשר מתלבטים אם להפליל התנהגות חברתית מסוימת, השאלה היא אם מדובר בהגנה על ערכים ואינטרסים חברתיים שעומדים בליבו של המשפט הפלילי. בהקשרה של הזנות העיקר הוא אפוא אם

127 ראו, למשל, עברות כגון אונס (ס' 345 לחוק העונשין) או תקיפה (ס' 378 לחוק העונשין), אשר מבוססות כל-כולן על הנסיבה של העדר הסכמה של קורבן העברה.
 128 פקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], התשל"ג-1973, נ"ח 526.
 129 ס' 375 א לחוק העונשין.
 130 חוק השתלת אברים, התשמ"ח-2008.
 131 ס' 165 לפקודת התעבורה [נוסח חדש], התשכ"ו-1961, נ"ח 173.
 132 בג"ץ 161/94 אטרי נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 1.3.1994).

התערבותו של המשפט הפלילי בדרך של הפללת ההתנהגות הספציפית של רכישת שירותי זנות תמנע פגיעות בגופם של (א)נשים, בחייהם, בכבודם ובחירותם. אם התשובה לשאלה זו היא חיובית, כִּי־אז נראה שהפללתם של צרכני זנות לא רק אינה מנוגדת לעקרונות המשפט הפלילי, אלא אף מתיישבת איתם הלכה למעשה. כפי שמגלים הנתונים שפורטו לעיל, רובן המכריע של הנשים העוסקות בזנות חוות אלימות, אונס, התעללות והשפלה ללא קשר לשאלת הסכמתן לעסוק בזנות. אלימות היא חלק ממצאות החיים של הזנות באשר היא.¹³³ אם כן, אם מתברר כי עצם העיסוק בזנות מגדיל בצורה ניכרת את סיכוייה של אישה להיפגע בגופה או בנפשה או ליפול קורבן לאונס או להשפלה, נראה שלא צריכה להיות מחלוקת ביחס לקיומו של אינטרס חברתי להפליל את מי שבהתנהגותם תורמים יותר מכל לגיבושן של תוצאות פוגעניות אלה.

גם הפגיעה בשוויון בין המינים הכרוכה בזנות מעצימה ומחזקת את הטענות התומך בהפללת הלקוח. כאמור, אימוצו של שיח זכויות א־מגדרי וא־היסטורי בהקשרה של הזנות, המציג את הסוגיה הרלוונטית מנקודת־ראותו של המשפט הפלילי ככזו הנוגעת ב"יחסי מין, אשר מתקיימים בהסכמה בין שני אנשים שהם בגירים ואחראים למעשיהם",¹³⁴ מטשטש ומשכיח את העובדה שהזנות התפתחה בעולם של אי־שוויון בין נשים לגברים, וכי מאפייניה המרכזיים עד עצם היום הזה הם שיקוף וביטוי של אי־שוויון זה. בהקשר זה יש לזנוח אפוא את הדיבור הנקי על ה"אדם" העוסק בזנות לטובת הכרה בהיבטיה המגדריים המובהקים של תופעה חברתית זו. ללא הכרה בנסיבות החברתיות שאפשרו את צמיחתה של

133 ראו לעיל ה"ש 106–108 והטקסט שלידן. לדוגמאות מן הפסיקה הממחישות את טיב האלימות שזונות בגירות מוכפפות אליה כחלק מהעיסוק שלהן בזנות ראו ע"פ 648/77 קריב נ' מדינת ישראל, פ"ד לב(2) 729 (1978) (מעשי אונס ואלימות כלפי כמה זונות); פרשת אסולין, לעיל ה"ש 113 (אונס של זונה על־ידי שני מתנדבים של המשמר האזרחי); ע"פ 58/66 בולקין נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד כ(4) 393 (1966) (רצח של זונה קטינה על־ידי הסרסור שלה); ע"פ 8523/99 דורוב נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(4) 837 (2000) (אונס, מעשה סדום וכליאה של זונה); ת"פ (חי') 176/01 מדינת ישראל נ' קובלנקו (פורסם בנבו, 31.10.2001) (אונס של זונה). בפסק־דין אחרון זה מצויה הכרה חשובה ומעניינת במציאות חייהן של זונות. בית־המשפט, שהרשיע את הנאשם באונס של אישה שעסקה בזנות, קבע בהקשר זה: "אותן נשים העוסקות בזנות הן בדרך־כלל אלו אשר המציאות הכלכלית כפתה עליהן להיאנס, מהבחינה המהותית (גם אם לא במובן הפלילי) מדי יום. מציאות חייהן של העוסקות בזנות הינה אונס מתמשך כתוצאה ממצוקה". שם. הפסיקה מספקת גם דוגמאות לאופן שבו בגלל עצם היותה של אישה זונה, או כאשר אישה מסוימת נחשדת בעיסוק בזנות, היא נתפסת בעיני לקוחות פוטנציאליים כזמינה לאונס ולאלימות. כך, למשל, בעניין זלצקי, כאשר הציג התובע לפני אחד הנאשמים את דבריה של מי שלטענתה נאנסה על־ידי, הגיב הלה בפליאה: "לא שמעתי על כך שזונה לא רוצה". פח (ב"ש) 904/03 מדינת ישראל נ' זלצקי (פורסם בנבו, 1.2.2005). כן ראו ע"פ 401/99 מצארווה נ' מדינת ישראל, פ"ד נג(3) 561 (1999) (שבו ניסה הנאשם לאונס טרמפיסטית שהעלה לרכבו, וטען להגנתו כי סבר בטעות שהיא זונה).

134 "עמדת הסנגוריה הציבורית II", לעיל ה"ש 111.

הזנות, ובקווי הדמיון העמוקים בין הזנות העתיקה לבין הזנות העכשווית, אי־אפשר להבין מדוע זנות היא במהותה תופעה חד־צדדית שבה גברים רוכשים שירותי מין בעיקר מנשים. ללא הכרה זו אי־אפשר להבין גם את יסוד האלימות, השליטה וההשפלה של נשים זונות אשר כרוך ללא הפרד ביחסם של לקוחות רבים כלפיהן, ואת הפער העצום בין עוצמת הגינוי החברתי של הזונה ושל מעשה הזנות לבין הלגיטימציה החברתית והמשפטית שממנה נהנה הלקוח. רק הכרה במאפיינים אלה של הזנות תאפשר לנו להכיר בהטיה המגדרית המובהקת של הפגיעה הכרוכה בזנות בכל הנוגע בהיבטים של שלמות הגוף, ערך החיים וכבוד האדם. כאמור, אין מדובר בפגיעה מקרית ב"אדם" כזה או אחר; חשוב להכיר בכך שהקבוצה העיקרית החשופה לפגיעות הכרוכות בזנות היא קבוצת הנשים, וכי היבט מגדרי זה של פגיעה הינו חלק בלתי־נפרד מעצם מהותה של הזנות. זאת ועוד, הכרה בכך שלדיון בזנות יש הקשר מגדרי הכרחי מאירה גם את האופן שבו קיומה של הזנות כמוסד חברתי מתבסס עד היום על תפיסות חברתיות בעייתיות ביחס לנשיות, לגבריות ולמיניות, וגם מנציח ואוכף תפיסות אלה. תפיסות אלה תורמות להעמקתו של אי־השוויון המגדרי בחברה, ובכך משפיעות על מעמדן של כל הנשים בחברה. במילים אחרות, המשגתו של הוויכוח העכשווי על הפללתם של צרכני זנות ככזה הנוגע בזכותן של נשים בעידן של חופש מיני למכור את גופן, ובזכותם של גברים לרכוש שירותי מין מנשים אלה, משכיח את העובדה שהזנות אינה תופעה חדשה שצמחה לה בעולם הליברלי כחלק מחירות הפרט ומרצונם של פרטים להגיע למימוש עצמי. בהקשר זה גם נשכחת המציאות החברתית המורכבת של הזנות, שבה המפגש בין הלקוח לזונה חורג ברוב המקרים ממפגש טכני שבמרכזו מכירת שירותי מין וקנייתם. ההליכה לזונה משרתת כאמור מערך מורכב של צרכים חברתיים, ביניהם שליטה בנשים, אישוס תפיסות מסורתיות הייררכיות ביחס לנשיות ולגבריות, שימור הפרדה סמלית ומעשית בין נשים מהוגנות לבין נשים זונות, ועוד. זו כאמור הסיבה לכך שגברים מכל שכבות החברה הולכים לזונות, ולא רק עובדים זרים, נכים או מי שאין להם חברה קבועה, וזה גם ההסבר לנפיצות התופעה של קניית שירותי מין בקרב גברים ולנסיבות החברתיות המגוונות שבהן היא נעשית. מכאן גם עולה שהפגיעה בשוויון המגדרי הגלומה בזנות אינה מצטמצמת רק לקבוצה הספציפית של הנשים הזונות, אלא משליכה על מעמדו של ציבור הנשים כולו.

הצבתו של עקרון השוויון בין המינים כערך רלוונטי להסדרה פלילית אינה שכיחה, כמובן. המשפט הפלילי נתפס כאמור ככלי משפטי שיורי שתכליתו הגנה על הערכים החברתיים החשובים ביותר מפני הפגיעות החמורות ביותר. באופן מסורתי עקרון השוויון והפגיעה בו לא סווגו ככאלה המצויים בתחום הקטריה הפלילית, אולם בשנים האחרונות נרשמו שינויים בתפיסה זו. בישראל החוק למניעת הטרדה מינית מהווה דוגמה להסדרה פלילית של התנהגות אשר מתבססת במפורש, בין היתר, על עקרון השוויון בין המינים כערך רלוונטי להסדרה זו. עם זאת, הדוגמה המעניינת והרלוונטית ביותר בהקשר זה היא המהלך של הפללת צרכני זנות שהתרחש בשוודיה לפני יותר מעשור שנים, אשר הציב במרכזו במפורש את הערך של שוויון בין המינים ואת הצורך וההכרח שבגיוס המשפט הפלילי לצורך הגנתו של ערך זה. בשנת 1999 עבר בשוודיה חוק שהטיל איסור פלילי על רכישת

שירותי זנות וקבע בצידו עונש של קנס או מאסר של עד שישה חודשים.¹³⁵ בכך נהייתה שוודיה למדינה הראשונה בעולם שהטילה איסור פלילי גורף על רכישת שירותי מין, אבל לא על מכירת שירותי מין, במטרה ברורה להפוך את הלקוח בתעשיית הזנות למושא היחיד של החקיקה. מהלך פלילי זה נסמך על העמדה הרשמית שלפיה זנות, מעצם מהותה, היא פרקטיקה של אלימות גברית נגד נשים וילדים, אשר פוגעת בעקרון השוויון בין המינים ולכן מהווה בעיה חברתית קשה.¹³⁶ במקום לדבר על הזנות כבעיה מוסרית, כפי שהשיח הרווח נוטה לעשות בדרך-כלל, הגדיר אותה המחוקק השוודי כתופעה חברתית הפוגעת בזכויות אדם יסודיות – כגון הזכות לשלמות הגוף, להגנה על החיים ולכבוד האדם – וגם בזכות לשוויון בין המינים, ומכאן נגזרה מסקנה הכרחית ביחס להכרח ולצידוק שבהתערבות פלילית.¹³⁷ המחוקק השוודי העמיד אם כן את עקרון השוויון בין המינים במרכז הדין

135 החיקוק המקורי חוקק בשנת 1998 ונכנס לתוקף ב-1 בינואר 1999: Act Prohibiting the Purchase of Sexual Services (SFS1998, 448). בשנת 2005, כחלק מרפורמה כללית בעבירות מין, בוטל האיסור המקורי והוחלף באיסור דומה המעוגן כיום בפרק 6, ס' 11, לקוד הפלילי השוודי. ראו: Legislation on the Purchase of Sexual Services (Government Offices of Sweden, 2010), www.sweden.gov.se/sb/d/4096/a/119861. מכוחו של איסור פלילי זה, כל אדם המקבל שירותי מין בתמורה מבצע עבירה פלילית. לצורך הרשעה די גם ברכישה חד-פעמית של שירותי מין. תמורה יכולה להיות בצורה של כסף, אך גם באמצעים אחרים, כגון סמים או אלכוהול. לסקירה היסטורית של החקיקה ולניתוח יסודותיו של איסור פלילי זה ראו: Ministry of Justice, *The Inquiry on the Evaluation of the Ban on Purchase of Sexual Services – Summary* 29–33 (2010), www.sweden.gov.se/content/1/c6/14/92/31/96b1e019.pdf (להלן: *Ban on Purchase of Sexual Services*).

136 בנייר-העמדה שפרסם משרד התעשייה, התעסוקה והתקשורת השוודי ביחס לזנות ולאיסור הפלילי של רכישת שירותי מין – *Prostitution and Trafficking in Women*, לעיל ה"ש 63 – נכתב: "In Sweden, prostitution is regarded as an aspect of male violence against women and children. It is officially acknowledged as a form of exploitation of women and children that constitutes a significant social problem, which is harmful not only to the individual prostituted woman or child, but also to society at large. The Swedish Government has long given priority to combating prostitution and trafficking in human beings for sexual purposes. This objective is an important part of Sweden's goal of achieving equality between women and men, at the national level as well as internationally. Gender equality will remain unattainable as long as men buy, sell and exploit women and children by prostituting them".

137 בנייר-העמדה שפרסם משרד התעשייה, התעסוקה והתקשורת השוודי – שם – נכתב תחת הכותרת "תוצאותיה של הזנות": "Movies, advertisements, fashion, music, Internet, literature and the media generally portray women and girls as objects, while presenting a false image of prostitution. The violence regularly inflicted on women and girls by buyers, pimps and human traffickers is thus trivialized. Women and children, mainly girls, in prostitution regularly suffer threats, abuse, rape, assault and battery, torture, unwanted pregnancies, infertility, injuries and permanent damage to the skeleton, genital area and anus, as well as extreme humiliation and degradation".

בזנות, וראה בעוצמת הפגיעה בו בהקשר זה משום הצדקה להתגייסות המשפט הפלילי למיגור התופעה בדרך של הפללת צרכני הזנות. יתרה מזו, מה שהניח את הבסיס למהלך החקיקתי השוודי הוא קעקוע הדיכוטומיה המסורתית בין "הזנות החופשית" לבין "הזנות בתנאי ניצול", והמשגתה המחודשת של הזנות כולה כפרקטיקה פוגענית, אשר חברה המחויבת לשוויון בין המינים אינה יכולה להשלים עימה. ברוח שהגישה לאחרונה ועדת בדיקה ממשלתית בשוודיה בראשותה של שרת המשפטים, אשר בחנה את תוצאותיו של החוק במלאת עשור לחקיקתו, ניתן ביטוי לדברים אלה ביחס לרקע לחקיקת האיסור הפלילי:

The ban was intended to help fight prostitution and its harmful consequences in a more effective manner than was possible using the previous measures against prostitution. The legislative proposal stated that it is shameful and unacceptable that, in a gender equal society, men obtain casual sexual relations with women in return for payment and that Sweden by introducing a ban on purchasing sexual services, also sent an important signal to other countries highlighting our outlook on purchasing sexual services and prostitution. It pointed out that prostitution entails serious harm to both individuals and to society.¹³⁸

(ג) "ובכל-זאת מה לגבי הזונה החופשייה והמאושרת?"

"ובכל-זאת מה לגבי הזונה החופשייה והמאושרת?" – שאלה זו עולה שוב ושוב בכל פורום שדן בשאלת הפללתם של צרכני זנות, ותמיד יש מי ששמע על "הסטודנטית" המתפרנסת מבחירה חופשית וללא פגיעה מעיסוק בזנות. בהקשר זה חשוב לציין כי הנתונים מהארץ ומהעולם ביחס לעוסקות בזנות אינם מספקים תימוכין אמפיריים לקיומה של זנות חופשית ומאושרת. כאמור, רובן המכריע של העוסקות בזנות מגיעות לזנות מתוך מצוקה קשה, חוות פגיעות גופניות ונפשיות כחלק מעיסוקן בזנות, ורובן המכריע היו מעדיפות, אילו יכלו, להיחלץ מהזנות. הזנות החופשית והמאושרת, אם קיימת בכלל, מצויה בשולי התופעה, ואינה מעידה על הכלל.

עם זאת, למען השלמת הדיון חשוב לתת את הדעת לסוגיה זו, ולשאול אם יש בקיומן של נשים ספורות העוסקות בזנות מבחירה חופשית וללא פגיעה כדי לשנות במשהו את מסגרת הדיון ולהשפיע על שאלת הפללתם של מי שצורכים שירותי זנות. יתרה מזו, למען ההגינות חשוב להכיר בכך שיש נשים העוסקות בזנות המתנגדות למהלך של הפללת לקוחות. לפני כשנה התקיים בוועדת-המשנה של הכנסת למאבק בסחר בנשים דיון בנושא

¹³⁸ *Ban on Purchase of Sexual Services*, לעיל ה"ש 135.

הטלת אחריות פלילית על הלקוחות של תעשיית המין והזנות.¹³⁹ לדיון הגיעו גם שתי נשים העוסקות בזנות, אשר הביעו התנגדות נחרצת להצעת החוק גם בשמן של נשים אחרות העוסקות בזנות. ביסודה של התנגדות זו, שזכתה מאוחר יותר בדיון מפורט יותר באחד הפורומים הפמיניסטיים, עומדים שני טעמים עקרוניים. ראשית, הועלתה הטענה כי רוב הנשים העוסקות בזנות תלויות לפרנסתן בעיסוק זה. הפללתם של צרכני זנות תפגע אפוא בראש ובראשונה דווקא בהן – היא תחייב אותן לרדת למחתרת ותפגע באופן אנוש במטה לחמן. הטיעון השני נוגע ביסוד הניצול והפגיעה שבזנות, ולפיו לא רק שיש נשים הרוצות לעסוק בזנות, הן גם אינן רואות את עצמן מנוצלות או נפגעות במסגרת עיסוק זה, ומתנגדות לפיכך לכל התערבות פטרנליסטית בהקשר זה.

ביחס לטיעון הראשון אני סבורה כי אין בו מלכתחילה כדי לקעקע את הצידוק והצורך שבהפללת לקוחות. אם הזנות היא פרקטיקה פוגענית נגד נשים העוסקות בזנות, כפי שעולה מהנתונים הרבים שהוצגו לעיל, העובדה שנשים אלה תלויות למחייתן בזנות אין בה לבדה כדי לשנות את מסגרת הדיון. מה שטיעון כזה ממחיש או מדגיש הוא כי את הצעד של הפללת לקוחות יש ללוות בתוכניות סיוע ושיקום לנשים העוסקות בזנות, שיספקו להן סיוע כלכלי וכלים לקיום בכבוד.¹⁴⁰ הרי באותה מידה ניתן להניח שביטול העבדות בזמנו בארצות-הברית ערער את מסגרת חייהם של עבדים רבים והותיר אותם ללא קורת-גג וללא פת לחם, אולם עובדה זו אין בה כמובן כדי להוביל למסקנה שביטול העבדות היה שגוי. היא רק ממחישה עד כמה חיוני תפקידה של המדינה לסייע לכל אדם באופן פעיל לבנות לעצמו חיים שיש בהם מינימום של כבוד אנושי.

הטיעון השני, לעומת זאת, הוא טיעון מאתגר יותר, שכן הוא מערער לכאורה את הטענה כי הזנות היא תמיד פרקטיקה של ניצול נשים ופגיעה בהן, ומחזיר אותנו שוב להבחנה המסורתית בין זנות חופשית לבין זנות בתנאי ניצול. לאחר אותו דיון בכנסת סיפרה לי אחת משתי הנשים העוסקות בזנות, שהגיעו לדיון על-מנת להתנגד להצעת החוק להפללת לקוחות, כי היא מספקת שירותי זנות בדירתה, וכי היא חשה ביטחון בעיסוק זה, שכן היא מעולם לא נאנסה או חשה איום ממשי על גופה או חייה. לתחושת ביטחון זו אחראי בעיקר הסרסור שלה, הדואג לסנן את הלקוחות ולהבטיח כי רק לקוחות "נורמליים" יפקדו את

139 פרוטוקול ישיבה מס' 8 של ועדת-המשנה למאבק בסחר בנשים, הכנסת ה-18 (23.12.2009) www.knesset.gov.il/protocols/data/html/sachar_mishne/2009-12-23.html

140 בשנת 2007 גובשה תוכנית בין-משרדית לטיפול בעוסקות בזנות שהן תושבות ישראל ולשיקומן. מטרת התוכנית היא לתת מענה לצורכיהן של נערות ונשים העוסקות בזנות כדי לצמצם נזקים ולסייע להן לחדול מעיסוק זה. על-פי נתונים של משרד הרווחה והשירותים החברתיים, במסגרת התוכנית מופעלות דירות-חירום ומרפאות ניידות, המטפלות במאות נשים העוסקות בזנות. ראו גלעד נתן "סיוע הרשויות לקורבנות סחר בבני-אדם בתחומי הרווחה והבריאות" מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2009) www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02346.pdf

דירתה. גם בהנחה שהדברים הללו נכונים, ושיש נשים נוספות כמו אישה זו המצליחות להתקיים מזנות ללא פגיעות פיזיות ונפשיות,¹⁴¹ השאלה היא מה משמעותה של עובדה זו על רקע ההקשר החברתי שבו מתקיימת הזנות ואשר אותו היא אוכפת. לטעמי, העיקר בדיון בזנות הוא לא השאלה אם יש נשים ספורות בתחום זה שאינן מוכפפות לפרקטיקות הפוגעניות המהוות בדרך-כלל חלק בלתי-נפרד מהעיסוק בזנות, אלא אם הזנות במהותה, כמוסד חברתי, היא פרקטיקה שיכולה לעלות בקנה אחד עם עקרון השוויון בין המינים ועם שיח זכויות בסיסי. אני סבורה כי התשובה לשאלה אחרונה זו היא שלילית, ומסקנה זו מחזירה אותנו להקשר ההיסטורי-החברתי של הזנות, שבו כבר דנו בהרחבה לעיל. כאמור, הזנות התפתחה בעולם שנשלט על-ידי גברים, והקשר מגדרי-היררכי זה הכרחי לצורך הבנת מאפייניה של התופעה עד עצם היום הזה. מבחינה זו, הטענה כי פה ושם יש נשים המצליחות להתקיים בכבוד בזנות, ללא אונס וללא אלימות, מחמיצה חלק משמעותי מהדילמה. גם "הזנות החופשית" מתקיימת בעולם שבו רק נשים הן "זונות", על כל המשתמע מכך, ורק גברים צורכים מהן שירותי זנות. גם המוטיווציה להליכה לזונה, הפנטזיות הגבריות של שליטה בנשים והכפפתן שהזנות משרתת, כמו-גם הדחפים האלימים והעמדות המיזוגניות שהיא מעוררת ומנציחה – כל אלה ממשיכים להתקיים כחלק בלתי-נפרד מאותו הקשר מגדרי כוחני המכתיב את אופייה של הזנות עד עצם היום הזה. משמע, גם אם אישה כזו או אחרת מצליחה לחמוק באופן אישי מהיבטיה הפוגעניים יותר של הזנות, היא משתפת עדיין בפרקטיקה אשר מנוגדת מעצם מהותה לעקרון השוויון בין המינים, וחותרת באופן מתמיד תחתיו. מסיבה זו אין בקיומן של נשים ספורות כאלה כדי לערער את הציודוק ואת הצורך שבמיגור התופעה באמצעות הפללת הלקוח.

(ד) הפללה חד-צדדית

דברים אלה מובילים אותנו להיבט האחרון של החקיקה המוצעת – היבט החד-צדדיות. כאמור, הצעת החוק התלויה ועומדת בישראל מציעה, כמו החוק השוודי, להטיל איסור פלילי רק על מי שרוכש שירותי זנות, ולא על מי שמספקם. עובדה זו מעוררת ביקורת, אשר מצטרפת לביקורת הכללית המתמקדת בחופש הבחירה שבזנות ומהווה חלק בלתי-נפרד ממנה. הנטייה הרווחת היא כאמור לצייר את הזנות כמפגש שוויוני בין שני אנשים. כאשר זו נקודת המוצא, אין אלא להסיק אחת משתיים: אם אין מקום להפללה, אזי אין להפיל שום צד למעשה הזנות, ואם מתקיימים בכל-זאת טעמים להפללה, אזי בשם השוויון והדמיון יש

141 למען השלמת התמונה כדאי לציין כי מפיה של האישה השנייה העוסקת בזנות שהגיעה לדיון בכנסת על-מנת להתנגד להצעת החוק שמעתי דברים הפוכים. היא הופתעה לגלות כי חברתה לא חשה מעולם איום ממשי על חייה, וסיפרה לי לא רק על הפגיעות השונות שגרמו לה לקוחות, אלא גם על כל אותן פעמים שבהן חושיה המחודדים הצילו את חייה, כאשר חשה מראש במסוכנותו של לקוח כזה או אחר והצליחה להימלט על נפשה.

להפיל את שני הצדדים.¹⁴² עם זאת, כפי שכבר הסברתי לעיל, מצג הדמיון והשוויון בזנות הוא מצג-שווא, שאינו עולה בקנה אחד עם המציאות הרווחת בזנות. יתרה מזו, ברמה העקרונית מצב של הפללה חד-צדדית יכול שיעלה בקנה אחד עם עקרונות המשפט הפלילי. אומנם, בדרך-כלל מופללים שני הצדדים התורמים להתרחשות שהמשפט הפלילי חפץ למנוע. כך הדבר בעברות כגון קבלת רכוש גנוב או שוחד.¹⁴³ עם זאת, כמו ביחס לשאלת ההסכמה, גם לעקרון ההדדיות בהפללה יש חריגים. בכל הנוגע בהפלות, למשל, ההסדר הקיים בחוק העונשין מטיל אחריות על הרופא המבצע הפלה, אולם נמנע מהטלת אחריות פלילית על האישה.¹⁴⁴ באופן דומה קיימת בחוק העונשין עברה של שידול או סיוע להתאבדות,¹⁴⁵ אולם אין עברה של נסיון התאבדות.¹⁴⁶ הרציונל ביסודם של הסדרים פליליים חד-צדדיים אלה מושתת על ההכרה בפערים ביחסי הכוח בין הצדדים השונים להתנהגות החברתית הפסולה, בתרומתם השונה לביצועה של ההתרחשות שהמשפט הפלילי חפץ למנוע, ובהבדלי העוצמה בין האינטרסים החברתיים המצדיקים את הפללתו של כל אחד מהצדדים. ביטוי מובהק לדברים הללו אנו מוצאים כבר כיום בהסדר הפלילי הקיים בנוגע לזנות. חוק העונשין יוצר הבחנה בין קטינים המספקים שירותי זנות לבין מי שצורכים מהם שירותים אלה, כאשר בהקשר זה רק הלקוח של הקטין נושא באחריות פלילית, ולא הקטין או הקטינה המספקים לו שירותי מי.¹⁴⁷ משמע, ההסדר הקיים בחוק העונשין בנוגע לזנות כבר מכיר בהקשרים מסוימים בלגיטימיות של עקרון ההפללה החד-צדדית של צרכני זנות, והשאלה הנשאלת בהקשר זה היא אם יש מקום להבחין בין זנות של קטינים לבין זנות רגילה. שאלה זו נוגעת בטבורה של ההבחנה בין "זנות בתנאי ניצול" לבין "זנות חופשית", שהיא הבסיס להבדל שחוק העונשין משרטט בין לקוחות של זונות קטינות לבין לקוחות של זונות בגירות. לטעמי, לנוכח הנתונים שנפרשו לעיל ביחס למציאות חיייהן של העוסקות בזנות, נראה שניתן להציב סימני שאלה ביחס לתוקפה של הבחנה זו. כאמור, רוב העוסקות בזנות נכנסות לתחום זה בעודן קטינות, הרקע לכניסתן לזנות הוא מצוקה

142 ביטוי לעמדה זו אפשר למצוא, בין היתר, בנייר-העמדה של הסנגוריה הציבורית, שבו נכתב בהקשר זה: "החוק המוצע יוצר דיס-הרמוניה מבחינת המשפט הפלילי. החוק אוסר את הביקוש ליחסי מיין בתשלום, ללא הטלת מגבלות על ההיצע והשידול לקיום יחסים כאלו. הניסיון ליצור חיץ בין נותן השירות למקבלו הוא מלאכותי. המשפט הפלילי רואה בנותן השירות שותף לדבר עבירה, ובנסיבות מסוימות גם משדל. ואכן, ברוב המכריע של המדינות אשר בחרו להפיל לקוחות, גם נותן השירות מוחזק כמי שעבר עבירה ונענש בגינה." "עמדת הסנגוריה הציבורית I", לעיל ה"ש 72.

143 ראו, בהתאמה, ס' 411 ו-412 לחוק העונשין וס' 290 לחוק העונשין.

144 ס' 313 לחוק העונשין.

145 ס' 302 לחוק העונשין.

146 בפקודת החוק הפלילי המקורית משנת 1936 נכללה גם עברה של נסיון התאבדות (ס' 221(1) לפקודה), שהוגדרה כעוון, אולם עברה זו נמחקה מאוחר יותר מחוק העונשין.

147 ס' 203 לחוק העונשין.

ברבדים רבים, והכניסה לזנות רק מעמיקה מצוקה זו. בנסיבות אלה המעבר מעיסוק בזנות כקטינה לעיסוק בזנות כבגירה לא רק בלתי-נמנע, אלא גם מצוי על אותו רצף של מצוקה, אלימות, ניצול, סמים וכיוצא בהם. משמע, נראה כי בהקשר זה אין זה ברור כלל אם ניתן להבחין בין הזונה בת השבע-עשרה לבין הזונה בת השמונה-עשרה בכל הנוגע בשאלות של בחירה והסכמה, מחד גיסא, ובשאלת הצידוק של הפללת הלקוח, מאידך גיסא.

לבסוף, חשוב לזכור כי הצעת החוק הישראלית להפללה חד-צדדית אך גורפת של כל מי שרוכש שירותי זנות מתבססת על מודל משפטי קיים. כיום קיימת חקיקה דומה כבר בשלוש מדינות. נוסף על שוודיה, שהטילה כאמור איסור פלילי על רכישת שירותי מיין כבר בשנת 1999, אימצו לאחרונה גם נורווגיה ואיסלנד את העיקרון של הפללת הלקוח, וחוקקו איסורים פליליים דומים לאלה המעוגנים בחוק השוודי.¹⁴⁸ בכך נבדלים מודלים משפטיים חדשים אלה ממודלים משפטיים מסורתיים שהפלילו – ועדיין מפלילים – לקוחות של זונות. בארצות-הברית, למשל, אנו מוצאים בחלק מן המדינות גישה אוסרנית כלפי הזנות שממנה נגזרים איסורים פליליים לא רק לגבי רכישת שירותי זנות, אלא גם לגבי העיסוק בזנות.¹⁴⁹ גישה זו מקורה בהוקעה המוסרנית המסורתית של הזנות כעניין מגונה שאינו הולם אנשים מהוגנים, והיא מהווה את הקצה האחד של הקשת שבצידה האחר נמצאת הגישה המתנגדת להפללתה של "הזנות החופשית". למרות התוצאות המשפטיות השונות בתכלית שכל אחת מהגישות הללו מנסה לקדם, אין הבדל בהנחות-היסוד שלהן מבחינת קווי הדמיון שהן משרטטות בין הלקוח לזונה. משמע, הן הגישה המגינה על "הזנות החופשית" מפני הפללה והן הגישה המוסרנית המפלילה הן את הלקוח והן את הזונה נסמכות על הנחות דומות ביחס למידת הסימטרייה והשוויון בין הלקוח לזונה, ומכאן גוזרות מסקנה דומה בדבר הצורך בטיפול משפטי אחיד בלקוח ובזונה.¹⁵⁰ החקיקה החדשה בשוודיה, בנורווגיה ובאיסלנד משנה את הנחות-היסוד של הדיון, ובמקום להתמקד בפגיעתה של הזנות במוסר הציבורי, היא מתמקדת בפגיעתה של הזנות בנשים העוסקות

148 החוק בנורווגיה נכנס לתוקף בינואר 2009. ראו: Niklas Jakobsson & Andreas Kotsadam, *Do Laws Affect Attitudes? An Assessment of the Norwegian Prostitution Law Using Longitudinal Data*, 457 WORKING PAPERS IN ECONOMICS (2010) (להלן: Jakobsson & Kotsadam (2010)). החוק באיסלנד נחקק באפריל 2009. החוק מאפשר לגזור שנת מאסר על מי שרוכש שירותי מיין בתשלום, ושנתיים מאסר כאשר מדובר ברכישת שירותי מיין מקטיין. ראו: Fréttir, *A New Law Makes Purchases of Sex Illegal in Iceland*, www.jafnretti.is/jafnretti/?D10cID=ReadNews&ID=523.

149 לסקירה של מודלים משפטיים קיימים כלפי הזנות, ובכלל זה של הגישה האוסרנית הנפוצה בחלק ממדינות ארצות-הברית, ראו דפנה סחייק "הפללת לקוחותיה של תעשיית המין: מחקר משווה" מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2004) www.knesset.gov.il/mmm/data/; בן ישראל ולבנקרון, לעיל ה"ש 65; שגיא, לעיל ה"ש 45, בעמ' 586–593.

150 ראו שיקוף של הדברים הללו גם ב"עמדת הסנגוריה הציבורית I", לעיל ה"ש 72.

בזנות ובנשים בכלל. הסטה זו של מרכז-הכובד של הדיון אל העוסקות בזנות עצמן מערערת כאמור את הסימטרייה בין הלקוח לזונה, ומניחה את התשתית להצדקת ההסדר המשפטי המתמקד רק בהפללת הלקוח ככלי מרכזי למיגור התופעה.

ה. על משפט פלילי ושינוי חברתי

לצד הטיעונים העקרוניים נגד הפללתם של צרכני זנות מופיע גם הטיעון המעשי שלפיו הדרך הראויה להתמודד עם בעיית הזנות היא באמצעות חינוך, שכן לפני שאנו מפלילים התנהגות מסוימת, הציבור צריך להפנים את הפסול שבה. ללא הפנמת הפסול שבזנות, אנו עלולים להימצא במצב שבו יש נורמה פלילית שאינה מכובדת על-ידי הציבור. מצב דברים זה עלול להוביל לזילות המשפט הפלילי ולערעור הלגיטימיות של מערך כללים זה כמכשיר להכוונת התנהגות.

אכן, בדרך-כלל הדרך הראויה היא לנקוט קודם-כל מהלך חינוכי, ולהטיל איסור פלילי רק כאשר איסור זה עולה בקנה אחד עם התפיסות המקובלות בחברה ותואם את מידת החומרה שהציבור מייחס להתנהגות הרלוונטית. ביחס לזנות אין ספק שאין כרגע הלימה בין העמדות הרווחות בציבור לבין הצעת החוק הרלוונטית. סקר שנערך על-ידי מרכז המחקר והמידע של הכנסת מגלה כי רוב הציבור אינו תומך בהעמדה לדין של מי שפונה לאישה העוסקת בזנות לשם קבלת שירותים מיניים בתשלום.¹⁵¹ עמדה זו אינה מפתיעה. בצד הגברי התפתחה כאמור הפרקטיקה של ההליכה לזונה כבר לפני אלפי שנים כנורמה נטולת קלון אשר מתיישבת עם מהותה של המיניות הגברית ונגזרת ממנה. לכן אין תמה שרוב הציבור ורוב מכריע של הגברים אינם מבינים את הצורך ואת הצידוק שבהטלת איסור פלילי על פרקטיקה גברית ארוכת-שנים זו.

עם זאת, העובדה שהציבור טרם הפנים את גבולות האסור והמותר בהקשר מסוים אינה צריכה להוות מחסום מוחלט מפני הפללה. השאלה הקריטית בעיניי היא מידת הדחיפות שבמיגור ההתנהגות הרלוונטית. מידת דחיפות זו נגזרת מעוצמת הפגיעה הכרוכה בהתנהגות הנבחנת. כאמור, המציאות האמפירית ביחס לזנות היא מציאות קשה. יתרה מזו, בכל הנוגע בזנות נראה כי דווקא בשל שכיחותה של פרקטיקת ההליכה לזונה, ובשל העובדה שצרכני זנות הם לרוב אנשים נורמטיביים הבאים מכל שכבות האוכלוסייה, לכוחו המרתיע של המשפט הפלילי יכולה להיות חשיבות מיוחדת. הסקר שנערך על-ידי מרכז המחקר והמידע של הכנסת גילה בהקשר זה כי אף שרובו המוחלט של ציבור הנשאלים התנגד להפללת לקוחות, חלק גדול מקבוצה זו סבר בה-בעת כי מהלך כזה של הפללה

151 שירלי אברהמי "ממצאי סקר דעת קהל בנושא הפללת הלקוח בשירותי המין" מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2007) www.knesset.gov.il/mmm/data/docs/m01840.doc

ישפיע על צמצום התופעה.¹⁵² עמדה זו, חשוב לציין, מתיישבת עם מחקר שנערך בקולורדו שבארצות-הברית, שבה מוטל איסור פלילי על זנות ועל רכישת שירותי זנות. מחקר זה מצא כי רוב הגברים שנעצרו פעם אחת בגין צריכת שירותי זנות לא חזרו על עברה זו.¹⁵³ גם המחקר הסקוטי שבחן עמדות של גברים שצרכו שירותי זנות מצא כי רובם המכריע סברו כי לסנקציות פליליות שונות בתחום זה יכולה להיות השפעה מרתיעה ממשית על גברים.¹⁵⁴ נתונים אלה מחזקים את המסקנה כי דווקא בשל העובדה שקניית שירותי זנות נהנית עדיין מלגיטימציה חברתית עמוקה, ראוי שהמהלך הפלילי יקדם לשינוי התודעתי ויסייע בהשגתו באמצעות שרטוט מציאות משפטית פורמלית שונה של אסור ומותר.

דוגמה חשובה בהקשר הישראלי למקרה שבו קדם המהלך הפלילי למהלך החינוכי וסייע בהשגתו היא האיסור הפלילי של הטרדה מינית שנקבע בשנת 1998 בחוק למניעת הטרדה מינית.¹⁵⁵ לחקיקת החוק לא קדם מהלך חינוכי מקיף. החוק נחקק על רקע מציאות רווחת של הטרדה מינית של נשים בישראל, במיוחד במקום העבודה ובצבא.¹⁵⁶ יתר על כן, התגובות הציבוריות על חקיקתו העידו על חוסר הבנה של הפסול שבהטרדה המינית ושל הצידוק החוקי להפלתה.¹⁵⁷ עם זאת, כיום כבר קיימים ממצאים המעידים כי בשנים שלאחר חקיקת החוק התרחשו שינויים הן בהיקף ההטרדה המינית והן בתפיסת הציבור לגבי חומרת המעשה. בכל הנוגע בשינוי בהיקף ההטרדה המינית, הצבא מספק לנו זירה חשובה לבחינה. שלושה סקרים של יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים, שנעשו לאחר חקיקת החוק בהפרש של שנים אחדות זה מזה, מגלים כי מאז נחקק החוק חלה הפחתה הדרגתית מתמשכת בהיקף ההטרדה המינית בצבא.¹⁵⁸ באשר לתפיסת הציבור לגבי חומרתו של

152 ש.ם.

153 Devon D. Brewer et al., *A Large Specific Deterrent Effect of Arrest for Patronizing a Prostitute*, PLoS ONE 1(1):e60 (2006), www.pubmedcentral.nih.gov/picrender.fcgi?artid=1762352&blobtype=pdf.

154 CHALLENGING MEN'S DEMAND FOR PROSTITUTION, לעיל ה"ש 71, בעמ' 26–27.

155 החוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח-1998.

156 כך, למשל, מחקר פנימי שנערך במשטרת ישראל סמוך לחקיקת החוק גילה כי 92% מהנשים העובדות במשטרה דיווחו כי הוטרו מינית במסגרת עבודתן. ברוך קרא "מחקר שערכה המשטרה: 92% מהשוטרות הוטרו מינית בעבודה" הארץ 12.11.2000 א 3.

157 כך, למשל, אמר חבר-הכנסת רחבעם זאבי בעת הדיון שנערך בכנסת לקראת הקריאות השנייה והשלישית של הצעת החוק למניעת הטרדה מינית: "לכן בנקודה זו אני מסכם ואומר: יש נורמות בחברה שלנו שהיא חברה פתוחה ומעורבת, ואני שואל אתכן, המציעות, האם אתן רוצות ליצור מחיצות, להפסיק את החיזורים, אסור יהיה יותר להחמיא, אסור יהיה יותר להזמין, אסור יהיה לעגוב?... ד"כ 20, 5903 (התשנ"ח).

158 באופן ספציפי נמצא כי בשנת 2002 עמד שיעור ההטרדה המינית בצבא על כ-21%, בשנת 2004 פחת שיעור זה ל-18%, ובשנת 2006 כבר דיווחו רק 14% מהחיילות על הטרדה מינית. ראו שלי שטרקר ויעל טופל "ההטרדה המינית בצה"ל: מחקר בקרב חיילות וקצינות בשירות חובה – דו"ח מס' 3" מוקד ידע מגדר (יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים – מדור מחקר, 2007) www.aka.idf.il/SIP_STORAGE/files/6/61926.pdf.

מעשה ההטרדה המינית, מחקר שנערך בישראל באמצע שנות האלפיים – כששנים לאחר חקיקת החוק למניעת הטרדה מינית – מצא כי רוב בקרב הציבור הישראלי כבר תפס בנקודת זמן זו הטרדה מינית כמעשה חמור, ומיקם אותה גבוה במדרג של חומרה גם בהשוואה למעשים פליליים אחרים.¹⁵⁹ על פניו נראה אפוא כי מה שהניע מהלך של שינוי חברתי בהקשר זה היה בעיקר המעבר ממצב של התנהגות מותרת להתנהגות פלילית אסורה. מעבר זה, כמו גם המהלך של העמדה לדין של מטרידים רבים שהתאפשר כתוצאה מכך, שרטטו מחדש את גבולות המותר והאסור גם בעבור מי שהתקשו להבין את הפסול שבהטרדה מינית, ויצרו אפקט הרתעתי שאין לזלזל בחשיבותו.

זאת ועוד, נראה כי הניסיון מן המשפט המשווה מספק תובנות חשובות ביחס לכוחו של המשפט הפלילי ולתרומתו המשמעותית לקידום מהלך חינוכי של שינוי עמדות בקרב הציבור בהקשר הספציפי של רכישת שירותי מיין. המקרה השווידאי מספק לטעמי את הדוגמה החשובה ביותר בהקשר זה. כאמור, החוק השווידאי המפליל צרכני זנות נחקק לפני יותר מעשור שנים, ולאחרונה הגישה שם ועדה ציבורית, בראשות שרת המשפטים, דוח מקיף הבוחן את פועלו של החוק ואת התוצאות שהניב.¹⁶⁰ דוח זה, שהוגש לממשלת שוודיה לפני חודשים אחדים, כולל ממצאים ומסקנות חשובים התומכים בשימוש בכלי הפלילי ככלי לשינוי חברתי בהקשר של הזנות, וזאת הן ברמה הנורמטיבית והן ברמה של שינוי דרכי התנהגות. באופן ספציפי מצאה הוועדה כי בשנים שחלפו מאז נחקק החוק פחתה זנות-הרחוב בשוודיה במחצית לפחות, וכי במקביל לא נרשמה עלייה בסוגי הזנות הגלויים פחות, כגון פרסום שירותי זנות באינטרנט או מתן שירותי מיין במועדוני חשפנות, במועדוני-לילה, במכוני ליווי ועוד. לא נמצאו גם תימוכין לכך שנשים שעבדו בעבר כזונות-רחוב מועסקות כיום בזנות במסגרות אחרות. במילים אחרות, לא נמצא ביסוס לטענה כי הזנות בשוודיה לא פחתה אלא רק שינתה את פניה וירדה למחתרת. הוועדה מצאה אפוא כי האיסור הפלילי שהוטל על רכישת שירותי מיין היה יעיל בהפחתת הזנות והסחר בנשים בשוודיה, ומבחינה זו השיגה החקיקה הפלילית את מטרתה. זאת ועוד, הוועדה מצאה כי השינוי החוקי בשוודיה והמעבר למודל משפטי שביסודו הפללה של הלקוח השפיעו גם על התפיסות החברתיות הרווחות ביחס לזנות, כך שאי-אפשר לנתק בין השינוי הנורמטיבי לבין השינוי בדרכי ההתנהגות שחולל החוק. בהקשר זה בחנה הוועדה סקרי דעת-קהל שנערכו לפני החקיקה הפלילית ולאחריה, ומצאה כי למעשה החקיקה עצמו הייתה השפעה גדולה על מידת התמיכה הציבורית בעיקרון של הפללת צרכני זנות, במיוחד בקרב אנשים צעירים. דברים אלה ממחישים לטעמי את האופן שבו למסרים הנורמטיביים של המשפט הפלילי יש השפעה תודעתית החורגת מיסוד ההרתעה הפורמלית, ואת החשיבות שבעצם הגדרתה של

Sergio Herzog, *Public Perceptions of Sexual Harassment: An Empirical Analysis in Israel from Consensus and Feminist Theoretical Perspectives*, 57 *SEX ROLES* 579 (2007).

160. *Ban on Purchase of Sexual Services*, לעיל ה"ש 135.

התנהגות מסוימת כפלילית כדרך להכוונת התנהגות. יתרה מזו, דברים אלה יכולים גם לזרות אור על הנתונים שמצאה הוועדה השוודית בנוגע לשינוי דפוסי ההתנהגות הגברית בהקשר של זנות. כך, למשל, סקר משנת 2008 שעליו התבסס דוח הוועדה גילה כי גברים רבים שבעבר צרכו שירותי זנות דיווחו כי בעקבות חקיקת האיסור הפלילי הם הפסיקו לרכוש שירותי מיין בתשלום. ממצאים אחרים שאספה הוועדה הצביעו על פערים עקביים בין שוודיה לבין שכנותיה בסקנדינביה באחוז הגברים הצורכים שירותי מיין. על בסיס דברים אלה סיכמה הוועדה וקבעה כי ניתן כיום לקבוע בוודאות שהאיסור הפלילי השיג את מטרתו, וכי הוא מהווה מבחינה זו כלי חשוב במאבק למיגור הזנות והסחר בנשים למטרות זנות.

דברים אלה נתמכים גם על ידי שני מחקרים שנערכו לאחרונה בנורווגיה ואשר בחנו את העמדות הציבוריות הרווחות כלפי זנות ואת השינויים שהתחוללו בהן בעקבות המהלכים המשפטיים שננקטו שם להפלת לקוחות.¹⁶¹ כאמור, בנורווגיה נכנס לתוקף האיסור הפלילי של רכישת שירותי מיין רק בינואר 2009 – עשר שנים לאחר ששוודיה נקטה מהלך דומה. המחקר הראשון, שבחן את עמדות הציבור הנורווגי ערב חקיקת החוק והשווה בינו לבין העמדות הרווחות בשוודיה, מצא כי השוודים מגלים באופן מובהק עמדות שליליות יותר כלפי זנות בהשוואה לנורווגים.¹⁶² המחקר גם מצא כי בקרב הציבור השוודי החיבור בין הפללת צרכני זנות לבין קידום השוויון בין המינים הוא ברור יותר, ומהווה הסבר מורש ומקובל הנותן לגיטימיות לחקיקה הפלילית הרלוונטית. יתרה מזו, מכיוון שנמצאו הבדלים משמעותיים בעמדות הציבור השוודי כלפי זנות בין התקופה שלפני החקיקה הפלילית לבין התקופה שלאחריה, המסקנה הייתה כי לחקיקה השוודית כשלעצמה הייתה השפעה של ממש על עיצוב עמדות הציבור ביחס לפסול שבזנות. מחקר המשך שנערך בנורווגיה כשנה לאחר חקיקת החוק, ואשר ניסה לבחון אם החוק הצליח לחולל שינוי בעמדות הציבור, אכן מצא ניצנים של שינוי כזה.¹⁶³ בעוד שבקרב האוכלוסייה הכללית לא נרשמו בשלב זה שינויים ביחס לזנות, במקומות דוגמת אוסלו הבירה, שבה השינוי שחולל החוק היה גלוי יותר לעין מבחינת השפעתו על הפחתתה של זנות הרחוב, נרשם בקרב הציבור יחס שלילי יותר מבעבר כלפי קניית שירותי מיין.

לבסוף, חשוב לזכור כי בחירה במהלך של הפללה אין משמעה זניחת אפיקים אחרים של חינוך הציבור. למעשה, ראוי שהליך ההפללה ילווה במהלך חינוכי וישלים אותו. זה מה שקרה בעקבות חקיקתו של החוק למניעת הטרדה מינית בזמנו, ואין סיבה שהליך ההפללה של צרכני הזנות לא ילווה אף הוא במהלך חינוכי מקיף. גם הצעת החוק להפלת הלקוח

Niklas Jakobsson & Andreas Kotsadam, *What Explains Attitudes Toward Prostitution?* 161
; (Jakobsson & Kotsadam (2009) 349 WORKING PAPERS IN ECONOMICS (2009) (להלן: (2009) Jakobsson & Kotsadam);

Jakobsson & Kotsadam (2010), לעיל ה"ש 148.

162 באופן ספציפי מצא המחקר פער של 18% במידת התמיכה בהפלת צרכני זנות בין הציבור השוודי לציבור הנורווגי. (2009) Jakobsson & Kotsadam, שם.

Jakobsson & Kotsadam (2010), לעיל ה"ש 148.

המונחת כעת על שולחן הכנסת מכירה בחשיבותו של היסוד החינוכי, ולפיכך קובעת כי במצב של עברה ראשונה על החוק יוכל בית המשפט להימנע מהרשעה פלילית, ולשלוח נאשם לתוכנית טיפול בקהילה שבמרכזה סדנת חינוך בנושא נזקי הזנות והפסול החברתי שבצריכתה.¹⁶⁴ באופן זה ישמש ההליך הפלילי מנוף אפקטיבי של הרתעה ומניעה לא רק באמצעות הטלת קלון בגין צריכת זנות, אלא גם באמצעות העלאת המודעות לנזקיה של הזנות בקרב ציבור אשר באופן אחר לא היה משתתף בתוכנית חינוך מעין זו.

גם הוועדה הציבורית השוודית בראשותה של שרת המשפטים, שבחנה את תוצאותיו של האיסור הפלילי שהוטל על צריכת שירותי זנות בשוודיה במלאת עשור לחקיקתו, חזרה והדגישה בדוח המסכם שלה את החשיבות שבליטוי ההליך הפלילי במהלכי חינוך שונים של הציבור, שיבהירו את חשיבותו של איסור פלילי מעין זה ואת הרציונל של קידום השוויון בין המינים העומד ביסודו, ויעמיקו את ההכרה הציבורית בחשיבות העניין. עם זאת, הוועדה גם המליצה בהצעת להעלות את רף הענישה המרבית הקבוע בחוק משישה חודשי מאסר לשנת מאסר, וזאת על־מנת לסמן גם באמצעות החוק הפלילי ולהדגיש בצורה ברורה יותר את מידת הפסול החברתי הגלום בהתנהגות זו.¹⁶⁵ חינוך הציבור אינו אפוא מסלול נפרד מההליך הפלילי, אלא מסלול הנגזר במידה רבה מעצם קיומו של איסור פלילי, המהווה מבחינה זו נקודת מוצא הכרחית למהלך יעיל של שינוי תפיסה ציבורית מושרשת ביחס לגבולות המותר והאסור.

ו. במקום סיכום: על זנות, חופש מיני ומימוש עצמי

אילו נברא העולם כיום מחדש במצב שבו מתקיים שוויון אמיתי בין נשים לגברים, ייתכן שמכירת שירותי מין על־ידי נשים וגברים כאחד הייתה מתפתחת באופן טבעי כחלק מחופש העיסוק ומן הזכות למימוש עצמי בחברה. במצב כזה ייתכן שגם קניית שירותי מין על־ידי

164 ראו ס' 21 (2) להצעת החוק, לעיל ה"ש 1, המתואר לעיל בה"ש 3. כפי שמוסבר בדברי ההסבר להצעת החוק, המטרה היא להקים תוכנית הדרכה ללקוחות, שאליה יישלחו אנשים שנעצרו לראשונה בגין עברה זו. התוכנית תכלול תכנים שונים מתחום בריאות הציבור ומתחום החוק והמשפט, וכן הרצאות של נשים שעסקו בעברן בזנות ושל גורמים נוספים. סדנות חינוך מעין אלה ללקוחות שנעצרו בגין רכישת שירותי זנות קיימות במספר רב של מדינות בארצות-הברית וכן בכמה ערים בקנדה. הן מכונות John schools, וכיום יש כבר ממצאים חשובים ביחס למידת האפקטיביות שלהן. ראו יונתן ארליך "הלקוחות של תעשיית המין" מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2005) www.knesset.gov.il/mmm/data/docs/m01282.doc; זנות, לקראת המשגה של קלון חברתי, לעיל ה"ש 122, בעמ' 60–61. רעיון זה של סדנה טיפולית כחלק מהטיפול הפלילי אינו חדש בישראל. כך, למשל, קיימות תוכניות טיפוליות למשתמשים בסמים, למורשעים באלימות במשפחה ובתחום של נהיגה מונועת, והן מופעלות כחלק בלתי-נפרד מהאכיפה הפלילית בתחומים אלה.

165 *Ban on Purchase of Sexual Services*, לעיל ה"ש 135.

שני המינים הייתה נהפכת במקביל לפרקטיקה מקובלת, המתבססת על הזכות והצורך של נשים וגברים להגיע לפורקן ולסיפוק מיניים במנותק מזוגיות קבועה וכביטוי האולטימטיבי לחופש ולשחרור המיני בחברה.

בוויכוח העכשווי על הפללת לקוחות של זונות נדמה שחלק מהמתנגדים להצעת החוק להפללתם של צרכני זנות משווים לעצמם מציאות דמיונית זו כאשר הם מגייסים את שיח הזכויות – את החירות, החופש והשוויון – להגנת המצב המשפטי הקיים. כפי שניסה מאמר זה להראות, הבעיה המרכזית בגיוסו של שיח הזכויות הליברלי להגנתה של הזנות ובהמשגתה של הדילמה המשפטית הרלוונטית במונחים א-היסטוריים וא-מגדריים היא שמהלכים אלה מטשטשים מאפיינים מגדריים מהותיים של הזנות, אשר ללא הכרה בהם אי אפשר לקיים דיון שלם בסוגיית הפללתו של הלקוח בתעשיית הזנות. הזנות, חשוב לזכור ולהזכיר, לא התפתחה כאן ועכשיו. היא אינה תוצר של המהפכה הפמיניסטית, היא לא נולדה כחלק מהמאבק לשחרור האישה, והיא אינה ביטוי לחופש מיני שממנו נהנות נשים בחברה. הזנות היא תוצר ושריד של עולם שנשלט על-ידי גברים, ואשר בו מעמדן של הנשים בחברה היה מעמד של חפץ. בעולם זה התפתחה הזנות רק משום שהיא שירתה צורך ואינטרס גבריים. העובדה שהזנות שרדה עד היום ללא שינוי במאפייניה המרכזיים – שביסודם הטיה גברית מוחלטת בצד של צריכת שירותי הזנות, מחד גיסא, והמשגת העיסוק בזנות כאנטיזה של נשיות ראויה ונורמטיבית, מאידך גיסא – היא ביטוי לעוצמתו של הסדר החברתי הפטריארכלי גם בעולם המודרני. מה שהשתנה אפוא הוא לא טיבם של הגורמים החברתיים ומבני הכוח המעצבים את הזנות ואת דפוסי צריכתה, אלא טיבם של הצידוקים החברתיים והמשפטיים אשר מצדיקים מצב חברתי זה ותומכים בשימורו: כיום, בהתאם לרוח התקופה, הזנות חוסה בצילו של שיח הזכויות הליברלי, ושואבת ממנו תוקף וצידוק. חשוב לציין כי מצב דברים זה אינו חדש. בספרות הפמיניסטית אנו מוצאים זה שנים לא-מעטות דיון ביקורתי באופן שבו הרטוריקה הליברלית מגויסת להגנתן של פרקטיקות שנוצרו במקורן בעולם פטריארכלי ולא-שוויוני.¹⁶⁶ הטענה היא שבהקשר זה מתרחש תהליך של המשגה מחודשת של פרקטיקות אלה במונחים השאולים משיח הזכויות המודרני, והמשגה מחודשת זו מעלימה את ההקשר המגדרי הכוחני והלא-שוויוני שהוליד פרקטיקות אלה במקור, ומעניקה להן תוקף מחודש.¹⁶⁷

166 ראו, למשל: Reva Siegel, *The Rule of Love: Wife Beating as Prerogative and Privacy*, 105 YALE L.J. 2117 (1996); נויה רימלט "הפרדה בין גברים לנשים כהפליה בין המינים" עלי משפט ג 99 (2005).

167 ריבה סיגל מכנה תהליך זה "שימור באמצעות שינוי" (preservation through transformation), וממחישה זאת באמצעות ניתוח מאיר-עיניים של האופן שבו דן המשפט וטיפל לאורך השנים בתופעה של אלימות נגד נשים בספרה הביתית. במקור, כך מתברר, זכתה הפרקטיקה של אלימות נגד נשים בהכשר של הדין מכוח תפיסות פטריארכליות מפורשות שהכירו בעליונות מעמדו של הבעל ביחס לאשתו ובזכויותיו ביחס לחינוכה ולמשטורה. מאוחר יותר, כאשר

בעיצומו של הדיון העכשווי על זכותו של כל "אדם" בעידן של חופש ושחרור מיני לבחור למכור את גופו, ועל זכותו המקבילה של כל "אדם" לרכוש שירותי מין, חשוב אפוא לעצור לרגע ולשאול: את מי הפרקטיקה של רכישת שירותי זנות משרתת באמת? איזו מציאות חברתית היא משמרת ומנציחה? והאם מה שנחזה כדיון ניטרלי וא-מגדרי בחירות המינית ובחופש הבחירה של כל "אדם" אינו למעשה דיון בעל משמעות מגדרית מובהקת הנוגע בטבורו בשאלת השוויון בין נשים לגברים בחברה? התמודדות כנה עם שאלות אלה דומה שצריכה להוביל להכרה כי הזנות היא מעצם מהותה פרקטיקה אשר מנוגדת לעקרונות השוויון בין המינים וחותרת תחתיו, וכי המשגתה המחודשת באמצעות שיח זכויות אולי מטשטשת מסקנה זו, אבל אינה גורעת באמת מתוקפה. משום כך מדינת-ישראל מחויבת לחתור באופן נחוש ונמרץ למיגור הזנות באמצעות הפללת הלקוח – מי שהיווה מאז ומתמיד את הדלק של התופעה ואת הבסיס לקיומה. גם אם מהלך זה נראה כרגע קשה ואולי אף בלתי-אפשרי, זוהי תחנה הכרחית, גם אם לא יחידה, בדרך לכינון מציאות אמיתית של שוויון בין נשים לגברים.

איבד הנימוק המעמדי מתוקפו ושיח הזכויות הליברלי קנה לו בהדרגה מקום, היה אפשר לצפות שהמשפט ישנה את יחסו הסלחני כלפי אלימות נגד נשים, אלא שבשלב זה כבר גויסה רטוריקת הזכויות להגנתו של המצב הקיים. באופן ספציפי גויסה בהקשר זה הזכות לפרטיות, והטענה הייתה כי הזכות לפרטיות שומרת על הבית ועל המשפחה מפני התערבותה של המדינה. בשם השוויון בין נשים לגברים היו רשויות אכיפת החוק מנועות אפוא, לפי תפיסה זו, מלהתערב במערכת היחסים בתוך המשפחה, וזאת על-מנת לא לפגוע בזכות לפרטיות של הגבר והאישה כאחד. Siegel, שם.